

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

83 - 12

G-12

1496

Коллекция: Гербовые
материалы
Е. В. Троицкий
Почтовый ящик № 2

1114 25/IV 88

2003 03

011

20 03

ԺԵՆԸՎԻԵՎ

Ի ՔԻՍՏՐՈՓ ՆՄԻՑԷ

ԱԶԱՑ ԲԱՐԳՄԱՆԵԱՆ

7

ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԵԱՆԷ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԻԳ

ՉՄԻՒՌՆԻՍ

ՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՂԲԱՐԳ ՏԷՏԷԵԱՆԷ

1876

№ 944

ԺԵՆԸՎԻԵՎ

83-3
Ը-72

Ի ԳՐԻՍՏՈՓ ՇՄԻՑԷ

Այ

ԱԶԱՅ ԲԵՐԴՄԵՆԵԱԼ

Ի

ՏԻՔՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԷԱՆԷ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՅԵՂ

1002
5599
8

ԶՄԻՒՌՆԻՑ

ՏՊԵՐՐՈՒԹԻՒՆ ԵՂԵՐԲ ՏԵՏԷԱՆԷ

1876

ժ Ե Ն Ը Վ Ի Ե Վ

Գ Լ Ո Ւ Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Վերջին անգամսն :

ՄԻՍՏՈՆԵՌԹԻՆՆԸ Այլի և Գերմանիոյ մէջ տարածուելով , կռապաշտութեան կաւարը այս երկիրներէն փարատեց , ժողովուրդոց վայրենական սովորութիւնները ամոքեց և քաղաքականութիւնը յառաջացուց : Խոպանացեալ և անբեր երկիրն անգամ քրիստոնէական հաւատով լուսաւորուած ժողովուրդոց արդեամբը զուարթ երևոյթ մը ստացաւ , և զանազան կողմեր մեծատարած անտառները ցորենի արդիւնաշատ դաշտերու և ծաղկափթիթ պարտէզներու փոխուեցան :

Եւրոպայի այս մասերուն մէջ քրիստոնէութիւնը ծաւալած միջոցին , Ստորին—Վահանգաց մէջ՝ Պրապանտի դուքս անուշով խիստ ազնիւ խղիւան ժը կրքնակեր :

որ ընդհանրապէս պատերազմի մէջ ունեցած աներկիւզ քաջութեամբը, ինչպէս նաև անկեղծ բարեպաշտութեամբը, մարդասիրութեամբը և արդարասիրութեամբը ամենուն սիրելի և պատուելի եղած էր: Իւր դքսուհի կինը նոյն ազնիւ զգացումներն ունէր, ու երկուքնին ալ մէկ սիրաւ և մէկ հոգի էին: Սիայն աղջկի մը ունէին Վերն-վիլէլ անունով, զոր յանչափս կը սիրէին և լաւ դաստիարակութիւն մը կու տային անոր:

Վերնվիլէլ իւր մանկութենէն խիստ խելացի էր, և պատուական սիրաւ մը օւնէր. իւր բոլոր վարուց մէջ քաղցրութիւն մը և զիւրազգացութիւն մը կը տեսնուէր: Այս բանաւանդին սովորութեանց համեմատ՝ դքսուհին ճախարակին առջև նստած կ'աշխատէր, իւր հինգ տարեկան աղջիկը գեղեցիկ աթուակի մը վրայ նստած՝ խիստ յաջողութեամբ իւր կը գործածէր, ու խիստ հաւասար և մաքուր թելեր կը շինէր: Մանելու տեսնը՝ իւր մօրը մտացի հարցումներ կ'ընէր, և անոր իրեն ըրած հարցումներուն քաղցր, յօտակ և խելացի կերպով ճիշտ պատասխաններ կու տար: Այնքը տեսնողները և իւր խօսքերը լսողները զարմացած կը մնային, և կը խոստովանէին որ այս աղջիկը օր մը զարմանալի գործեր պիտի ընէ: Տասը կամ տասներկու տարեկան եղած ատենը, երբ իւր մեծօրուք ծնողացը հետ եկեղեցի կ'երթար իւր, գեղեցիկ դիմաց վրայ վառուած անբիծ աստուածաշուտութեամբ, իւր բոլոր անձին վրայ փայլած անմեղութեամբը և անբծութեամբը, խարտեալ մաղերուն ոսկեղոյն երկար խոպոպիքներովը, սպիտակ հագուստովը, ու իւր հօ-

րը և մօրը մէջտեղը՝ կարմիր թաւշեայ ավոռակի մը վրայ՝ ծնրազրեալ, երբ իւր գեղեցիկ կապոյտ աչքերը ջերմեռանդութեամբ լրուած դէպ 'ի երկինք կը վերցընէր, և զըզմամբ դէպ 'ի վայր կը խոնարհեցընէր, կարծէիք թէ հրեշտակ մ'էր որ աղօթք կ'ընէր:

Եւ ստուգիւ իբրև մտիթարիչ հրեշտակ մը կ'երևէր աղքատաց խրճիթները օգնութիւններ հասցընելով, և հիւանդաց անկողնոյն քովը ծառայելով: Աղբրմէն մանկանց իւր ձեռքը կարած զգեստներ կը հագցընէր, և իւր գործածութեան համար իւր հօրմէն առած ստակները թըշուառ աղքատաց կը բաժնէր: Առտու և իրիկուն փոքր կողով մը թեւ անցուցած՝ հիւանդներուն տունը կը վազէր գաղտուկ, և իւր բաժինէն պահած առողջարար կերակուրներ և համեղ պտուղներ կը տանէր անոնց,

Այս կերպով մեծնալով՝ Վերնվիլէլ բարեպաշտութեան, պարկեշտութեան և անմեղութեան կատարեալ օրինակ մը եղաւ, և բոլոր խելացի մայրերը զան իրենց զաւակացը կ'առաջարկէին:

Այս փիջոցին պատահած մէկ պատերազմին մէջ՝ Սիկիսմնտ անունով հողակալ իշխան մը Պրապանտի դուքսին կեանքը ագասուց: Սիկիսմնտ իւր քաջութեամբը, ազնիւ բնութեամբը և զգացումներովը երևելի եղած ասպետ մ'էր, որուն դէմքէն ամեն մարդ կը պատկառէր: Այս պատերազմէն դարձան, զուքսը զան իւր պալատը բերաւ, և իւր զաւակին պէս այնչափ սիրեց որ իւր աղջիկը անոր հետ ամուսնացուց: Այս Վերնվիլէլ իւր ամուսնոյն հետ իւր ծնողաց պալատէն իրենց բուն պալա-

տը երթալու օրը հասաւ , թէ դքսական պալատին և թէ բոլոր շքակալիկ բնակիչները արտասուք կը թափէին , յետէն իսկ , թէ և իւր ամուսինը խիստ կը սիրէր , բայց իւր ծնողքէն զատուելուն համար՝ չըրցաւ իւր աչքէն աչքիւրի պէս վազած արտասուքը զսպել :

Այրը վերջին անգամ իւր այջիկը գրկելով՝ ըսաւ ,
 " Երթան բարեաւ . սիրելի աղջիկս , մայրդ և ես ծերացած ենք , ու հոս պիտի կենանք . կարելի է որ մէկ մ'ալ զմեզ չտեսնես , բայց Մտուած միշտ հեռոջ պիտի ըլլայ . անոր պատկերը միշտ աչացդ առջևը և սրտիդ մէջ ունեցիլ , ինչպէս որ մեզմէ սորվեցար , և ամենևին անոր ճանապարհներէն մի՛ խտորիլ . եթէ այսպէս ընես . այն ատեն մեք ալ քեզի համար անհող պիտի ըլլանք , և խաղաղութեամբ պիտի մեռնինք " :

Անորմէ ետքը՝ մայրը լալով աղջիկը իւր գողգոջուն թևոց մէջ գրկեց , և անընդհատ հեծկտանօք հազիւ կըրցաւ այս խօսքերը ըսել անոր . " Երթան բարեաւ , յետէն իսկ . երթան բարեաւ . աղջիկս . Մտուած քու պաշտպանդ ըլլայ : Ճակատադիրդ ինչ է լիմ՝ զիտեր , բայց սիրտս անորոջ և աղետալն նախազգացութիւններով լեցուած է . երկրի վրայ մեր ամենէն մեծ երջանկութիւնը դուն էիր , ամենևին մեր սիրտը չլշտացուցիր ու միշտ բարի զաւակ մ'էիր . ո՛հ , նայէ որ միշտ բարի և առաքինի ըլլաս . բնաւ մի՛ ընեք այնպիսի գործ մը . որուն համար թէ Մտուածոյ և թէ ծնողացդ առջև ամնաս : Դարձեալ կ'ըսեմ՝ միշտ բարի և առաքինի մնացիլ , ու Մտուած քեզի հետ կ'ըլլայ . Եւ եթէ այս աշխարհին մէջ

մէկ մ'ալ զիրար չըրնանք տեսնել , անշուշտ երկինքը կ'տեսնուինք :

Մտե՛ ետև՝ ծնողքը դէպ ՚ի կոմսը դարձան և ըսին անոր . " Բեդ կը յանձնեք մեր զաւակը առ տար զանհեոյ . մեր ամենէն մեծ հարստութիւնը՝ ան է , ու քեզի արժանի : Միշտ սիրէ զան , և այսուհետև անոր հօրը և մօրը տեղը բռնէ " : Սիկիսմոնտ կոմսը անոնց ամեն կամքը կատարելու խոստացաւ , և յետիւստի հետ ծնական վրայ եկաւ որ անոնց հայրական օրհնութիւնը ընդունի ,

Մյս միջոցին՝ ներս մտաւ Սիկիսմոնտի և յետիւստի հարսանեաց արարողութիւնը կատարող սպիտակ մազերով և կարմրագոյն այտերով ԽտոյՅ եպիսկոպոսը . ան ալ ձեռքերը երկու ամուսնացեցոց վրայ դրաւ , և օրհնելով զանոնք , ըսաւ յետիւստի . " Մի՛ լար , ազնիւ տիկին , Մտուած այնպիսի մեծ բարօրութիւն մը սահմանած է քեզի որ ամենևին մտքերնէս չանցնիլ : Օր մը պիտի դայ ; որ բոլոր հոս ներկայ դոմուղները ուրախակից արտասուք անոր համար շնորհակալ պիտի ըլլան Մտուածոյ : Եթէ երբեք արտաքոյ կարգի բան մը պատահի քեզ՝ ըսածս միտքդ բեր . . . Երթա՛ք բարեաւ , Մտուած հետերնիդ ըլլայ " :

Մյս բարեպաշտ և խոհեմ ծերունուն խօսքերուն վրայ՝ ամեն ներկայ դոմուղներուն սիրտը անորոջ նախազգացութիւններով լցուեցաւ . կարծէին թէ անոր գլուխը մեծ փորձութիւններ պիտի զան . բայց ամենքնին ալ երկնային Նախախնայմութեան վրայ վստահակալով իրենց

տրամուխիւնք փարատեցին : Եւ Երվիել զոյնը նետած և
զողզալով իւր երկան օգնութեամբը իրեն համար պատ-
րաստուած շքեղ ձին հեծաւ, Սիկիմոնտ ալ իւր պատե-
րազմական ձիուն վրայ ցատկելով, անոր հետ միատեղ ճամ-
բայ ելաւ բազմաթիւ ասպետներու ընկերակցութեամբ :

ԳԼՈՒԽ Բ.

Սեկնոննք պատերազմի կերէսայ :

Այս կոմսին բերդը Ռէնոսի և Մողելի մէջ տեղը
բարձր ժայռի մը վրայ խիստ զուարճակ տեղ մը շինուած
էր : Երբ կոմսը ամուսնոյն հետ հոն մօտեցաւ, իւր բերդին
բոլոր ծառաները և հպատակները, այլ ու կին, երիտա-
սարդ տղայ և աղջիկ, իրենց ամենէն շքեղ զգեստները հա-
զած ժողովուրդ էին կոմսը և իւր կինը ընդունելու : Մեծ
զուռը ծաղկեայ պսակներով զարդարեր էին, և ճամբան
ծաղկներ սփռուած էր :

Ամէն մարդ ծաղկահաս իշխանուհին տեսնելու մեծ
փափաք մը ունենալով՝ իրենց բոլոր նայուածքը Եւր-
վիելի վրայ դարձուցին, ու խիստ գոհ և ուրախ եղան,
վասնզի Եւրվիելի հրեշտակային աղիւղ զէմբը կը ցու-
ցընէր որ իւր սիրտն ալ զէմբին պէս մարդասէր և հը-
րեշտակային է :

Իշխանուհին ձիէն իջնալէն ետև՝ քաղցրութեամբ,
մարդասիրութեամբ և խանդաղատահասուն ու անկեղծ
զգացմամբ բոլոր ժողովուրդը բարևեց. ծերերուն հետ
ակնածութեամբ, զաւակին զրկած կամ պնդեց ձեռ-
քերնէն բռնած մայրերուն հետ սիրով կը խօսէր. անոնց
անուար և տարիքը կը հարցընէր, և առատութեամբ
պարգևներ կը ցրուէր, այնպէս որ ամէն մարդ իւր վրայ
կը զմայլէր :

Եւրվիել՝ ճանքան իւր ամուսինէն ընդունած
խոստման համեմատ երբ իմացուց թէ այն տարի պա-
տերազմականները և ծառաները կրկին վարձք պիտի ըն-
դունին, հպատակները և հարկատուները հարկէ ազատ
պիտի ըլլան, և աղքատաց առատ ցորեն և փայտ պիտի
բաժնուի, բոլոր ժողովուրդը միաբերան յնձուքեան
ձայներ հանեցին, և իրենց ուրախութենէն արտասուք
կը թափէին, ու իրենց իշխանին և իշխանուհեոյն բա-
րօրութեան համար ջերմեամով բարեմաղթութիւններ
կընէին : Սոսիսն ծերունի զինուորները, որոնք իրենց
զլխաւորէն պատկառելով զէմբերին բռնած անդարժ
կեցեր էին, չլրցան իրենց յուզմունքը զսպել, և ար-
տասուքնին ստուար ընչայքնէն վար կը հոսէր :

Սիկիմանտ և Ջէնրվիէլ խիստ երջանիկ օրեր անցուցին, բայց այս երջանկութիւնը միայն քանի մը շաբաթ տևեց : Իրիկուն մը հացէն ետև՝ երբ երկու ամուսինները իրենց սենեակը նստած : Ջէնրվիէլ բամպակ կը մանկեր ու կ'երգէր, ու Սիկիմանտ իր վիճովը անոր ձայնակից կ'ըլլար, յանկարծ բերդին առջև պատերազմական փողերու ձայներ լսուեցան :

«Ինչ կայ արդեօք, պոռայ կոմսը իր զինակրին, որ դէպ ՚ի իրեն կը վազէր :

— Պատերազմ ունինք, պատասխանեց զինակիրը, Մաւրիտանացիք Սպանիայէն Գաղղիոյ վրայ յանկարծ յարձակում ըրեր են, և ամեն կողմ ՚ի հուր և ՚ի սուր մատնելու կրօնպահան : Աորը երկու ասպետներ կըսպասեն, որոնք թագաւորին կողմէն հրամաններ բերած են, Եթէ հնար է այս գիշեր ձամբայ ելել պէտք է անմիջապէս թագաւորին բանակը հասնելու համար» :

Ամսը իսկոյն վար իջաւ, երկու ասպետները բարևեց, և ընդունելութեան մեծ օրաչը հրամայուց զանոնք : Ամսուհին ահուգողով խոհանոցը վազեց, որպէսզև ասպետները մեծ արեղու համար հարկ եղած պատրաստութիւնները ընել տայ. քանզի այս հին աստեաները կոմսուհիները իրենց խոհանոցը մտնելու ամենևին չէին ամչնար :

Ամսը բոլոր գիշերը իւր պատրաստութիւնները ընելու զբաղեցաւ. նուբրակներ ղրկեց որ իւր երկրին ամեն կողմէն զինուորները ժողովեն, և իւր բացակայութեան ատենուան համար ամեն բան կարգի դրաւ :

Մերձաբնակ ասպետները իսկոյն վազեցին իւր բերդը

ամիտիտեցան, զոր իրենց զէնքերուն շառաչեանովը, զրահաւոր զօրականաց քայլերուն և կողկաց խթաններուն ձայներովը կը հնչեցընէին :

Ամսուհին ալ բոլոր գիշերը զինուորներուն կերակուր տալու և կոմսին ճերմկեղէնները և բոլոր հարկաւոր եղածները ծրարելու զբաղեցաւ Ըստու լուսնայուն պէս՝ բոլոր ասպետները սպասապուռ զինեալ մեծ սրահին մէջ դումարուեցան. կոմսն ալ նոյնպէս սպասաղինեալ ու իւր սաղաւարտին վրայ շքեղ փետուր մը դրած անոնց մէջ կը զանուէր : Բերդին մեծ դրան առջին ձիաւոր և հետևակ զօրքերը պատերազմի կարգով շարուած անոր կը սպասէին :

Ըստ միջոցիս Ջէնրվիէլ սրահը մտաւ, և ժամանակին ասպետական սովորութեան համեմատ՝ ձեռքովը իւր ամուսնոյն սուրը և նեաը տալով, «Ըստ զէնքերը, ըսաւ անոր, Ըստուձոյ և հայրենեաց փառաց համար գործածէ՛ հարստահարեալ անմեղութիւնը պաշտպանելու և յանդուգն մեղապարտները սարսափեցընելու համար» և զունատեալ անոր գրկացը մէջ ինկաւ՝ աղէտաւր ի նախազգացութիւններով լցուած :

«Ո՛հ, Սիկիմանտ, յաւելցուց Ջէնրվիէլ հառաչանք մը հանելով և երեսը թողնակին մէջ պահելով, ի՞նչ պիտի ընեմ ես թէ որ մէկ մ'ալ չվերարտուաս :

— Ա՛նհոգ եղեր, Ջէնրվիէլ, պատասխանեց կոմսը, առանց Ըստուձոյ հրամանին՝ թշնամեաց մէջէն մէկը պիտի չլրնայ յաղթահարել զին : Ամեն տեղ Ըստուձոյ աջոյն տակն եւք, պատերազմի դաշտին մէջ ալ մեր բեր-

դին մէջ ալ մեռնելու եմթակայ եմք: Միայն Մատուած կրնայ ամեն վայրկեան զմեզ անկէ պահպանել. ան է միայն բանակայ Մատուածը և աննուածել պատնէջը: Արեւն մի վշտանալ, սիրելի ամուսինս, և ինձի համար անհոգ եղիք: Իմ հաւատարիմ տեսուչիս յանձնելի, որ բերդին, կոնսալթան և քաւ վրայ հոգ տանի: Մսկէ ետև ոչ միայն բերդին տեսուչն է, այլ և բոլոր երկիրներու ցործակալը: Մնաս բարեաւ սիրելիս, վրել Մմենակարգին պաշտպանութեանը կը յանձնեմ, յիշէ միշտ զիս և աղօթք բրէ ինձի համար”:

Եւրպիկէ վ մինչև անդուղին վարը անոր հետ ընկեայցաւ. բոլոր ասպետները ետևէն իջան: Մեծ դուռը հասնելուն պէս վողբող սկսան հնչով, պաշտօնատարները սուրբը մերկայացած արևուն շողայնելով, կոմսին ներկայութիւնը բարեւելին: Իսկ Սիկիսմնիս իւր աւելայ արտասուքը շայտնելու համար՝ աշխուժիւ մը ձիուն վրայ նետուեցաւ, և բանակին առջև ինկաւ, անոր ետևէն բոլոր ասպետները և զինասորները շարժական կամուրջին վրայէն անցան: Եւրպիկէ վ մինչև անոնց անուրիցթ ըլլալը աշտարակին վրայէն ետևնէն սլուցեալ նախելէն ետև՝ իւր սենեակը վակուեցաւ, և բոլոր օրը բան մը չլրցաւ ուտել:

Ք Ա Ո Ռ Ի Ք

Սուրբ Եփեմ-նէ-նը :

Ազոմսին մեկնելէն ետև՝ Եւրպիկէ վ խիստ առանձին կեանք մը անցուց: Արշալոյսը ծագելուն պէս՝ իւր աշխատութիւնը առած պատուհանին առջևը կընստէր, ու իր արտասուքները բանեցած ասղեկործին ծաղկանց վրայ ցօղէ կաթիլներու պէս կը վաղկէն: Պատարազի զանգակին ձայնը առնելուն պէս՝ բերդին մատուռը կը փութար և ջերմեռանդութեամբ իւր երկան պահպանութեանը համար աղօթք կընէր: Մենեկն օր չէր անցընէր որ եկեղեցի չերթայ, և կէս օրէն ետև իսկ առանձին քանի մը ժամ շարունակ աղօթքով կ'անցընէր:

Բերդին բլրակին ստորին կողմը դռնուած դիւղին աղջկները իւր բոլորտիքը կըժողվէր, անոնց մանել և կարել կըսորվեցընէր, ու աշխատելու ատենին՝ կարևոր և կրթութակ պատմութիւններ կը պատմէր անոնց: Իւր մանկութենէն միշտ աղքատաց և հիւանդաց բարեկամն էր, ու հիմա անոնց ճամբարիտ մայրն եղեր էր: Մենեկն թշուառ մէկը չկար, որուն օգնութիւն չընէր. ամեն խրճիթները կըպտտէր, ու հիւանդաց այցելութիւն կընէր. իւր քաղցր ու ճարտար խօսքերովը և խանդակաթմարդասիրութեամբը ամենէն դառն դեղերն անգամ կանուշընէր: Իրիկունները իւր ծառանդունքը քոյմանե-

լով կ'անցընէր, և շատ անգամ՝ լուսին եղած իյիկուննե-
րը առանձին իւր սենեակը նստած՝ իւր վինը կընուագէր
և բարեպաշտ երգեր կ'երգէր: Ամէն բանէն առաջ բարե-
կարգութիւնը և լաւ կենցաղավարութիւնը կը սիրէր, և
իւր հրամանին տակը եղողներուն ապօրինաւոր դործոցը
ամենեկին չէր ներէր:

Առմին կողմէն բոլոր ստացուածոց վրայ գրուած տե-
սուչին անունը Այոս էր, որ մտացի, խորամանկ և կեղծա-
ւոր մարդ մ'էր, ու իւր շողքօրթ և յանկուցիչ խօս-
քերովը ամենու՛ն վտածհութիւնը շահելու կերպը գիտէր,
սակայն մօլթ և անխիղճ մէկն էր: Միայն իւր անձնական
շահուն և զուարճութեանց կրմաւած էր. ուղածը կ'ընէր
և ամենեկին չէր մտածեր թէ ըրածը իրաւացի՞ է՞ եթէ
անիրաւ, միայն թէ իրեն օգտակար և հաճելի ըլլայ:
Առմօին մեկնելէն անմիջապէս ետքը՝ օկաւ իբրև բացար-
ձակ տէր վարձիլ ամենու՛ն հետ:

Առճե՛ն ռելի փառաւոր կը հագուէր, ամեն օր իւրն-
ձոյքներ կ'ընէր, ու իւր տիրոջ եկամուտները այսպէս
կ'ոչնչացընէր:

Միւս կողմէն կամօն հին և հաւատարիմ ծառայից
հետ գուռզութեամբ կը վարուէր, ամենէն յետին գոր-
ծաւորաց վաքձքն անգամ կը կտրէր, և աղքատաց պա-
տաւ մը հաց անգամ չէր տար: Միայն ժէնրվիէվը
կը յարդէր, և անսահման բարեկամութիւն ու սէր կը-
ցուցընէր անոր: Իսկ ժէնրվիէվ միշտ ծանրութեամբ
կը վարուէր, ամենեկին ընտանութիւն չէր ընէր անոր հետ:
ու շատ անգամ իւր պարտաւորութիւնները կը յիշեցընէր

իրեն: Առջի բերան՝ Այոս անոր հնազանդիլ ձևացուց,
և իւր զեղխութիւնները անորմէ պահելու կը ջանար.
բայց սակաւ առ սակաւ համարձակութիւնը ձեռք առաւ,
և վերջապէս յանդգնեցաւ պարկեշտ տիկնոջ մը պատիւը
վերաւորելու առաջարկութիւններ ընել ժէնրվիէվ սոս-
կումով և քրամութեամբ մերժեց զանոնք: Այն օրէն
Այոս անհաշտ ատեղութիւն մը պահելով, օւղեց անորմէ
վրէժ ստանուլ և միտքը դրաւ օր անօր կեանքը վերցընէ:

Ժէնրվիէվ կոմսին նաճե՛ակ ժը գրեց, որու մէջ Այո-
ւցի ընթացքը մի առ մի օտորագրեց, և աղաչեց զան
որ շուտով այն թշուառականը իւր քովէն հեռացընէ:

Տրագօ անունով կոմսին խոհապետը, որ պարկեշտ
մարդ մ'էր, և ամեն բանէն աւելի իւր տիրոջը շահը նա-
խապատիւ կըսէր, կը դիմէր չափ Այոյցի անիրաւ խոր-
հրդոց դէմ կը դէտ: Աւտի կոմսուհայն գրած նամա-
կը վստահ մարդու մը ձեռք գաղտնի կոմսին ղրկելու յանձ-
նաւու եղաւ. բայց խորամանկ Այոս անոնց այս խոր-
հուրդը իմանալով, առտու մը խիստ կանուխ երբ կոմսու-
հին երկանը ղրկելու նամակը իւր սենեակին մէջ Տրա-
գոյին կը յանձնէր, Այոս սուրը ձեռքը յանկարծ ներս
մտաւ, Տրագօն սպաննեց, և սկսաւ սոսկալի ձայներ հա-
նել: Իհրդին բոլոր ընակիւնքը վագոյին եկան ու նայեցան
որ ժէնրվիէվ գունատեալ, սոսկումէն պաղած անձայն՝
աթուի մը վրայ ինկեր էր, ու իւր ոտից ներքև Տրագօ
արեան մէջ կը լողար: Այս սպանութեան վրայ ամենու՛ն
սոսկումը գրգռած ասին՝ Այոս ուղեց առաքինի կոմսու-
հայն վրայ անիրաւ և ծանր վրպարտութիւններ բռնա-

ւորեւ, որոնց վրայ ամեն մարդ ապաքան մնաց, Այսու
հետեւ անորէն տեսուչը բերդին ամենէն ամուր աշտարա-
կին մէջ կոմսուհին իբրև մեղապարտ բանտարկիչէն ետև
իւր ձեռքը կոմսին նամակ մը դրեց, որու մէջ նոյն ստա-
յոտ զրպարտութիւնները կրկնեց :

Այդն իւր տիրոջ բնութիւնը շատ աղէկ կրճանաչէր,
գիտէր որ կոմսը առաքինի, արդարակորով, վեհանձն և
գթած . բայց միանգամայն դիւրագրգիռ, նախանձոտ,
բարկասիրտ և իւր բարկութիւնը զօպելու անկարող մէկն
էր: «Այո, կըսէր ինքնիրեն այս անօրէնը, որչափ և ա-
ռաքինի ըլլայ մարդ, իւր զսպել չկրցած մէկ պակասու-
թիւնը կընմանի արջին կ'ստիճէն անցած երկաթեայ ման-
եակին, որով մարդ զիւրովեամբ ուղած տեղը կը քա-
շէ զան», Այդ կը յուսար որ կոմսը բարկանալուն պէս
իւր կոմսուհի կնոջ գէտ սոսկալի հրամաններ և կարեղ
է անոր մահուան դատակնիքը զօրէ :

✓ Բերդին ամենէն սոսկալի աշտարակը մեղապարտուե-
րուն բանտն էր, որուն առջևէն ժամանակաւ յէնըվէվ-
անցած ատենը կը սոսկար, և բանտարկեալներուն վրայ
կը զճար, բայց հիմա այս աշտարակին ամենէն խորունկ
ստորերկրեայ բանտին մէջ զինքը բանտարկեր էին : Այս
խաւար, ցուրտ և խոնաւ բանտը իրեն իբրև գերեզման
մը կ'երևէր . մոխրագոյն պատերուն շատ կողմերը մա-
մուռներով պատած էին ու գետիւնը կարմիր աղիւսնե-
րով յատակուած էր: Արևուն ճառագայթները և լուս-
նին քաղցր լոյսը այս ահօտի բնակարանին մէջ չէին թա-
փանցէր, նեղ վանդակապատէ մը ներս եկած տկար լոյսը
կարծես թէ բանտին սոսկալի երևոյթը ցուցնելու համար
էր. բանտին մէկ կողմը բուռ մը յարդ տարածէր էին, որ
իրեն թէ նստարանի և թէ անկողնոյ տեղ կը ծառայէր.
Իւր քովը քիչ մը սև հաց և հողէ ամանի մը մէջ քիչ
մը ջուր դրեր էին: Աղորմելի բանտարկեալին աչքերն ու
այտերը լալէն բոլորովին ուրեցրէր էին :

Այսու ամենայնիւ՝ երբ իւր սրտի առաջին յուզմուն-
քը քիչ մը հանդարտեցան, ջերմեռանդուեամբ ծնկան
վրայ եկաւ և ձեռքերը միացուց ու աչքերը դէպի երկինք
վերցրնելով՝ այս աղօթքը ըրաւ. «Վ՛ր ողորմած և ան-

Համեմատ շայր, որ երկինքն էս, լսէ թշուառացելոյս օ
 որ երկրիս խորունկը փակեալ կը տառապիմ, ուրկից աչքս
 առ քեզ կը բարձրացնենմ: Բոլոր աշխարհ թողուց զիս,
 ու քեզմէ գատ ապաստան մը չունիմ: Ամենևին մէկը չէայ
 որ իմ անհնարին տառապանացս վրայ գուժ ունենայ,
 և ձայնս մարդկային ականջ մը չկրնար լսել: Բայց դուն,
 ով Տէր, իմ արտասուքս կրտեսնես ու հառաչանքս կը-
 լսես. քանզի դուն ամեն տեղ ես, նոյն իսկ այս խաւա-
 րին բանտին մէջ ներկայ ես: Շայր և մայրս զլուսս ե-
 փածը չեն զխտել, և ամուսինս հեռի երկիր մը կը գտնուի:
 Մտերիմ բարեկամներս կ'ուզեն ինձ օգնութեան ձեռք մը
 կարկառել, բայց չեն կրնար բան մը ընել: Սակայն քու
 աջդ ամեն տեղ կը հասնի. գուն միայն կարող ես բանտիս
 դունելը բանալ: Ով երկնային Աստուած, զթա' ինձ":

Այս աղօթքէն ետև արտամտութեամբ լրուած անձայն՝
 յարդերուն վրայ նստաւ. «Ո՛հ, ըսաւ ինքնիրեն, աշխար-
 հիս ամենէն թշուառ և աղքատ մարդիկն իսկ ինձմէ ա-
 ւելի երջանիկ են. քանզի անոնք ամեն օր կապոյտ եր-
 կինքը և կանաչագարդ գեղեցիկ դաշտերը կրտեսնեն: Փոս
 խանակ գքսուհի և գքսական իշխանուհի մը ըլլալու, ին-
 չու արդեօք հովուուհի մը կամ յետին մուրացկան մը չըլ-
 լայի. որչափ աւելի երջանիկ պիտի ըլլայի արդեօք: Ափ-
 սոս, իմ ունեցած բոլոր տիրոջսնեդ և հարստութիւն-
 ներս մերկացայ, ու հիմա բան մը չունիմ: Արևն անգամ՝
 որ բոլոր աշխարհ կը լուսաւորէ, իւր լոյսը ինձմէ կը խը-
 նայէ: Այսու ամենայնիւ, շարունակեց՝ վերստին յարդ
 արտասուք թափելով, անտերուկը արարածոց տէրը շու-

եո, ով Տէր իմ Աստուած, ուրեմն իմ վշտացեալ հոգ-
 ւոյս արևը եղեր: Այո՛, ամեն անգամ որ իմ խորհուրդ-
 ներս առ քեզ կը բարձրացնենմ, հոգւոյ հանդարտութիւն-
 մը կը զգամ, և վիշտերով բեռնաւորած սիրտս թա-
 փած արտասուքներովս կը թեթեւայ":

Այս միջոցին՝ պատուելի եպիսկոպոսին իրենց երթաք
 բարեաւ ըսած պտեն ըրած մարգարէական գուշակու-
 թիւնները յիշեց. «Այս է արդեօք, ըսաւ աչքերը բան-
 սին բողորտիքը շրջելով, այս է ինձի համար գուշակած
 երջանկութիւնդ, պատուելի հայր: Արդեօք երջանկու-
 թիւն ըսածդ՝ ծաղկեաց պսակներով զարդարուած յաղ-
 թութեան կամարներուն տակէն անցնելէս ետև՝ այս ըս-
 տորելիւրեայ բանտը մտնելո՞ւ է: Սակայն, ով Աստուած,
 կարելի է որ այս բանտարկութիւնը իմ երջանկութեանս
 համար ըլլայ: Այո՛ զմեզ սիրելուդ համար՝ փորձութիւն-
 ներ կը զգես մեզ, որոնք քու զաղտնի բարիքք են. քան-
 զի թշուառութեան երեւոյթին տակը երջանկութեան և
 օրհնութեան դանձ մը կը պահէս, ինչպէս որ դաուն և
 կարծր պատեանի մէջ տխրո՞ւր պտուղ մը կը գտնենք:
 Ուստի հնազանդութեամբ դժբաղդութեանս կը համբե-
 րեմ իբրև քու հայրական կամօքդ ինձ եկած: Սիայն
 քեզ կը մտածեմ, ով աստուած, և իմ հալածիչներուս
 դէմ ամենևին արտունջ մը չունիմ: Թե որ հրամանդ-
 այս է, ով Տէր, թող կատարուի: Վրու սուրբ կամօք-
 ինչպէս որ կը համի՛ թող այնպէս տնօրինէ, միայն թէ
 քու շնորհացդ մէջ պահպանէ զիս, և մէկը պիտի չկրնայ
 ինձ Աստուած հասցնել՝ եթէ դուն թողուս":

Այս աղօթքէն ետև իւր սիրտը մխիթարութիւն մը զգաց, որպէս թէ ներքին ձայն մը իրեն այսպէս ըսէր. «Ինչա՞ջալերեցիր, Ժենրվիել. իրաւ է որ քիչ մը պիտի քաշես, բայց Աստուած քեզ օգնութեան պիտի հասնի: Այսօր դուն մարդոց աչաց առջին յանցապարտ կերևիս, բայց օր պիտի գայ որ քու անմեղութիւնդ արևէն աւելի պայծառ պիտի փայլի»: Այս խորհրդածութիւնները հանդարտ քունի մէջ ընկղմեցին զենքը:

ՊԼՈՒՐ Ե.

Ժենրվիել Բանտին մէջ որոյս զատի մը էր ծնի:

Ժենրվիել արդէն քանի մը ամսէ ՚ի վեր բանտին մէջ իւր յուր թեանը պատճառաւ կրտասապէր, ու դուրսէն զատ ուրիշ մարդու երես չէր տեսներ, որ անդադար իւր մեղապարտ տուժարկութիւնները կը կրկնէր աւտօր: Ե կը պնդէր որ Ժենրվիել իւր կամքը կատարէ: Գրպէսով իւր պատիւն ու ազատութիւնը ընդունի: Բայց համեստ կիրնը այսպէս կը պատասխանէր միշտ. «Աւելի կուզեմ մարդոց առջև անպատիւ երևիլ, քան թէ իրօք

ըլլալ, աւելի կ'ախորժեմ անմեղութեամբս այս աշտարակին խորունկը տառապիլ, քան թէ մեղօք թաղաւորաց գահը ամբասնալ»:

Այսու ամենայնիւ՝ օրէոր իւր տառապանքը կ'աւելնային, քանզի իւր ծննդաբերութեան ժամանակը մտեցելի էր. վերջապէս Աստուծոյ անհուն ողորմութեամբը անվնաս տղայ զաւակ մը ունեցաւ այն ստորերկրեայ ցուրտ և խոնաւ բանտին մէջ՝ ամեն տեսակ խնամքէ զրկուած, առանձին ու խաւարին մէջ: Այնչափ իւր սիրտը աստուծով լցուած էր, որ ամենևին չը ժգոհեցաւ: «Ո՛վ սիրասուն զաւակ, ըսաւ զան իր գրկաց մէջ սեղմելով, ահա ծնար, բայց ո՞ր, այս ստորերկրեայ սոսկալի բանտին մէջ. եկու սրտիս վրայ հանդէ՛, որ զքեզ տաքընեմ: Ափսոս, ողորմելի մայրդ կտոր մը կտաւ իսկ չունի որ զքեզ ամփոփէ: Ամենևին մէկը չկայ որ իրեն դգալ մը արգանակ մատուցանէ, աւաղ, ի՞նչպէս քու խեղճ մայրդ պիտի կարենայ զքեզ սնուցանել»:

Այս բոհով իւր նայուածքը միանգամայն և իւր զաւակը դեպ ՚ի երկինք վերցուց, ու աղբիւրի պէս արտասուք թափելով ըսաւ, «Ո՛վ Տէր, այս զաւակը քովդ է, դու ինձ պարգևեցիր, ու ես բողբոլիւն քեզ կրնուիրեմ զան: Այո՛, իմ առաջին հոգս պիտի ըլլայ զան քեզ նուիրելու: Սակայն՝ որովհետե՞ չեմ կրնար քու սուրբ տաճարներիդ մէջը զրկել զան, և դուն այս ստորերկրեայ բանտին մէջ ալ ներկայ ես: Ե ոս օգնական ձեռք մը չկայ որ զան մկրտութեան աւաղանին վրայ բռնէ, և ոչ իսկ քահանայ մը որ հայրենի և մայրենի պարտաւորութիւն-

Կերբ կնքահօր յիշխանէ: Աստի, սիրասուն զաւակի, պէտք է որ մայրդ քեղ մայրութիւն միայնամայն և կնքահօրութիւն ընէ: Աթէ զիս և զաւակս ողջ պահես, ով Աստուած իմ, կըխոստանամ որ ճշմարիտ հաւատոյմէջ պիտի մեծցընեմ զան, քու պատուիրաններդ անոր պիտի սորվեցընեմ; որ զքեղ ճանչնայ, պաշտէ, իւր ամեն նըմանիներդ սիրէ և զան ամեն տեսակ մոլութիւններէ պիտի հեռացընեմ, որպէս զի կարող ըլլամ քու իբրև աւանդին՝ յանձնած այս սիրելի և անգին զանձդ որ մը ամեն մեղքերէն և մոլութիւններէն անապական քեղ վերագործնեմ»: Արկար ատեն լուսութեամբ աղօթք ընելէն ետև ջրով կուժը ձեռքը առաւ, գաւազը մկրտեց և անունը դրաւ Յաւակ. «Քանդի ըհաւ, ցաւոց և վշտաց մէջ ծնալ»:

Այն ատեն իւր ղենջակին մէջ ամհոփելով իւր ծնկաց վրայ առաւ զան. «Ահա, այս պիտի ըլլայ քու ինանձարուդ», ըսաւ, ու իւր տխուր նայուածքը իւր քովը դրուած կտոր մը կարծր և օե հային վրայ դարձընելով յաւելցուց. «Ահա, խեղճ զաւակ, այս է մեր անուն կերակուրը. բայց հոգ չէ, մորդ արտասուքը զան պիտի կակղընեն, և Աստուծոյ օրհնութիւնը երկուքնուս ալ պիտի բաւականացընէ»:

Անգամ մը երբ զաւակը իւր ծնկացը վրայ քնացուցիր էր, անոր երեսը նայելով հառաչեց. «Ով աստուած, բարեհաճէ քու նայուածքդ այս ողորմելի արարածին վրայ դարձընելու: Ահա, այս տխուր, մոլթ և ցուրտ կամարներուն տակ՝ արեւուն լոյսէն և տաքութենէն զբոս

կուած և քիչ օդով ծաղիկ մը անգամ իւր պայծառութիւնը և գոյնը պիտի կորսնցընէր, պիտի թաւաւեղ և ողնչանար: Ահա, աստուած, ինչպէս այս քնքուշ արարածը պիտի կարենայ ապրելու: Պահպանէ, ով Տէր, այս գոթաղդ մանկան կեանքը, որ իմ սիրոյս աւարական է և որուն համար ուրախութեամբ իմ կեանքս կը զոհեմ: Բայց դուն ինձմէ աւելի կըսիրես զան, ու մայր մը իւր զաւակը սիրածէն աւելի ամեն մարդերն ալ կը սիրես: Քանզի ըսիր, Տէր իմ, «Աթէ մայր մը իւր զաւակը մոռնայ իսկ, ես չեմ կրնար մոռնալ զան»:

Այսպէս իրանց տոհմը՝ զաւակը արթնցաւ, և առաջին անգամ իւր ժօրը ժպտեցաւ. յէնդվիել ալ ժըպիտ դէմք մը ցուցուց անոր. առաջին անգամն էր որ ողորմելի դքսուհին բանտարկուելէն ետքը կրժպտէր. «Ահա, կրժպտիմ, սիրասուն զաւակ, ըսաւ զան իւր սրտին վրայ սեղմելով. աս արգելանին ահռելի երեւոյթը հոգ չէ բնաւ Այո, ժպտէ, զաւակս, ժպտէ միշտ. այգ ժպտով ինձ շատ բաներ ըսել կուզես, թէ Մի լար, մայր իմ, այլ ուրախացիր: Սոցք է որ դուն աղքատ ես, բայց աստուած իրիտ հարուստ է. դուն անօղնական մնացած ես, բայց աստուած զօրաւոր է և ձեռնտու: Դուն զիշատ կըսիրես, սակայն աստուած զքեղ ալ զիս ալ շատ աւելի կըսիրէ: Ահա, ժպտէ, սիրասուն զաւակ, ժպտէ, որչափ որ ժպտես, մայրդ պիտի չայ աշխարհի վրայ»:

Քանի մը օրէն ետքը՝ Աղօ վերստին զալով, կոտուեալ և վայրենի դէմքով մը անոր առջև ներկայացաւ, ո՛ր ալ համբերութիւնս հատաւ, ըսաւ անոր, գոնէ զա-

ւակիր վրայ դժա: Թէոր տակաւին կամացս դէմ դնես, գաւակիր հետ մեռնելու պատրաստուէ": Ժէնըլէէլ հանդարտ և աներկիւղ կերպով պատասխանեց անոր. "աւելի կ'ուզեմ հազար անգամ մեռնիլ, քան թէ այնպիսի գործի մը հաւանիլ, որուն համար աստուծոյ, պատկառելի ծնողացս, ածուանոյս և բոլոր առաքինի անձանց առջև ամօթով պիտի մնամ": Այլո սպառնալից նայուածքով մը անոր նայելէն ետև՝ բարկութենէն զունտեալ զուրս ելաւ, և երկաթեայ դուռը այնպիսի ուժով մը քաշեց, որ բանտին հիմերը կպծես թէ սասանեցան, և ձայնը երկար ատեն նեղ բակերուն մէջ հնչեց:

ՅԼՈՐԻՍ Զ.

Ժէնըլէէլ Սեկանտոյ նամակ և բն:

Այս գիշեր մտ՝ Ժէնըլէէլ լսեց որ իւր բանտին փոքր պատուհանը կամաց մը կը զարնեն: "Տիկին, ըսաւ քաղար և սրտաբէկ ձայն մը. տակաւին արթուն ես. ո՛հ,

կի նայես ըսեմ, այն դարձելի Աղօն, աստուած անոր անորէնութեանց պատիժը տայ:

— Այլ ես դու, հարցուց յիւր լէլէլ ոտք ելելով և սրտուհանին մերձեցաւ:

— Առտարակին պահապանին աղջիկն եմ, պատասխանեց ձայնը. կը յիշես այն երկար ատեն հիւանդութիւն քաշող Արթուրան, որուն դու այնչափ քարիք ըրիր իւր հիւանդութեանը մէջ, ես ան եմ, տիկին, ու կ'ուզեմ իմ երախտագիտութիւնս յայտնել քեզ. բայց աւաղ, սոսկալի պոյժ մը պիտի հաղորդեմ, որոտուեցաւ որ այս գիշեր սպաննուես, կամքը այսպէս հրաման է լրեր, քանզի Աղօյն խոսքին հաստատով՝ զքեզ իրք յանցաւոր կը կարծէ: Այս զապանը այսօր կունեն նամակ մը ընդունելէ, որուն մէջ կունցը հրամայեր է որ զուսոյ կտրեն, սոսոյք պիտեմ: Աղօյն այս հրամանը պահմանտուն ըրած ատենը լսեցի: Աւաղից ալ միտնող պիտի սպաննես. քանզի նոյնը զան իւր գաւակը ճանչալ ինչեր է: Ա՛հ, տիկին, երբ այս բարմնելի հրամանը լսեցի, իսկոյն փախայ անկէ, ու աչքս չկրնայով գոցել, երբ նայեցայ որ ամեն մարդ իրք քունի մէջ քնկղմեցան, հիւանդութեանս ընայելով ոտք ելայ ու քժուարութեամբ միտն հոս եկայ: Ա՛նչոք մեծ ցաւ պիտի լքարս սրտիս, թէ որ ինձ ըրած բարեբարութեանցը համար ընորհակալ ըլլալու և վերջին հրամաններդ կատարելու ջգայի: Թէ որ գաղտնիք մը ունիս հաղորդելու, լսէ ինձ և բնաւ մի երկմտիք անկեղծութեանս վրայ, որպէսզի գաղտնիքը քեզ հետ չմտաղով, ու կարելի է որ մը կարենամ անմեղ ըլլալեմ համար վկայութիւն տալ:

Ժէնրվելի այնչափ սոսկաց , որ ՚իւր շիտթովնէն երկար ատեն չլրցաւ բերանէն խօսք մը հանել , վերջապէս ըսաւ անոր .

«Սիրելի և ազնիւ զաւակ , ըստ որում բարեսրտութեամբք ինձ օգտակար ըլլալ կուզես , շուտով ձրագ մը մեղան , թուղթ և դրիչ բեր» , Աշխատարդ աղջիկը փսկոյն անոր հրամանը կատարեց , և Ժէնրվելի սկսաւ դրել . բայց բանտին մէջ ախտու կամ սեղան մը չգտնուելուն համար՝ քարտէրուն վրայ տարածուելով՝ հետեւեալ նամակը գրեց .

«Սիրելի ամուսինս»

«Ստորերկրեայ բանտիս ցուրտ քարտէրուն վրայ տաքածուած՝ այս վերջին նամակս քեզ կը գրեմ , զայն կարդաղած ժամանակդ՝ մարմինս երկար ատենէ ՚ի վեր փուշ դարձած պիտի ըլլայ : Քանի մը վայրկեանէն յաւիտեանական արդարութեան առջև պիտի ներկայանամ . քանզի իբր մեղապարտ մահուան դատապարտուելի եմ , բայց Մտուած վկայ կը կանչեմ որ ես անմեղութեամբ կը մեռնիմ . Մտուածոյ սուրբ ներկայութեան առջև և յաւիտեանականութեան երբն վրայ կը բողբեմ այս զոպարտութեան դէմ . հաւատա ինձ որ այս աշխարհէն բաժնուելու ժամանակս սուտ չեմ խօսիր :

«Ըւանգ , սիրելի ամուսին , աւելի քեզ կը ցաւամ , որ այնպիսի դիւային շարախօսութենէ մը խաբուեցար , եթէ ոչ՝ անկարելի է որ դուն քու կնոջդ և զաւակիդ մահուան հրաման տաս : Ի՛նչայն եթէ որ մը սխալմունքդ ճանչնաս ,

ն՛հ , չըլլայ որ ցաւս . դուն միշտ սիրեցիր զին՝ դիտեմ , շէ՞ որ քեզմէ է իմ մահս , ես Նախախնամութեան հարուած մը կը սեպեմ զայս :

«Սակայն այսպիսի անխորհուրդ գործ մը ընելուք համար չըլլայ , որ Մտուած մէ ներումն ինդրելու մոռնաս . միտքդ ըլլայ որ այսուհետև մէկը չդատապարտես , մինչև որ զան չխօսեցընես : Թող այս անխորհուրդ դատաստանը վերջին սխալածդ ըլլայ , ու այս ակամայ մեղքիդ փոխարէն՝ անթիւ առաքինի և ազնիւ գործերդ դրո՞ծ է : Քանզի այս է միայն անդարմանելի մեղաց դեղը : Յաւելը և սրամելը բանի մը օգուտ չա՞փնս Մսկեզա՞մ երկնից համար մտածէ . ուր քու Ժէնրվելիդ նորէն պիտի տեսնես , ու հոն անոր անմեղութիւնը և հաւատարմութիւնը պիտի ճանչնաս : Վարձեալ հոն և առաջին անգամ քու զաւակդ պիտի տեսնես , զոր քու աքերդ շուղեցին երկրի վրայ տեսնել : Ընէ չարադորձեղը չեն կրնար զմեզ իրարմէ զատել :

«Մտուած ամենայնիւ՝ միայն քանի մը վայրկեան ունիմ ապրելու . մահուանս ժամը հասած է : Ըմ անմեղութիւնս քեզ ճանչցընելով վերջին պարտաօրութիւնս կատարած կըլլամ :

«Մեր երջանիկ օրերուն մէջ ինձ ցուցուցած սիրոյդ համար շնորհակալ եմ և քեզի համար ունեցած սէրս հետս գերեզման կը տանիմ :

«Քեզ կը յանձնեմ իմ բարի ծնողքս , դուն անոնց բարի զաւակ մը եղիր , ու իրենց տառապանացը մէջ միութարե զահնք : Միտու . մահաքեր ժամն հասած ըլլաւ

լուն շեմ կրնար անոնց նամակ դրել : բայց դուն ըսէ առ նոնց թէ իրենց Թէնրվիեվ յանցանք չունիր և անմեղ մեռաւ, թէ ես վերջին ժամուս մէջ անոնց վրայ կըմբտածի, և անոնց ինչ տուած բոլոր խնամոցը համար շնորհակալ եմ բոլոր սրտէ :

“Ասկ այն անմեղ Աղուն չըլլայ որ բարկութեանց մէջ սպաննես, ներէ անոք ինչպէս որ ես կը ներեմ, կը լսես և սիրեղիս, կ'աղաչեմ քեզի . քանզի շեմ ուզեր որ յաւիտեանականութեան մէջ հետս որ և է որս մը տանիմ, և իմ պատճառաւ կամ իլ մը արիւն անգամ հոսի :

“Չըլլայ որ զլուսն կտրողներն ալ պատեմ : ընդ հակառակն անոնց և ընտանիքնուն բարիք ըրէ, քանզի անոնք հնազանդեղու պարտաւորեալ են և ես հաւաստի եմ որ տկամայ զիս պիտի սպաննեն :

“Ընդ հրացոն, որ այնպէս անմեղութեամբ մահուան զոհ եղաւ, քու խիստ հաւատարիմ ծառաներէդ մէկն էր : Ընդ այլի կնոջ հոգ տար, և անոր որբերուն հայրն եղիք . այս ընելով նովրական պարտք մը կատարած պիտի ըլլաս, քանզի զքեզ սիրելուն համար զոհ եղաւ : Չըլլայ որ մոռնաս անոր անմեղութիւնն ալ հրատարակելու :

“Ամանկս բերող աղին աղջիկն ալ վարձատրէ, քանզի երբ բոլոր աղիարհ զիս անօգնական լծողացին և Աղոյի առջև կը դողային, ան միայն ինչ հաւատարիմ մնաց :

“Հպատակացդ արդարասեր և բարի եղիւ, լըլլայ որ ծանր հարկեր զնես . բոլոր ձիւք թափես արդարակրօով :

գրատաւորներ, արժանաւոր եկեղեցականներ և յաջող բովիշկներ ընտրել անոնց համար : Տրտունջ մը կամ հարկաւոր դործ մը ունեցողներուն աղերսանքը մտիկ ըրէ, ու պմեն բանէն աւելի աղքատաց բարիք ըրէ : Ափսոս, ես քու հպատակացդ մայրն ըլլալու որոշեր էի, իմ տեղս դուն անոնց բարիք ըրէ, հիմա անոնց համար կատարելու կրկին պարտաւորութիւն ունիս :

“Աղջկայիս իմ վերջին ողջոյնս կուտամ քեզի չըլլայ որ ցաւից, սիրեղի ամուսին, ես ուրախ եմ որ պիտի մեռնիմ, քանզի այս կեանքը կարճ և դառնութեամբ ու ցաւերով լեցուն է, բայց ևս որչափ և մեղաւոր ըլլամ՝ անմեղ պիտի մեռնիմ, բոլորովին անմեղ Աղոյի ամբաստանութիւններէն, ու անուշտ Տէրը իմ հոգւոյս կը զթայ : Ապրածեալ կ'ըսեմ, մնաս բարեաւ, հողաքա խաղաղութեանը համար աղօթք ըրէ, հաշտուած և սիրալից սրտով կը բաժնուիմ քեզէ և եմ մինչև գերեզմանը :

“Քու խանդակաթ և հաւատարիմ կինդ
ԵՅԵՆՆԱԻԷՍ :

Ըյս նամակը դրած ատենը Թէնրվիեվ հեղեղի պէտք արտասուք կը թափեր, այնպէս որ մեղանին հետ խառնուելով՝ նամակը զրեթէ անընթեանի եղեր էր : Աղջկայիս լրացնելով զայն Աղբթային յանձնեց, ու ըսաւ . “Ըյս նամակը զգուշութեամբ պահէ, ամենին մարդու մի ցուցըներ, երիկս պատերազմէ, դառնալուն պէս ձեռքովդ անոր յանձնէ” :

Այս ըսելով Վերվիկէլ իւր թանկագին մարգարե-
տեայ մանեակը հանեց, նորաօրի աղջկան տուաւ ու ը-
սաւ. « Ինձ ըրած ծառայութեանդ փոխարէն ընդունէ, »
սիրելի որդեակ, այս մանեակը որ հարսանեկան դարչս էր,
և ամուսնոյս ինձ նուիրած օրէն ի վեր գրեթէ երբեք
վրայէս չհանեցի: Քու օժտից համար պահէ զայս,
քանզի քանի մը հաղար ոսկոյ արժողութիւն ունի: Եւ այց
կը խրատեմ քեզ, չըլայ, որ վստահութիւնդ աշխարհա-
յին հարստութեանց վրայ դնես: Այլ միջոց որ այս
մանեակը քու իշխանուհոյդ գլուխը զարդարեց, որուն
գլուխը պիտի կորնեն քանի մը վայրկեանէն:

« Իմ օրինակէս սորվէ որ բնաւ մեկու մը սիրոյն կամ
անձնութեանը վրայ չխտահիս: Այստեղ, երբեք
մտքէս չէր անցնէր որ այս մանեակը ինձ պարգևողը օր
մը գլուխս կորեղու հրանան ընէ. ուրեմն վստահութիւնդ
միայն աստուծոյ վրայ պիտի: Հիմա շատով գնա ասկէ,
և միջոց բարի և խոհեմ մնայիր: »

« Պէտք է որ սիրտս, հիմա առ Աստուած դարձը-
նեմ և պատրաստովմ յաւիտենականութեան մէջ մըտ-
նելու. երթան բարեաւ: »

ՎԵՐՎԻԿԷՆ

Ի՞նչու դաճեցեր:

Չաղիւ լի է նորաօրի աղջկը անվեհեռացեր էր, երբ
քանտին երկաթեայ դուռը մեծ դռողիւնով բացուեցաւ.
Երկու հոգի սպառնալու զնեալ ներս մտան՝ մէկը վառ-
ուած ջահ մը բռնած և միւրը՝ ահագին սուր մը: Այս
երկու մարդերը ջահին լուսով տեսան որ Վերվիկէլ իւր
որդին դրկած աղօթք կ'ընէր:

« Սոր եղբի՛ր ըսաւ սուրբ բռնողը խիստ ձայնով մը,
և որդւոյդ հետ հետեւնիս եկու: »

— Ո՛հ, տէր Աստուած, պոռայ Վերվիկէլ, զօ-
րացուր զիս, քու ձեռքդ եմ, ու սոր եղաւ, և գող-
դոմն քայլերով անոնց հաղանդեցաւ:

Չահակիրը անոր առջևէն կը քայլէր և ստանալիւրը
կտակէն կուղար, ու հետեւնին մեծ ջուռ մը կար: Ա եր-
ջապէս ստորերկրեայ երկար բանի մը մէջէն անցնելով
երկաթեայ մեծ դրան առջև հասան: Այն ատեն ջա-
հակիրը ջահը մարեց և այն դուռը բանալով դուրս ելան
ու մեծ անտառ մը մտան: Այնտեղ գեղեցիկ գիշեր մ'էր,
աստղները երկնից երեսը կը փայլէին, լուսինը մոնկողւ մտ
էր, ու զով հով մը ծառերուն տերեւները կը շորձէր:

Երկու մարդիկը ամենակն խօսք մը չըրին մինչև որ
Վերվիկէլը անտառին հեռա-որագոյն կողմը տարին և

տխուր եղևիններով, կենսիններով և կաղամախիններով շրջանագծած անայի տեղ մը հասան :

Նոն կահիճներէն մէկը կենալով . «Ծնկան վրայ եկու, անկին», ըսաւ անոր . Դէնքովիէլ հնազանդեցաւ . «Օ աւակէք ինձ տուր, ու գո՛ւն շինց, անոր աչքերը կապէ», ըսաւ մանկան քնքուշ թեւերէն բռնելով ու սուրը վերցնելով . բայց Դէնքովիէլ զան իւր գրկացը մէջ տեղմելով, աչքերը զեւր ի երկինք վերցնուց, և ուժով պոռաց . «Ո՛վ Տեր, թող մեռնիս՝ ես, բայց այս մանկան դժաւ :

— Նաղանդէ, կրկնեց անգուժ Վարդը, և զաւակէ ինձ յանձնէ :

Բայց Դէնքովիէլ լայնով և հատաչելով շարունակեց . «Ո՛վ բարի մարդիկ, ինչ սրտով այս փայր և անմեղ մանուկը պիտի ապանեք . փետը ինչ յանցանքի տեր է, որու հիաս մը հասաւցած է : Օրոհեցէք զիս, կամաւ վրմեանիմ՝ ես, ահա գրուխո կ'երկնցընեմ, զարկեք . Իբայր վաղնչեմ՝ այս զաւակս ազատ թողուցէք, ու զան իմ ծնողածս տարեք, և եթէ այս քանս ձեզ պահիրաւսմ երկաղաչեմ՝ իմ կեանքս ալ ազատեցէք, և այն չեթէ ինձ, այլ այս թշուառ մանկան համար : Եթէ կուզէք կըխոստանամ ձեզ որ մինչև ի մահ այս անտառէն դուրս չեմ ելներ ու մարդոյ մէջ չեմ մտնել : Ստածեցէք որ ես ձեր իշխանուհին եմ, ու ձեր ոտքը խոնարեալ կըպաղաղտիմ . եթէ երբեք ձեզ շարուժիւն մը ըլլի. սպաննեցէք զիս, եթէ յանցանք մը գործեցի, զհօհեցէք զիս . բայց զու՛ք գիտէք որ ես անմեղ եմ . ո՛հ, որ պիտի գայ

որ պիտի զըջաք այսորուան թափած արտասոււացս չգլմալ նուր համար : Դժասիրտ եղիք ինձ, Լստուած ալ ձեզ կը գլմա : Երկրաւոր վարձքով մը խաբուելով՝ այնպիսի մեղքի մէջ մի մտնէք, որուն պատիժը յախտեանական պիտի ըլլայ : Սարդիկներէն աւելի աստուծմէ վախցէք . կուզէք որ ձեզն համար ըսեն թէ Լստուծմէ աւելի Առջն կը յարդէք : Լնմեղ պիտի մի թափէք : քանզի անմեղ պիտի միջև երկինք կը բարձրանայ ու Լստուծոյ վրէժխնդրութիւնը կը բողբոքէ, և մարդասպանը բնաւ հանգստութիւն չունենար :

— Ինձ սրուած հրամանները ի գործ կը դնեմ, տիօ կին, պատասխանեց սուրբ բանուղ անձը . բայց այս հրամանները թէ արդարացի ըլլան և թէ ոչ, ինձ չեն վերաբերիլ, այլ Աղտն ու կոմը համար պիտի տան Լստուծոյ անոնց համար :

Սակայն Դէնքովիէլ անդադար կ'աղաչէր և կը պահատեր որ զինքը ազատ թողուն . «Սերցուցէք անգամ մը աչքերնիդ զեւր ի երկինք, ըսաւ անոնց, լուսինը կարծէք թէ ձեր գործելու ծանր ոճիրը շտեմնելու համար եղևիններուն ետին կը պահուի, տեսէք ինչպէս կարմրեք երկարեք թէ արիւնով թաթաւեք ես զան : ամեն անգամ որ անոր այսպէս վախճանիլը տեսնէք, ձեզ այնպէս պիտի երեւի որ անմեղ մի արիւնք թափելուդ համար զձեզ կը յանդիմանէ : Լստ, լուսինը որչափ և երկնից վրայ բարձրացած և բոլոր արեւարչս լուսաւորէ, ձեզն արեւար Կերկուած պիտի երեւի : Ստիկ ըրէք, ինչպէս հողմը կը քսի զէն, ինչպէս ծառերուն ձայնը կը հանէ :

ու տերևները կը գողացնէ, ահա բոլոր բնութիւնը ան-
մեղի մը ահադին սպաննութեան վրայ կը սուսկայ . այսու-
հետեւ տերևներուն իւրաքանչեւ շնչոտը զձեզ պիտի
սարսափեցնէ : Արհնից՝ երեսը եղած անհամար աստղը-
ները կը տեսնէք, ասոնք նոյնչափ աչքեր են, որոնց-
մով աստուած զձեզ կը տեսնէ : Արհնային այս կամարին
առջև պիտի համարձակիք այսպիսի ծանր ոճիր մը գոր-
ծելու . մտածեցէք անգամ մը որ աստղնորէն վեր վրեժ-
խնդիր աստուած մը կայ, որ օր մը իւր գահին պաս-
ուանդանին ներքև զձեզ դատաստանի պիտի կանչէ :

« Ով Աստուած, որքոյ և այրեաց հայրն ու պաշտ-
պանը, հաճէ այս մարդոց սիրտը կախըընել, որոնք ան-
շուշտ կին ու զաւակ ունին . բարեհաճէ անոնց թեք
բունելու, հրամայէ որ թշուառ մօր մը և այս ձնող
թշուառ մանկան խնայեն . մի թողուր որ իրենց խղճմը-
տանքը կրկին մարդասպանութեամբ բեւեաւորեն » :

Այս մարդոց մէկը, որ մինչև այն միջոցին խորունկ
լուծիւն պահէր էր, իւր աչքին վազած կաթիլ մը ար-
տասուքը որբելով ըսաւ իւր ընկերին . « Ինկեր, ալ չեմ
կրնար համբերել, սիրտս կտոր կտոր կը լայ, թողընք զան
որ ապրի : Թե որ դուն արիւն հոսելու փափագ ունիս,
յնա ոտուրդ Արշին կոկորդը միտ . քանզի ան է յանցաւո-
րը . այս տիկինը ամենուն աղէկութիւն ըրած է, յիշէ
վերջին հիւանդութեանդ մեջ քեզ ըրած բարիքը :

— Ստիպուած եմ ակամայ հնազանդեալ պատաս-
խանեց միւսը, եթէ անոր խնայեմք՝ մեր կեանքը պիտի
կորսնցնենք, ու Արշն զան ալ գտնել տալով, նորէն

սպաննել պիտի տայ, դիտու աղէկ որ զան զլսատած ըլ-
լալինս ցուցընելու համար հրամայեց մեզ որ անոր երկու
աչքերը հանենք ու իրեն տանինք :

— Այս բան արգելք չկրնար ըլլալ որ զան չսպան-
նենք . ատ ալ մտածելու բան է, կրկնեց ինչ . մտիկ
ըրէ ինչ ընել պէտք է՝ որպէս զի չմատուիրք . երդում
ընել կուտանք տիկնոջ որ այս անտառէն դուրս չելնէ,
և քու շանդ երկու աչքերը հանելով Արշին կը տա-
նինք, որ գանոնք մօտէն քննել չուրելով՝ մեր խաբէու-
թիւնը պիտի հասկընայ, միայն դուն քու շունդ պիտի
կորսնցընես . բայց մտածէ, բարեկամ, թշուառ մօր մը
և անմեղ մանկան մը կեանքը այս անասնոյն կեանքէն
շատ աւելի թանկագին չէն քեզի համար . Բարեկամ
Քորէնց . անգութ մի՛ ըլլար :

— Այս երբէք անգութ չեմ . պատասխանեց Քորէնց
վկայ է աստուած . բայց Արշ պիտի կատղի երբ . . . :

— Արշ կըլսես և ուրիշ բան չես մտածեր . յայտնի
բան է որ անտեղնորք ազատելը բարեգործութիւն մ'է,
և բարի գործ մը ընելու համար պէտք չէ մարդ վախնայ
այլ պէտք է վտանգը աչք առնէ : Աթէ զլուսնինս առ-
ժամանակեայ դժբաղդութիւն մ'ալ գայ, պէտք չէ որ
հոգեդնիս ընենք, քանզի կանուխ կամ ուշ քրաճնուս
բարի պտուղները պիտի տեսնենք :

— Շատ աղէկ, թող ըսածդ ըլլայ՝ ըսաւ վերջա-
պէս միւսը :

— Ասոր վրայ Դէնըզիկի վին դարձաւ ու մեծ երդում
մը ընել տալէն ետեւ, որ երբէք այն անապատէն դուրս

չինք , իւր շինց ընկերն ալ նոյնպէս իւր սուրին վրայ
 երգմնեցուց որ մարդու բան չընէ . և երբեք չերթայ գան
 տեսնելու :

— Եւ իսկ երկու գահիճները աւելն ապահով ըլլա-
 լու համար՝ իւրեանքու և հովիտներու մէջէ անցրնելով՝ քա-
 նի մը մըն հետի՝ անտառին խիստ ամայի կողմը տարին
 զան , ուր ավենիկն մարդու ոտք կրկան չէր : Եւ բարձր
 եղևնի ծառի մը տակ Դեղվիկել ոգեպառ և գրեթէ
 նուազած գետինը ինկու , երկու գահիճները զան հոն
 թողուցին և աներեցթե եղան :

Երբ բեղոք հասան : Աղան առանձին իւր սենեակը
 քաշուած գտան՝ գլուխը երկու ձեռաց մէջ պահած ու
 , յուսահատ կերպարանով : « Եւ Դեղվիկել կամուս-
 ւոյն աչքերը բերինք » , ըսաւ Վորեկց գրան սեամին վը-
 րայ կենալով և իւր ձեռաց մէջ շան աչքերը ցուցրնելով :

— Աչքերս չտեսնան զանոնք : պտուց Աղա սուկալն
 ձայնով մը , ու յանկարճ ոտք եղնելով ձեռքը գաստա-
 պանին վրայ դրաւ . « Ի՞նչ որ պտուհետե այն թշուառա-
 կանին անունը տայ ինձ , այս սուրբ անոր սիրտը պիտի
 մխտմ : Եւ անով զուրս ելէք , ու մէկ մ'ալ գէեց չտես-
 նեմ . . . » :

« Օտարմանալի բան : կըսէր ինքնիրեն տակաւին ե-
 րէկ վեճվնկորուձեան խորհուրդը ինձ քաղցր կերակր ,
 ու հիմա այնպէս սակալն և այնպէս անտանելի կըլլայ ,
 որ լաւ եւ ունեի կենացս մէկ մնար կորսնցընելի բան լիե
 այսպէս բան մը պատահէր : Եւ փոքս , իւր կրկն հնազան-
 զողը միշտ զժքաղց է » :

Պ Լ Ը Բ Բ

ԵՆԷԷ ԴԵՆՎԷԷՆՆՆՆՆՆ օգն-ման և հասնէ :

Մեղրվիկել երկար ատեն նուազեալ մնաց , վերջա-
 պէս սթամիկով ինքզինքը առանձին իւր որդւոյն հետ
 ամայի անտառին մէջ գտաւ : Եւ ուրիւր արդէն շատոնց
 վախճաներ էր , երկնից երեսը ակպերով ծածկուելով
 խիստ մթնցեր էր , սաստիկ հողմը ծառերուն մէջէն կը
 մտնէր , Դեղվիկել գլխուն վրայ բու մը տխուր ձայնք
 կը հաներ , և իրմէ քիչ մը հետո՝ գայլ մը կ'ուռար :
 Դեղվիկել ասոնք տեսնելով ահ ու դողն մէջ ինկաւ :

« Ո՛վ Տէր , պտուց , սիրտս սարսափով պատած
 է . բայց բու ներկայութիւնդ զիս կը հանգարտեցընէ . բու
 առջևդ մթութիւնը կը փարատի , դուն զիս կը տեսնես և
 երբեք երեսի վրայ չես թողուր անոնք որ քեզ կը վտա-
 հին : Դասհիճներուն ձեռքէն զիս և զուսկա ազատե-
 ցիր , որհնեալ ըրայ Եւ փախանամութիւնդ , անդուշտ
 հիմա ալ պիտի չթողուս որ վայրենի գաղաններուն կե-
 րակուր ըլլանք : Միայն քեզ վտահելով աներկեղ
 պիտի ապրիմ » :

Եւ յայտն ծառին տակը նստած՝ իւր զաւակը ծնկաց
 վրայ պառկեցուցեր էր . իւր ձեռքերը միացուցած ու
 աչքերը դէպ ի երկինք վիղցուցած կըսպասէր որ առա-
 տա ըլլայ : Եւ այց , ափսոս , անտան . լոյսը իրեն նոր

ցաւեր պատճառեց . աշէան տխուր և ամպամած առտու
 մէջ , բոլոր շրջակայ տեղերը վայրենի և դժնդակ երե-
 ւոյթ մը ունեին : Ամեն կողմ՝ չոր ժայռերէ , տխուր ե-
 դեակներէ և փշալից մացառներէ ուրիշ բան չէր տես-
 նուեր . առտուան օդը շատ աղղու ցուրտ էր , և զատ
 շանցաւ սկսաւ ձիւնախառն սաստիկ անձրև գալ :

Վերջիվերջ յուրտէն կը սարսուէր , ու իւր սիրասուն
 վաւակը օդին խոնաւութենէն , ցուրտէն և անօթութենէն
 տանջուելով՝ սկսաւ լալ և ձշել : Վերջիվերջ բոլոր շըր-
 ջակայ տեղերը պտրտեցաւ որ ապաստանուելու համար
 խորոշ մը կամ ժայռի ձեղք մը , և ապրելու համար
 վայրի օթուղնէր դտնէ . . . : Բայց այն կիսակերկ մաճառ-
 ներուն մէջ մրգիկ մը անգամ չցտաւ , այն ատեն իւր
 քնքուշ ձեռքերովը սկսաւ խիստ և կէս սառած երկիրը
 փորել , ձիւնը իւր մառնեղէն վաղած արիւնկէն ներկուե-
 ցաւ : Վերջապէս տեսակ մը վայրի արմատներ դտաւ ,
 ջրոնք ակունքերովը կակղցուց և իւր վաւակին տուաւ :

Անկէ ետև՝ թէև յետին աստիճան ոյժը կորեր էր ,
 բայց իւր ձաւքան շարունակեց անձրևին և ձիւնին մէջ
 սուանց դիտնալու թէ ո՞ւր կ'երթայ . վերջապէս լեռի մը
 վրայէն՝ չոր ժայռերու քովը կանանչազարդ ձորակ մը տես-
 աւ . մեծ գծու արութեամբ լեռէն իջաւ , ու եղեկներով
 պատսպարուած ժայռի մը մէջ շափաւոր բացուածք մը
 գտաւ , որու մէջ մտնելու համարձակեցաւ և երկու կամ
 երեք հոգի ապաստանուելու շափ մեծութեամբ քարայր
 մը տեսաւ : Այս քարայրին մտտ բիւրեղն նման յտակ
 աղբիւրի մը խոխոչներ լսեց , որ ժայռին կողէն կը բղետէր :

Ժայռին երկայնութեամբը դղումի նման տունկ մը կախ-
 ուած էր . բայց տերևները շրջեր էին . և գրեթէ վը-
 տած պտուղները դեռնի վրայ սփռած էին . բայց չէին
 ուտուեր : Վերջիվերջ հովէն և անձրևէն քարայրին մէջ
 ապաստանուեցաւ . բայց շափազանց կը պաղէր , և անօ-
 թութիւնը խիստ կը տանջէր զինքը . իւր վաւակն ալ
 նոյնպէս անօթութենէն կը ձշէր և կուլար : Վերջապէս
 յուսահատեալ ծնկան վրայ եկաւ , իւր որդին գետնի
 վրայ դրաւ , ու իւր նայուածքը դէպի երկինք վերցրնե-
 լով և ձեռքերը միացրնելով աղօթք ըրաւ . «Մի Աստ-
 ուած , բարի և զմած Տէր , հաճէ քու նայուածքդ
 արտասուող մօր մը և իւր ողորմելի որդայն վրայ դար-
 ձնելու : Դուն որ մերի և դժնդակ եղանակիւր մէջ իսկ
 այս ժայռին բոլորովը թուող ագռանները կրկերակրես .
 և գետինը սողացող մանր որդերուն անգամ ձմեռուան
 խիստ եղանակին մէջ իրենց կերակուրը կը մատակարարես ,
 կարող ես այս չոր անապատին մէջ իմ և որդւոյս կեանքը
 պահպանելու , քարերը անգամ քու ձայնիդ հնազան-
 դելով մեզ հաց պիտի մատակարարես : Այո , երկնաւոր
 շայր , զուն պիտի շնորհուս որ մենք կորսուինք , այլ
 ինչպէս որ մեզ ապաստան մը շնորհեցիլ , անշուշտ մեզ
 կերակուրն ալ պիտի հոգաս » :

Յանկարծ ամպերը ցրուեցան , արևը երևելով՝ սկսաւ
 քաղցր տաքութիւն մը զգացրնել քարայրին մէջ , և յան-
 կարծ խոտերու խոջան մը լսուելով՝ քարայրին դրան առջևը
 ելնիկ մը երեւցաւ : Այս կենդանին մարդոցմէ ամենեւին
 հալածուած չլլալով՝ կոմուսհիէն շարժեցաւ , այլ քա-

բայրին մէջ մտաւ և յաւերակեցի առջև կեցաւ : քանզի այս քարայրը իւր բնակարանն էր : Աղբորմեծ կիւր նախ վախցաւ , բայց քիչ քիչ համարձակութիւն աննկողմ սկսաւ շոյել զան . եղնիկն ալ յայտնի կը ցուցընէր որ այս բարեկամութեան նշաններուն անզգայ չէր , այն ատեն յաւերակեցի մտածեց որ անասնոյն կաթովը զինքը և զաւակը սնուցանէ . «Ո՛վ Տէր , հարկաւորութիւնք ինչ բանի չտրիպեր թշուառ մայր մը» , ըսաւ իւր զառակին բերանը եղնիկի աղիքին մօտեցընելով : Եւս եղնիկը , որուն ձաղը դայլէ մը յախշտակուեր էր ու իւր կաթին առատութենէն անհանգիստ կը ըլլար , առանց դժուարութիւն ցուցընելու իւր ստինքը անոր ներկայացուց : Մանուկը յագելով քնացաւ , և յաւերակեցի զան իւր զգեստոց մէկին մէջ ամփոփեց ու քարայրին մէջ յարմար տեղ մը դրաւ որ քնանայ :

Եւս յաւերակեցի իւր զառակին պէտքը հոգալէն ետև՝ դուրս ելաւ , և ժայռերուն զառ ի վայրը բուսած վայրի զդռան ներէն քանի մը հաս ժողովելով՝ անոնց մէջը փորեց և աղբիւրին ջրովը մաքուր լուարէն ետև՝ կանանչ խոտեր ժողովեց , քարայրը դարձաւ ու իւր ձեռքովը եղնիկին կերցուց . այս անասունը իւր երախտագիտութիւնը յայտնելու համար՝ զանոնք ընցընելէն ետև իւր բարեբարին ձեռքը լեզուց : Եւս ատեն յաւերակեցի յաջողեցաւ առանց զժուարութեան անոր կաթը փորուած զդռաներուն մէջ կթելու . և ծնկան վրայ գալով կաթով լեցուն զդամանը երկու ձեռք դէպ ի երկինք վերցուց և սկսաւ աղբիքը ընել . «Ո՛վ Տէր , այս թանկագին պարգեւիդ համար

ընդունէ երախտագիտութեանս արտասուքը . այն , այս կաթը քու բարեբարութեանդ մէջ շնորհքն է . այս երաշտ ապաւածներուն մէջ տեղը այս աղբիւրը դուն բոլեցողցիր որ ես իմ ծարաւութիւնս անցընեմ . դուն այնպէս սնորինցիր որ թռչնիկ մը այս անքեր անապատին մէջ զդռակ սերմ մը ձգէ , որպէս զի քու պարգևներդ ամփոփելու համար ամաններ ղինեմ . դու իմ քայլերս այս մարդասէր անասունին բնակարանը առաջնորդեցիր , ու հիմա՛ ոչ ես և ոչ զառակս անթողելիս մեռնելու երկիւղ չունինք . վստահութիւնս միայն քու վրայ դնելով՝ հանդարտութեամբ այս դառն ձմեռուան վերջը պիտի սպասեմ» :

Եւս խօսքերէն վերջը խմեց զայն . «Ո՛հ ինչ քաղցը ընկելիք է այս , ըսաւ , բոլոր կենացս մէջ ասկէ բարեհամ բան մը խմած չէի : Ո՛վ Եւտուած , երբ ծնողացս փառաւոր սեղանը կը նստէի , որչափ քիչ զիտէի քու պարգևացդ յարգը . անոնց համար բառական շնորհակալ չըլլալու և աղքատաց շատ բարեք ջընելուս համար ներումն կը խնդրեմ . ո՛հ , չէի գիտեր այն ատենը թէ անթողութիւնը զմնդակ բան մ'է , որչափ մարդոց չէի կրնար աւելի համեղ կերակուրներ հոգալ առանց մեծ կորուստ մը ընելու» :

Եւս կաթով աղէկ մը կրտանալէն և բոլոր սրտէ Եւտուածոց շնորհակալ ըլլալէն ետև՝ ժայռերուն և ծառոց հին կոճիներուն վրայէն փափուկ և չոր մամուռ ժողովեց , քանի մը անգամ իւր զեռնակը լեցուց , ու քարայրին ներսի կողմը իրեն և իւր որդւոյն համար անխողիկ մը պատ-

բաստեղէն ետև՝ քնակարանին դուռը պատող եղեփննե-
րու ամուր և խիտ սատերը աւելն ցածցուց . որպէս զն
անձրևէն և հովէն աւելն պատասպարուի :

Հինգրոսայ եղեփնի մը վարի կողմը Դեհրվիկով ողորկ
և չոր փոքր ծիւղ մը տեսնելով՝ կտրեց զայն , անհաւա-
սար երկայնուժ ետևք երկու կտոր ըրաւ , և ուզիջ նուրը
և կակուղ ծիւղով մը զանոնք իրարու վրայ հաստատե-
լով՝ խաչ մը շինեց , քնակարանին ասեմէն յարմար կողմը
տնկեց , և մամուռներուն վրայ նստաւ :

Կանանչ վարագոյրի պէս դրան անջար իջած ծիւղե-
րուն մէջէն ներս մթնոցալ լոյս մը կը թափանցեր , ու
քարայրին փոքր տարածութիւնը եղնիկին շնչառութենէն
կը տաքնար : Այն ատեն Դեհրվիկով բուխ սրտով Աս-
տուծոյ Հնորհակալ եղաւ որ զենքը այն ստորերկրեայ մութ
բանտին մէջէն ազատեց ու այնպէս ապաստան մը տուաւ ,
որ Աղօջի հալածանքներէն վախ չունէր :

Այսու ամենայնիւ՝ կը մտածէր որ շատ նեղութիւն-
ներ պիտի կրէր տակաւին , քաց իւր յոյսը շկորեղով ան-
միջապէս իւր նայուածքը խաչին վրայ դարցուց և ա-
ղօթք ըրաւ :

“Ով Տէր իմ Փրկիչ , որ իմ սիրոյս համար իրաւին
վրայ մեռար , օգնութիւնդ վրայես ողակաս մի ընէր . ես
միշտ խաչդ առաջս առջեւը պիտի ունենամ , որպէս զն
միշտ քու սերդ յիշեցնէ ինձ . քու օրինակիդ հեռուե-
լով համբերութեամբ պիտի տանեմ և քեզն հետ պիտի
կրկնեմ միշտ : Հայր իմ , թող քու կամքդ կատարուի
և ոչ իմն” :

Այս աղօթքէն ետև՝ իւր զաւար զրկացը մէջ սեղ-
մած՝ քաղըր բունի մէջ ընկզմեցաւ , և հաւատարիմ
եղնիկը որ երբէք իւր քովէն չէր զատուեր , իւր ոտից
քովը պառկեցաւ :

Ք Լ Ո Ւ Ք

Այսպէս մէջ Դեհրվիկով ըրած խորհրդաժամերը :

Դեհրվիկով այս անտառին մէջ ծղնաւորի պէս կեանք
մը կ'անցընէր . ձմեռը անցաւ , ամառը եկաւ , որուն յա-
ջորդեց նաև ձմեռը ու ամենևին տարօրինակ բան մը
չպատահեցաւ :

Ամառը խիստ տաք եղած ժամանակ՝ երբ լոթի ժայ-
ռերուն և եղեփններուն մէջ նստած՝ ազդաւնեցուն և
փայտիոր կանանչ թաշուններուն շոտուցի ձայնէն ուրիշ
բան չէր լսէր . սոնան օխուր գիշերները՝ երբ ցուրտ լու-
սինը այս ամայի անտառը կը լուսաւորէր ու ձմեռ ժա-
մանակ քարայրին մէջ փակուած՝ ձեան անհուն տար-

Յուժմեան վրայ երբ իւր նայուածքը կը շօջէր և վայրի գազաններուն հետքերէն ուրիշ բան չէր տեսնէր, այն ատեն՝ իւր ծնողքը, ամուսինը, բարեկամները և կամ գոնէ մարդկային դէմք մը տեսնելու փափաղ մը կը զգար։

«Ո՛հ, ինչպէս երջանիկ են, կըսէր, անոնք որ ընկերութեան մէջ են և կրնան իրարու հետ խօսիլ ու իրենց ցաւը և ուրախութիւնը իրարու հաղորդել. որչափ անմիտ են անոնք որ այս քաղցր երջանկութեան յարգը չեն գիտեր, և շատ անգամ իրարու կեանքը դառնութեամբ կը լեցընեն»։

Իսկ անմիջապէս քաջալերուելով ինքնիրեն կը պատասխանէր. «Ո՛վ Մատուած, քեզի հետ հաղորդակցելու երջանկութիւնը մարդոց հետ հաղորդակցելու երջանկութեան հետ աւելի անսահման քաղցր է։ Թէև մենք բնակեալ տեղերի հեռացած ըլլանք, թէև անրեր անապապի և գիւղերու ան մէջ ըլլանք. բայց գուն մեր քոչն ես. ինչ ուրախութիւն է մեզ որ ամեն ժամ քեզի հետ խօսելու երջանկութիւնը ունինք»։

Մյուսպէս միշտ Մատուածոյ հետ հաղորդակցելու և անոր հետ խօսելու սովորութիւն ընելով՝ օրուան ժամերը իրեն համար վայրկեանի պէս կ'անցնէին։

Թէև արմատներ և վայրի պոռուշներ փնտռելու և քաղելու համար շատ ժամանակ կ'անցընէր և մեծ նեղութիւն կը կրէր, սակայն շատ անգամ անգործ կը նըստէր, ու չէր գիտեր թէ ինչպէս իւր ժամանակը անցընէ. այն ատեն կըսէր ինքնիրեն. «Խնչու համար ես ատել և դեղնան կամ բուրդ չունենայի, որ իմ այսպէս երկար

և տաղտկալի անգործ ժամերս օգտակար աշխատութեամբ մը կարճեցընէի. ու ինչ և զաւակիս զգեսաներ շինէի, շատ մարդիկ աշխատութեան համար կը զանգաւին, բայց կեանքը առանց աշխատութեան տխուր և տաղտկալի կ'ըլլայ, ամենէն ծանր աշխատութիւնը դատարկութեան հետ քաղդատելով քաղցր է»։

Շատ անգամ կը ցաւէր որ կարգալու համար գոնէ գիրք մը չունէր. «Գիրք կարգալը օգտակար և զուարճալի է, կըսէր. սակայն, ո՛վ Մատուած, աշխարհիս ամեն կողմը տարածուած քու գործերդ խիստ կրթական գրքեր են»։

Մյուս ատեն սկսաւ առաջուանէ աւելի մեծ ուշադրութեամբ ընթերցելու հրաշալիքները զննել. ամենաշնչին ծաղիկը, ամենափոքր միջատը անգամ խիստ մտաւոր քննելով՝ Մատուածային գիտութեան և մարդասիրութեան նշանները կը տեսնէր։

Գարնան մէջ երբ արեւուն ճառագայթները քարայրին մէջ կը թափանցէին, ուրախութեամբ մը կը կըսէր. «Ո՛վ բարերար Մատուած, ստուգիւ արեւը քու հայրական մարդասիրութեանդ ամենագեղեցիկ պատկերն է. քանզի Յիսուս քու որդիդ մեզ ըսաւ. «Նրկնային շայրը՝ արեւը բարիներուն վրայ ալ կը ծագէ շարերուն վրայ ալ, ուրեմն ես ալ պէտք եմ իմ թշնամեացս անգամ բարիք ընել եթէ կարենամ»»։

Իւր սննդեան համար վախցած ատենը՝ թռչնոց գայլայլկը լսելով կըսէր. «Դուք զուարթ էք, և կ'երգէք միշտ, ո՛վ սիրուն փոքրիկ արարածներ, պէտք չէ՞ր որ ես ալ ձեզի պէս ուրախանայի և երգէի. բայց Յիսուս

ըսաւ մեզ . « Տեսէք երկնից թռչունները , ոչ կրտսերման են , ոչ կը հնձեն և ոչ կ'ամբարեն , և սակայն երկնաստիճին օայրը զանոնք կը սնուցանէ : Ոչ ապաքէն դուք անոնցմէ աւելի ընդդէմ եք : Այո՛ Աստուած իմ . դուն զիս այս ամեն թռչուններէն շատ աւելի կը սիրես , ու ես անոնցմէ աւելի դահ ըլլալ պէտք էի . և ամենևին հոգ ընել պէտք չէի այս ամառի անապատին մէջ իսկ , ուր թէև մարդկային ձեռք մը ինձի համար չէ սերմանած և չէ հնձած » :

Անտառին մէջ աւել տեղ ծաղիկներ տեսնելով կ'ըսէր . « Դուք ալ , գեղեցիկ ծաղիկներ , Աստուծոյ խնամատարութիւնը կը հաստատէք : Յիսուս ձեզի պէս պարզ ծաղիկներ ցուցնելով , ըսաւ . Տեսէք դաշտայն ծաղիկները , ոչ կ'աղխատին և ոչ կը հիւսեն , սակայն ես կ'ըսեմ ձեզ թէ Սողոմոն իսկ իւր ամեն շքեղութեամբը չկրցաւ երբէք ամենաշնչին ծաղիկի մը պէս հազուիլ : Աստուծոյ եթէ աստուած դաշտերուն խոտը այսպէս կը հազցընէ , ոչ ապաքէն զձեզ աւելի շքեղ պիտի հազցընէ , ու անհաւատ մարդիկ : Աստի չեմ ուզեր ես ալ անհաւատ կամ կարծամիտ ըլլալ , թէև այստեղ չեմ կրնար ոչ մանել , և ոչ կարել , սակայն ինքզինքս պիտի չտանջեմ ըսելով . Արեւոք ի՞նչ պիտի ուսեմ . ի՞նչ պիտի խմեմ , և ի՞նչ պիտի հագնեմ , այլ Աստուծոյ Աստուծոյ նամութիւնը հոգացած է ինձ պէտք եղածը » :

Ամառը սաստիկ տաք եղած ժամանակ երբ իւր ծառայութիւնը անցընելու համար աղբիւրին քովը կ'երթար . « Ո՛վ Տէր , կ'ըսէր , այս աղբիւրին իմ ցամքած շըթ ունքս

զովացուցած ին պէս՝ քու Աստուծային խօսքերդ ալ հոգիս կը զովացընեն , ինչպէս որ դուն ըսիր . Ո՛վ որ ծարաւի է թող ինձ գայ և ես անոր ծարաւութիւնը կ'անցընեմ ու իմ անոր տուած ջուրս կ'ենդանի . Զուրի աղբիւր մը պիտի ըլլայ յարիւրտական կենաց համար : Այո՛ , այս հոգեւոր աղբիւրը , որ է ճշմարիտ հաւատքը , ամեն միսթարութիւններով և տարբերութիւններով կը լիցընէ այսօր իմ հոգիս , որ արտաքին միսթարութիւններէն և ընկերային կենաց զուարճութիւններէն զրկուած է » :

Անհարգաբնակ տնտարը շրջապատող ահաբեկ ժայտերը քննելով , որոնք հազարաւոր սապիւնեղէի վեր դարձրուան և մըրիկներուն զեմ գրած կին , Յիսուսի այս խօսքերը կը յիշէր թէ « Ո՛վ որ իմ խօսքերուս ականջ կը դնէ և անոնց կը հետեի , կը նմանի այն մարդուն , որ իւր տունը ժայտերուն վրայ կը շինէ : Ես ալ քու խօսքերուդ վրայ իմ փրկութեանս հիմերը պիտի դնեմ , որպէս զի ժայտերուն պէս հաստատ ըլլան » :

Փոռչերը և տատակներն անգամ կարեւոր դասեր կը մատակարարէին իրեն . « Այժմէ ասոնք իսպող կամ ուրիշ ընտիր պտուղներ բերկին , կ'ըսէր , ինձ աւելի հաճելի և աւելի օգտակար պիտի ըլլային , բայց Յիսուսի խօսքին համեմատ՝ անկարելի է փոռչէին իսպող և տատակներէն թող քաղել . քանզի բարի ծառը բարի պտուղ կուտայ , իսկ անպիտան ծառը անպիտան պտուղ : Արեւին աղիւտիւմ ես ալ բարի ծառի մը նմանիլ և կրցածիս չափ բարիք ընել : Չեմ ուզեր երբէք նմանիլ

փուշերու և տատակներու, որոնք բարի պտուղ չեն տար և վերաւորելէն զատ ուրիշ բան չեն ընել»:

Ահա այսպէս բնութեան հրաշալեաց վրայ սքանչաւնալով, անոնց վրայ բարեպաշտ խորհրդածութիւններ կը ներ և իւր ժամանակը կ'անցընէր, բայց ո՛չ գարնան արեւը, և ո՛չ նոյն իսկ գարունը իւր ծաղկակերտութիւնը և թրուշուներովը այս անապատին մէջ իրեն այնչափ քաղցր և այնչափ կրֆեական երևցաւ, որչափ իւր որդւոյն ներկայութիւնը և դաստիարակութիւնը:

Ամեն ողբ—գեղեցիկ օրերը իւր զաւակը գրկած դուրս կ'ելնէր: Ու քարայրին առջևը կը պտտուէր դորովանօք անոր հետ խօսելով, թէև այն չէր կրնար տակաւին իւր խօսքերը հասկընալ, և եթէ իբր 'ի պատասխան' մանուկը իւր փոքր բազումները ժպտով մը մտրը կ'ելկնցընէր, այս քաղցր ժպտը բոլոր անտառը վը զքեղացընէր, և իւր բոլորտիքը եղած տխրութիւնը կը գուարձացընէր. այն ատեն կ'ինը ծնկան վըայ գալով կըսէր. «Վ՛ Տէր, որչափ զնորհակալ ըլլամ աս սիրելի զաւակս ինձ քաղտուղ համար՝ քիչ է. այս դժնդակ բնակութեան մէջ ամեն օր ինձ ուրախութիւն, մտիթարութիւն և գուարձալի զրազմանքներ կուտայ: Վ՛ վ երկնային Հայր, բարեհաճէ զայն օրհնելու, մեծցորնելու և երջանկացընելու: Ա՛հ, ինչպէս զողջողուն եմ անոր անոր աչքերը, ինչպէս անոր դեղին ճակատը ոսկեգոյն խոպոպիքներով զարդարուած է, և ինչպէս յստակ եմ անոր վարդագոյն պոտերը, ո՛հ, ինչ հանդարտութեամբ կուրծքիս վըայ կը հանդիլ, շատ իրաւամբ Վրդիչը այն խօսքը ըսաւ թէ. Ա՛թ է այս

փոքր մանկանց չնմանիք, երկնից արքայութիւնը պիտի չկարենաք մտնել: Որչափ ցանկալի էր որ աշխարհիս մարդիկը այս անմեղ մանկան պէս հպարտութենէն, նախանձութենէ, սխալարութենէ և ամեն տեսակ վնասակար մղութիւններէ ազատ ըլլային, այն ատեն ստուգիւ արքայութիւնը մեր սրտերուն մեջ պիտի ունենայինք. այն ատեն այս մանկան իւր մօրը կուրծքին վըայ եղածին պէս մենք ալ աշխարհիս մէջ երջանիկ կեանք մը պիտի ունենայինք»:

Եւ աս անգամ եկեղեցի երթալու մեծ իղձ մը կ'ըզգար. «Ի՛նչպէս երջանիկ են անոնք, կըսէր, որ անթիւ հաւատացեոյ բազմութեան հետ կը միանան և եկեղեցի կ'ելթան Աստուծոյ խօսքը լսելու համար: Ա՛հ, եթէ զանդակին ձայնը միայն առնուի, ստուգիւ ինքզնիքս երջանիկ պիտի սեպի: Սակայն, կրկնեց, համայն բնութիւնը երկինքը և երկիրը նոյնպէս քու տաճարդ են, ո՛վ Աստուած, և զքեղ սիրող ու փախաբող սիրտը քու սեղանդ: Ուրեմն այս ժայռուտ անապատը թող քեղ նախընտրած իմ տաճարս ըլլայ և իմ սիրտս անոր սեղանը»:

Չմեռը երբ չէր կրնար դուրս ելնել, քարայրին մէջ փոքր խաչին առջևը ծնկան վըայ կ'ուզար և աղօթք կ'ընէր:

ՊԼՈՒԹ Ժ

Յաւակն դասակարգակոնքնը :

Յոնպէս որ երբեմն փուշերու և վայրի խոտերու մէջ գեղեցիկ ծաղիկ մը կը գտնուի , այսպէս և ժ.էնրվիէվի զաւակը այս առանձնութեան մէջ հրեշտակային գեղեցկութեամբ կը մեծնար ու կը զարգանայ , թէև միայն խոտերով , արմատներով , կաթով և ջրով կը սնանկ , և իւր զգեստը այժեամի մորթէ էր , զոր մայրը օր մը աղուէսի մը բերանէն յափշտակեր էր :

Իւր իմացականութիւնը քիչ քիչ տարածուելով՝ սկսաւ առարկաները ճանչնալ մօրը խօսքերը հասկնալ և զանոնք կրկնել :

Ժ.էնրվիէվ՝ որ երկար ատենէ ՚ի վեր մարդկային ձայն մը լսած չէր , չափազանց ուրախութիւն մը զգաց երբ առաջին անգամ անոր խօսիլը լսեց . այն ատեն ժամերով անոր հետ կը խօսէր , ու քիչ ժամանակի մէջ քարայրին և ձորակին մէջ եղած առարկաներուն անունները սորվեցուց , այնպէս որ անոր վրայ փոքր խօսակցութիւններ ընելու կարող եղան :

Յաւակին իմացականութեան զարգացումը և իւր մայրական սիրոյն առաջին զգացումները ժ.էնրվիէվի անպատմելի ուրախութիւն մը պատճառեցին , և ամեն օր այսպիսի նորանոր զուարճութիւններ զգալով՝ ձմեռուան

ամենէն խիստ օրերը իրեն համար քաղցրութեամբ անցան :
Չմեռուան վերջերը՝ Յաւակ հիւանդացաւ և երկար ատեն վրցաւ քարայրէն դուրս ելնել : Իւր զարնան սկիզբները առողջանալով , գեղեցիկ առտու մը ժ.էնրվիէվ զայն փոքր ձորակը տարաւ :

Յաւակ իւր խեղքը բացուեցին ՚ի վեր առաջին անգամ գարնան գեղեցկութիւնը տեսնելով՝ այս երեւոյթը իրեն մեծ տպաւորութիւն ըրաւ . ուստի բնութեան գեղեցկութեան վրայ զմայելով՝ յանկարծ կեցաւ և աչքը իւր բոլորափքը շրջելով , « Սայր իմ , ըսաւ , այսօր ամեն բան փոխուած կը տեսնեմ , ամեն բան առաջուանէ աւելի գեղեցիկ է : Ըստ անտար ձիւնով պատած էր և այսօր այնպէս կանանչազարդ գեղեցկացած է , որ եղեւինները անոնց քովը սև կ'երևին , թուփերն ու ծառերը , որոնք ասկէ առաջ մերկ էին , և հազիւ քանի մը դեղնած տերևներ ունէին , հիմա քնքուշ և կանանչ տերևներով ծածկուած են : Ըրեւր աւելի պայծառ կ'երեւի և ջերմութիւն մը կը տարածէ ամեն կողմ : Պետիւնը նայէ , մայր իմ , որչափ գեղեցիկ գոյնըրոյն անթիւ ծաղիկներ բուսած են : Զապա այս հեշտալուր ձայնները ի՞նչ են , որոնք ոստերուն մէջ և թուփերուն տակը կը լսուին . եկու տեսնե՞ք՝ ուրիշ կ'երևնն այս ձայները , եկու , մայր իմ » :

Ժ.էնրվիէվ՝ մամուռով պատած և դեղին ուփներէ հովանացած ժայռի մը վրայ նստաւ , իւր զաւակն ալ ծնկացը վրայ նստեցուց , և ձմեռուան մէջ ու գարնան առջի օրերը ըրածին պէս՝ քանի մը բուռ վայրի տուն-

կերու հունտեր նետեց իւր առջևը : Ընմիջագէս բազմաթիւ թռչուններ եկան հոն ժողովուեցան զանոնք ուտելու : « Ահա այս թռչուններն են , ըսաւ մայրը , որ այնպէս հեղտալն կերպով կ'երգեն :

— Ով փոքրիկ գեղեցիկ արարածներ , պոռաց մանուկը ուրախութենէն յափշտակուելով , այնպէս ներդաշնակաւոր երգողը դուք էք , ո՛հ , այո՛ , ձեր ձայնը ագռաւներուն ձայնէն աւելի քաղցր է , որոնք ձմեռուան մէջ այսպիսի տխուր կերպով կը կանչեն , և դուք անոնցմէ աւելի գեղեցիկ էք : Բայց ըսէ ինձ , մայր իմ , ի՞նչ է պատճառը որ բնութիւնը այսպէս գեղեցիկ է այսօր . այս ամեն հրաշալի բաները ո՞վ հոս ամփոփեց . չեմ կարծեր որ հիւանդութեանս ժամանակ դուն զարդարած ըլլաւ այս անտառը . քանզի վայրկեան մը քովէն չզատուեցար , սակէ զատ չեմ կարծեր որ դուն կարող ըլլաս ասոնք ընելու :

— Այ՛ , սիրելի զաւակս , ես կարող չեմ բան մը ընելու , պատասխանեց մայրը , կը յիշես՝ արդէն ըսի քեզ թէ մենք երկնային Հայր մը ունինք , որ արևը , լուսինը և աստղերը ստեղծեց , նոյն հայրերնիս է որ այս ամեն տեսածներդ զարդարեց՝ որպէս զի մենք զուարճակալք :

— Ո՛հ , ինչպէս բարի և ծարուար է մեր երկնային Հայրը , ըսաւ Յաւակ :

Ընտանեալ Երկրակէլ սորվեցուց անոր թէ ի՞նչպէս Ըստուած աղխարհս ստեղծեց , և թէ Ըստուած է միայն բացարձակ Տէր և իշխան տիեզերաց . առանց անոր հրամանին՝ տերև մը անգամ չբարձիր , ու մեր պիտոյնքը

համար տանն բան առաջուց հոգացած է , և մենք պարտիմք ամեն ժամանակ սիրել , պաշտել և փառաբանել զանց :

Ընտանեալ աւսու՛ Յաւակ զան խիստ կանուխ արթնցուց , որպէս զի երթան տեսնեն թէ Ըստուած նոյն գիշերը ուրիշ ինչ ըրաւ . Երկրակէլ ժպտերուն մէջ անոր ելակներ տեսնելով՝ իւր որդւոյն ցուցուց որ հասածները ժողովէ : Յաւակ անոնցմէ իւր մօրը տուաւ և ինքն ալ կերաւ . « Ո՛հ , ի՞նչպէս բարի է աստուած , ըսաւ , որ մեզ այսպիսի ախորժելի պտուղներ կուտայ :

— Ը՛յո՛ , զաւակս , բայց մի՛ մոռնար անոր շնորհակալ ըլլալու .» :

Ընտանեալ Յաւակ ծնկան վրայ զալով և իւր նայուածքը դէպ ՚ի երկինք վերցրնելով ըսաւ . « Ընորհակալ եմ , բարի աստուած , որ հնեալ ըլլայ անուիդ որ մեզ այսպիսի աղւոր ելակներ տուիր որ ուտենք » :

Ը՛յո՛ ըսելով՝ դարձաւ իւր մօրը հարցուց . « Ըրդեօք Ըստուած լսեց իմ խօսքերս , մայր իմ » :

— Ը՛յո՛ , անշուշտ , պատասխանեց մայրը ժպտելով , ու զայն իւր զրկացը մէջ սեղմելով , մտքէտ անցած խորհուրդներն անգամ զիտէ : Ըստուած ամեն բան կը տեսնէ , կը լսէ և գիտէ :

Յաւակ ամեն օր կուգէր որ մայրը զինքը փոքր ձորակը տանի որ հոն զքօսնուն և խօսակցին :

Ընտանեալ իրիկունը ախճարե զալով , նոր տերեւներ և ծաղիկներ բացուեցին . Յաւակ մեծ ուրախութեամբ իւր մօրը քովը վազելով . « Մայր իմ , ըսաւ , տես , ինչ

պէս նոր ծաղիկներ բացուեալ են այս իրիկուն , բայց այս կոկոնն ալ նայէ , կ'երևի թէ աստուած այս գիշեր ժամանակ չէ ունեցեր զայն լմնցընելու :

— Այլ , զաւակս , պատասխանեց Վեհրվիկէլ , աստուած ամենակարող է . մէկ վայրիեանի մէջ կրնայ բոլոր անտառը ծաղիկեցընել և չորցընել :

— Բայց ըսէ ինձ , կրկնեց Յաւակ , ի՞նչպէս Աստուած մտք տեղը և առանց ծրագի կրցաւ աղխատիլ :

— Աստուած ծրագի հարկաւորութիւն չունի , ցորեկուան պէս զիջերն ալ կը տեսնէ , ու մինչև ամենածածուկ և անթախանց տեղերը պահուած գաղանի բաներն ալ կը տեսնէ :

Աստու մը Յաւակ ուրախութեամբ մօրը քովը վազելով ըսաւ . “Մայր իմ , եկու հետս որ խիստ գեղեցիկ բան մը ցուցընեմ քեզ” : Այլ մօրը ձեռքէն քաշելով մացառներուն քովը տարաւ . “Վայէ , մայր իմ , այս փղանց մացառներուն ներսը շինուած գեղեցիկ բան մը կայ” :

— Թուչունի բոյն է այն , զաւակս , պատասխանեց Վեհրվիկէլ . ինչպէս որ բնակելու համար մենք քարայր մը ունինք , թռչուններն ալ բոյն ունին , որ խիստ ճարտարութեամբ շինուած է : Մէջը նայէ , կրկնեց Վեհրվիկէլ զաւակը վերցընելով , թռչնիկները կը տեսնեն , դեռ ոչ փետուռ ունին , ոչ կրնան թռչիլ և ոչ բոյնէն դուրս ելնել” :

— Ինչպէս գեղեցիկ և քնքուշ փոքրիկ թռչուններ են . . . : Բայց ըսէ ինձ , մայր իմ , ժիթէ ցուրտէ և անթախանց չէ՞ն փնասուիր :

— Այլ , սիրելի զաւակս , բարեբարն Աստուած զանոնք պատասպարելու համար հոգ տարած է : Բոյնին մէջը մամուռներով և տունկերու փափուկ աղուամազով պատած է , որպէս զի թռչնիկները տաքնան և հանգիստ ըլլան , բոյնը կըր ձև մը ունի , որպէս զի ասոյիս անդին զօրնուելով չփնասուին : Տես ինչ ճարտարութեամբ այս թռչնիկներուն հայրն ու մայրը այս զարմանալի բոյնը շինած են , որուն նմանը մենք չենք կրնար շինել : Աստուած սորվեցուցած է անոնց որ իրենց ձագերուն պահպանութեամբ համար բոյն շինեն : Պիղերը , առտու և իրիկուն օդը զովանալուն պէս՝ մայրը կը վաղէ կուգայ , և իւր թեւերը անոնց վրայ տարածելով՝ բոյնին մէջ կը նստի , որպէսզի ցուրտէն զանոնք պատասպարէ : Այս մացառներուն փուռերն անգամ իրենց ծառայութիւն կը մատուցանեն . վասն զի վատ և որկրամուկ ագռաւները զանոնք ուտելու համար եկած ժամանակին՝ փուռերէն կ'արդելուն և զին կրնար անոնց մօտենալ : Բայց այս թռչնիկներուն մայրը խիստ փոքր ըլլալուն՝ առանց վերադարձելու դիւրութեամբ փուռերու մէջէն կ'անցնի : Ար տեսնեն , սիրելի զաւակս , բնութեան մէջ ամեն բան , փուռերն անգամ , աստուծոյ բարութիւնը և նախախնամութիւնը կը յայտնեն” :

Վեհրվիկէլ իւր խօսքը դեռ լմնցուցած չէր , երբ թռչնիկներուն մայրը թռչելով մացառներուն մէջ մտաւ և բոյնին ծայրը կեցաւ : Անմիջապէս բոլոր ձագերը գրլովանին վերցուցին և ճուռոպելով կտուցնին բային , ու մայրերնին անոնց ուտելիք տուաւ : Աստուծոյ տեսնելով Յաւակ ուրախութեամբ կը ցատկեր :

«Թուշիկները, կրկնեց Վերվիկէլ, իրենց ուտելիքը հողալու անկարող ըլլալով, մայրերնին իրենց կը բերէ • Եթէ բերած հունտերը մեծ և կարծր ըլլան, մայրը զանոնք կը վզոնէ, իւր բերանին մէջ կը կակղցընէ ու այնպէս կուտայ : Սիթէ Լստուծոյ այս կարգադրութիւնը զարմանալի չէ՞ աստուած իւր բոլոր արարածոց • մինչև ամենափոքր թռչնոց պէտք եղածը նախախնամութեամբ ասաջուց հոգացած է • նոյն նախախնամութիւնը մեր վրայ ալ ունի, այո՛, սիրասուն զաւակս, մինչև այս վայրկեանս զքեզ ամեն վտանգներէ ազատեց, և միշտ պիտի պահպանեմ» :

— Ե.յո՛, մայր իմ, բարի Աստուած զմեզ մինչև ցարսը խնամեց, ու զիս ալ տուաւ որ սիրես • այո՛ • ատոյզ գիտեմ որ այս թռչունին իւր ձագերը սիրելէն աւելի զիս կը սիրես • ասանց քեզի ես շատանց կորստած եմ» : Ե.յո ըսելով իւր մօրը պարանոցը փակ թռեցաւ :

Յաւակ ամեն որ նորանոր բաներ կը զանէր իւր մօրը ցոյցընելու և անոնց վրայ հարցումներ ընելու, և ուրով հետև և մօրը միակ հոգը անոր դաստիարակութիւնն էր • և Յաւակ զբանելու համար տղայական խաղալիք մը չուշեր և ոչ ընկեր մը, որ իւր երջանիկ կեանքը խանգարելու ատի իւր իմացականութիւնը քիչ ժամանակի մէջ մեծ շատաճաղիմութիւն ստացաւ : Յաւակ իւր մօրը վրայ շարժազանց սեր ունէր, ամեն աստու ամենագեղեցիկ ծագիկներ ժողովելով փունջ մը կը շինէր, և իւր ձեռքը ձեղեղով հիւսած գեղեցիկ փոքր կողմներու մէջ ելակներ, վայրի մօրմենիներ և ուրիշ վայրի պտուղներ կը

ժողովէր ու իւր մօրը կը տանէր զանոնք, և իրենց մերկ քարայրը խորնջներով, խեցեմորթներով և փայլուն քարերով կը զարդարէր :

Ընտելութեան խրաքանչիւր հրաշալիքը Յաւակին մեծ ապաւորութիւն կը ընէր • ծաղիկներուն բացուիլը, պտուղներուն աստիճանաբար հասուննալը, թռչուններուն մեծնալը, արեւուն ծագիլը, վախճանիլը, ծիածանին երեւիլը իւր զարմանքը կը զրաւէին, և շատ անգամ Յաւակ իւր մայրը կը կանչէր որ իւր հետը բնութեան վրայ զմայլի, ու երկուքնին միասեղ ամենակարողին շնորհակալ կը ըլլային որ իրենց համար այնչափ բաներ ստեղծէր էր :

Վերվիկէլ իւր որդւոյն այնպէս մեծնալը տեսնելով, ուրախութեան արտասուք կը թափէր և կը ըսէր, «Ո՛վ Տէր, անմեղ սիրտը թէև անապատին մէջ ըլլայ, արքայութեան մէջ կը կարծէ զինքը, և զքեզ սիրող ու միշտ իւր սրտին մէջ ունեցող անձը դժբաղդութեանց և փորձութեանց մէջ իսկ երկնային երջանիկութիւն մը կը զգայ» :

Վերվիկէլ զգուշացուց իւր զաւակը այս կողմերը առատութեամբ գտնուած թիւնալի տունկերէն, որոնք խիստ փայլուն և գեղեցիկ զոյներ ունէին, և սրատուրից որ ասանց իրեն ցուցնելու բան մը չուտէ : Սորվեցուց անոր նմանապէս անհասկանալութեան, յամառութեան, անձնահաստութեան և որկրամոլութեան վտանգները : «Ե.յո պակասութեանները, կը ըսէր : Թունաւոր տունկերէն աւելի վտանգաւոր են, մեղքը շատ անգամ այս տունկերուն կը նմանի, որոնք փայլուն կերելին, բայց ասոնց գործաւ

ծութիւնը մահացու է : Այո՛ , շատ անդամ չարութիւնը բարիք գործելէն աւելի մեր սիրտը կը գրասէ և մեր միտքը կը հրապուրէ , քայց պէտք է զգուշանալ Աստուծոյ կամաց գէտ գործելէն՝ :

Ք Լ Ո Ւ Ք Յ Ա :

Չեւոր անպատին մէջ :

Այս անմեղ զբօսանքներով դարունը և ամառը անցուցին ու աշունը եկաւ . երկնից երեսը զրեթէ միտ խիտ և տխուր ամպերով ծածկուած էր , երկիրը նոր բան մը չէր բուսներ , թուչունները իրենց եղբայրը դադրեցուցեր , և անոնցմէ շատերը՝ այն կոպտերէն հեռացեր էին , ծաղիկները կը թառամէին ու կոխկանային , և տերեւները գեղնեղով ինքնին կիչնային և կամ ցրտաբուն հոգ-

մերուն սաստիկութենէն զիւրուտար կը լլային : Դէնըվիէվ՝ ձմեռուան մօտենալուն վրայ սիրտը անհանգստութեամբ լցուած՝ քարայրին դուռը նստեր տըխրութեամբ այս սասիճանաւոր աւերման երևոյթը կը դիտեր : Այս միջոցին Յաւակ իրեն մօտենալով ըսաւ : «Սայր իմ , միթէ Աստուած այսուհետև պիտի շիրէ՞ զմեզ . իւր բոլոր պարգևները մի առ մի կը ջնջէ , արդեօք աշխարհս պիտի ոճնայընէ՞ :

— Ա՛յ , զաւակս , պատասխանեց Դէնըվիէվ , որչափ որ մենք բարի և խոհեմ ըլլանք , պատուած միշտ պիտի սիրէ զմեզ . երկրիս վրայ ինչ որ կայ՝ դիւրեւձական և ապականացու է , միայն Աստուածային սերը յաւիտենական կը մնայ : Ընութեան այս մերկացումը ուրիշ բան չէ , քայց եթէ ձմեռուան մօտենալուն նշանը . ձմեռուան վերջը դարունը կու գայ , այսպէս կը լլայ ամեն աարի նոյնպէս . ալ ամեն տառապանքներէն ետև ուրախութիւններ կը հետեւին , թէև մարդ չհաւատար էր նեղութեան մէջ կը գտնուի : Սակայն ես պիտի չուսահատիմ ու վստահ պիտի ըլլամ , և իմ վշտացս մէջ միայն ապագայ երջանկութեան վրայ պիտի մտածեմ , որպէս զ՛քեզն պէս հանգիստ և ուրախ ըլլամ » :

Դէնըվիէվ իւր ձմեռուան պատրաստութիւնները կը տեսներ . ամեն օր վայրի խնձորներ , տանձեր , կաղնիներ , սալորներ , և վերջապէս ինչ ուտելի պտուղներ որ գտնէր կը ժողվէր . ասկէ զատ՝ Յաւակին օղնութեամբ բաւական արմաւներ կը հաներ և եղնիկին համար չոր խտտեր կամեարէր : Բայց կերակուրէն աւելի իւր հագուստը կը

մնածէր, իւր միակ զգեստը այնչափ տարիներէ ՚ի վեր գիշեր յորեկ հագնելով պատառ պատառ եղած էր, լալով քարայրին դուռը նստած կապերտները փուշելով և խոտի թելերով իրար կը կպցընէր, բայց անօգուտ ակողմ
 « Լաւ, կըսէր հառաչելով, որչափ երջանիկ պիտի ըլլայի այսօր, եթէ ասեղ մը և քանի մը թել դերձան ունենային: Ինկերու թեան մէջ ապրող որչափ մարդիկ կան, որոնք Լստուածոյ անթիւ բարիքը կը վայելեն, և ամենեւին չեն մտածել, անոր շնորհակալ ըլլալու»:

Յաւակ անոր խորունկ արտամտութիւնը տեսնելով ըսպաւ օր մը. « Մայր իմ, կը յիշե՞ն, անցեալ օր երբ ես կը հարցընէի քեզ թէ ինչու մեր եղնիկը բուրդերը կը թափե, պատասխանեցիր թէ Լստուած տարին երկու անգամ նոր զգեստ կու տայ անոր. ուրեմն, մայր իմ, ինչու կը յուսահատիս, բարի աստուած անշուշտ քեզ ալ նոր զգեստ մը պիտի տայ, քանզի անտարակոյս զքեզ մեր եղնիկին զատ աւելի կը սիրէ:

— Իբրաւուրք ունիս, պատասխանեց Դէնրվիկը ժպտելով, պետք եմ անհոգ ըլլալ. Լստուած մեր սխտեքը կը հոգայ, ան որ անամնոց և ծագկանց նոր զգեստներ կու տայ, անշուշտ մեզ ալ պիտի տայ»:

Քանի մը օրէն ետե՛ իւր որդւոյն պատուիրելով որ չըլլայ թէ քարայրին դուրս ելնէ, ծառէն կտրած խոզոր փայտ մը առաւ ձեռքը, կաթով լեցուն դրամամար իւր պարանոցէն կախեց և հեռի տեղի դնաց որ ուտել պտղոց ուրիշ ծառեր գտնէ: Իարձը լեղան մը դազաթը հասնելով, ծառի մը տակ նստաւ որ քիչ մը ոգի ազ-

նու, և քանի մը ումպ կաթ խմելով զովանայ: Յանկարծ սոսկալն դայլ մը տեսաւ, որ բերանը ոչխար մը առած լերան միւս կողմէն վագելով կու գար. երբ Դէնրվիկին մօտեցաւ, զայն տեսնելուն պէս՝ կանգ առաւ, և կայծակնացայտ ու կատաղի աչօք անոր կը նայէր. Դէնրվիկը այնչափ սոսկաց որ սկսաւ դողալ. բայց իսկոյն քաջաւերուելով, իւր քովը դրած փայտը յափռտակեց. գայլին վրայ յարձակեցաւ, և անոր գլխուն այնպէս սաստիկ հարուած մը իջեցուց. որ դայլը ըլիթմեցաւ. ոչխարը բերանէն թողուց և մինչև լեղան ստորտը գլորեցաւ, ուսկից ոռնալով փախաւ: Դէնրվիկը ոչխարին քովը ծնկան վրայ եկաւ, անոր բերանին մէջ քիչ մը կաթ թափեց, և աղնատեցաւ որ զայն կենդանացընէ. բայց խելը՛ անասունը արդէն մեռեր էր,

Ես անասունին երեւոյթը Դէնրվիկին մտաց մէջ խիստ ցաւագին խորհուրդներ արթնցուց: « Խեղճ ոչխար, ըսաւ, ուրեմն դուն իմ ծնած երջանիկ եղիլներս կը բնակէիր. երկար ատենէ ՚ի վեր այս սիրելի հայրենիքես ամենեւին բան մը տեսած և լաւ չէի. ինչու կենդանի չըլլայիր, ո՛հ, ի՛նչ ուրախութեամբ զքեզ պիտի սնուցանէի և խնամէի, և ինչպէս զաւակս պիտի ուրախանարի զքեզ տեսնելով. կարելի է որ ամուսնոյս բազմաթիւ հօտերէն ըլլաս, և գուցէ իսկ իմ ունեցած բաժինէս: Ո՛հ, Տէր Լստուած, պոռաց անոր վրայ քննելով, ի՛նչ կը տեսնեմ, այո, այս ոչխարը մեր հօտերուն մէջէն է, ահա մեր հովիւներուն նշանը: Ո՛հ, ինչու դուն կենդանի չըլլայիր, և ինչու մարդկային ձայն մը չունենայիր որ ես քեզ

հարցընէի թէ ինչ կ'ընէ իմ ամուսինս , արդեօք պատե-
րազմէն ետ դարձա՞ւ : արդեօք իւր Վէնրվիէին վայր
տակաւին կը մտածէ՞ , և ինձի դէմ արամամ՞ծ է տա-
կաւին , թէ իմ անմեղութիւնս ճանչցաւ : Եւայլ , այն
այսօր առատութեան մէջ կապրի , ու ետ այսօր առանձ-
նութեան և թշուառութեան մէջ կը թաւալիմ” :

Յանկարծ միտքը խորհուրդ մը ծագեցաւ : “Եւս
տեղը սիրելի հայրենիքէս շատ հեռու պիտի չըլլայ , ըսաւ
ինքնիրեն , եթէ ոչ այս գայլը պիտի չլինար ոչխարը մին-
չև հոս քերել : Երդեօք առնում զաւակս հայրենիքս
դառնամ” : Երկար ատեն մտածելով յորդ արտասուք
կը թափէր , և իւր սիրտը ուժգնութեամբ կը բաբախէր .
վերջապէս ըսաւ . “Ոչ , աւելի աղէկ է որ հոս կեանամ .
քանքի մեծ երգում մը ըրած եմ , եթէ ըսեմ թէ վա-
խէս ըրի այն երգումը , դարձեալ իրաւունք չէ որ ետ
զայն դրժեմ : Եւ ո՞վ զիտէ՞ կարելի է որ այս յանդուգն
ընթացքով՝ կեանքս աղատող երկու անձանց մահուան
պատճառ ըլլամ : Ոչ , ոչ , ետ հոս պիտի մնամ որչափ
որ աստուած կամի : Եթէ Եստուծոյ կամքը զիս այս
անապատէն դուրս հանել է՝ օր մը քանի մը զթասիրտ
անձանց քայլելը այն անբնակ կողմերը կ'առաջնորդէ . ա-
ւելի աղէկ է թշուառութեան համբերել քան թէ խիղճս
բեռնասորել” :

Եւս ատեն գնաց աղբիւրին եղերքէն կարծր և սուր
խեցի մը գտաւ , անով ոչխարին վրայի մորթը հանեց և
աղբիւրին ջրով լուսալէն և արևուն շորքընէլէն ետև՝ իւր
վրայ հագաւ , և իրիկունը ուշ ատեն ետ դարձաւ : Յա-

ւակ հեռուէն զայն տեսնելուն պէս՝ անոր առջեւը գնաց
և ուրախութենէն պոռաց . “Վար . մնացիր , մայր իմ ,
զիս մեծ անհանգստութեան մէջ թողուցիր” : Բայց յան-
կարծ զարմացմամբ կանգ առաւ . վասն զի մոռնէն և
վրայի մորթէն զայն չճանչնալով անմիջապէս ետ քաշուե-
ցաւ , որ քարայրին մէջ պահուի , երբ իւր մօրը քաղցր
ձայնը ըսեց որ կ'ըսէր . Ս'ի վախնար , սիրելի զաւակս ,
ետ եմ :

— Դռան ետ , մայր իմ , պոռաց Յաւակ ետ դառ-
նալով , օրհնեալ ըլլայ աստուած . բայց ըսէ ինձ՝ ի՞նչ է
այդ վրայինդ , հիմա ինձի պէս հագուած ետ , այդ ըզ-
գեստը ո՞րկից դուար :

— Բարեբարն Եստուած զոկեց ինձ այս զգեստը :

— Ես քեզ չեմ , սիրելի մայր իմ , թէ Եստուած
ձմեռուան համար քեզ նոր զգեստ մը պիտի տայ : Ի՞նչ
հաստ և թաւուտ սպիտակ զգեստ մ'է այդ , յաւելցուց
ձեռքովը շոշափելով , ստուգիւ Եստուծոյ մէկ պարզեան
է այս” :

Եւս ըսելով քարադին մէջ մտան , Յաւակ աման
մը լեցուն կաթ , և պտուղներով լեցուն փոքր կողով մը
բերաւ իւր մօրը : Եւս ատեն Վէնրվիէի մի առ մի
պատմեց անոր թէ ի՞նչ կերպով այս զգեստը ձեռք ձգեր էր :

Չմտը սաստկանալով Վէնրվիէի և Յաւակ պար-
տաւորեցան քարայրէն դուրս չեղնել . միայն օղը—բաց
գեղեցիկ օրերը ձորակին մէջ քիչ մը պտրտելու կ'եղնէին :

“Սիրելի զաւակս , ըսաւ օր մը Վէնրվիէի իւր որդ-
ւոյն՝ պորտած ատենին , Եստուծոյ մարդասիրութիւնը

և հայրական խնամիր ձևեռուան մէջ անդամաւեն տեղ կրնանք տեսնել: Տես ինչպէս արևը ձիւնին վրայ քաղցր լոյս մը կը տարածէ, իւր ձառաղայթները զարկած ժամանակը կարծես թէ կարմիր, կապոյտ և կանանչ կայծեր կ'արձակէ վրան: Դձէեւ ամեն ծառերը իրենց տերեւներին մերկացած են, քայց Մատուած եղեւիններուն տերեւները կանանչ թողուցած է, որպէս զի անտառին անասունները պատուապարան մը կարենան դռնել: Վի ծառն խաբաներուն վրայ ձևեռուան խիստ եղանակին մէջ անգամ կ'ապոյտ և թաքմ մրգիկներ կը պտնոպին, որպէս զի թռչունները իրենց սնունդը գտնեն:

Մեր աղբիւրը ամենեկին շատիր, որպէս զի անոնք և մեր կարենանք անկէ ջուր խմել ջուրին բոլորողքը տեսակ մը ջրային խտտել կ'ամին, որոնցմով բազմաթիւ թռչնիկներ կը սնանկին: Մատուած ամենազօնալ եղանակին մէջ անգամ իւր շնորհքը և քարաթիւնը իւր արարածոց կը ցուցնէ:

Վեղ ոգ և սաստիկ հով եղած օրերը՝ Յաւակ քարայրին գրան առջև սերմեր և հունտեր կը պիտել, և տեսակ տեսակ թռչուններ կը լեզնանային հոն որ ուտեն զատ անգամ ալ չոր խոտեր կը դնել քարայրին գոբոս, ու այժեանները և նապաստակները անօթեցած վազելով հոն կուգային, և վերջապէս այս կենդանիները այլևայի ընտանեցան: Եր նապաստակները իւր ձեռքին կու գային ուտելու, և այժեաններուն հետ կը խաղար, կը ցատկեր և կը վազեր:

Ձևեռուան երկար գիշերները՝ Ռիւրվիել մեծ անհանգստութիւն կը կրէր, քանզի Յաւակ առջև իրիտա-

նէն կը քնանար, և ինքը առանձին մութ քարայրին մէջ նստած երկար ատեն արթուան կը կենար և շէր կրնար քնանալ. «Որչափ եղջանիկ պիտի ըլլայի, եթէ ճրագ մը, գեղեցիկ գիրք մը, և կամ կանեփ և իլ մը ունենայի: Իմ ծառաներէս ամենէն յեախը անգամ այսօր ինձմէ աւելի եղջանիկ է. անոնք ձևեռուան երկար գիշերները խիստ տաք սենեկի մէջ կ'անցընեն, ճրագին լուսովը կը մանեն, և խօսակցութեամբ ու ծիծաղներով երկար իրիկուները վայրկեաններու պէս կ'անցընեն»:

Ըայց անմիջապէս իւր սիրտը առ Մատուած գոխելով, իւր տրտում խորհուրդները կը մոռնայ. «Ինչպէս եղջանիկ է մարդ որ Մատուոց կը հաւատայ և իւր յոյսը անոր վրայ կը դնէ: Ըռանց քեզի, ով Մատուած իմ, հիմա այս միջոցիս մէկը պիտի լըլար, որուն հետ կարենայի խօսակցիլ: Առանց քեզի շատոնց ես յուսահատութենէ և տաղտկութենէ պիտի մեռնեի: Ղու՛մ միայն, ո՛ր երկնային շայր, կարող ես կենաց ամեն վիճակին մէջ քաղցր մխիթարութիւններ տալու»:

ՉԼՈՒԹ ՅԲ

Վեհրվել էլ և Իւր օրդին այսպէս վեցը տարի իրենց

այրին մէջ անցուցին : Բայց եօթներորդ ձմեռուան մէջ կրած նեղութիւննին ամենը դերազանցեց : Յորդարատ ձիւն դալով լեռներն ու դաշտերը պատեց, և կաղնիներուն ու ուրիշներուն տմենէն ուժեղ ոստերն անգամ ձեան ծանրութենէն խորտակեցան :

Պարտոյ տեղը Վեհրվելէվ քարայրին մատորը ծառոց ոստերովը կը գոցէր և իւր օրդոյն հետ մամուլային անկողնոյն մէջ կ'ուզէր պատուարուիլ, քանզի հիւսիսային հողմը սաստկութեամբ փչելով՝ ձեան հատերը մինչև ներս կը տանէր, և անկողնը թրջելով զայն կը սարեցընէր, ու քարայրին որմերուն վրայ սառոյցներ կը գոյացընէր : Եղնիկին բնական տաքութիւնը քառական չէր ալ այն պիտի սոսկալի ցուրտը մեղմացընելու : Երուհները ցուրտէն նեղուելով կը պոռային, և դիշերները զայլերուն ոռնալու ձայները բոլոր անտառը կը հնչեցընէին :

Վեհրվելէվ անտանիկի ցուրտին պատճառաւ և իւր օրդոյն հետ վայրի դաղանաց կերակուր ըլլալու երկիւղէն ամբողջ դիշերներ աւքը չգոցած անցուց : Յաւակ

որ իւր ճիղմ հասակէն խիստ կեանք մը անցունելու սովոր էր՝ ցուրտին կը դիմանար և խիստ առողջ էր : Սակայն Վեհրվելէվ դժբախտ քնքուշ իշխանուհին, որ խիստ փառաւոր սքալատի մէջ խնամով մեծցած էր, ալ չէր դիմանար այն ցուրտ և խոնաւ քարայրին մէջ բնակելու . « Ո՛հ, ըսաւ ստաած արտասուք թափելով, քիչ մը կրակ ունենայի, ուրիշ բան չէի ուզէր առ այժմ . բայց այս չըլլալէն զատ՝ կարելի է որ ցուրտէն այս անսահման անսարստին մէջ մեռնիմ : Սակայն, ով Տէր, թող քու կամբք կատարուի, քու հրամանիդ հնազանդ եմ » :

Իւր վարդապոյն քնքուշ դէմքը փոխուեր և մեռելատիպ գոյն մը առեր էր . իւր քաղալ սնկերը կապիճներուն մէջ խոռոչելով իրենց փայլունութիւնը կորսընցուցեր էին, ու ինքը այնչափ նիհարցեր էր : որ զայն տեսնողը պիտի վախնար :

« Ի՛նչ ունիս, սիրելի մայր իմ, պոռաց Յաւակ որումնութեամբ, բոլորովին այլակերպ ես եղեր :

— Արեղի զաւակս, պատասխանեց Վեհրվելէվ, ծառնըր հիւանդ եմ և կալծեմ որ պիտի մեռնիմ :

— Պիտի մեռնիս, ի՛նչ ըսել է մեռնել . դուն առ մեռնիս ասոր վրայօք բան մը չըսիր ինձ :

— Պիտի քնանամ ու մեկ մ'ալ պիտի չարթննամ : Ե՛յն ատեն աչքս արեղակը պիտի չտեսնէ, ականջներս քու ձայնդ պիտի չսեն, մարմինս պաղ երկրի վրայ անզգայ տարածուած պիտի մնայ, այն ատեն պիտի չկրնամ ամենևին մէկ անդամս շարժել, և վերջապէս մարմինս պիտի փռի և 'ի հող դառնայ » :

Ըյս խօսքերուն վրայ Յաւակ անոր պարանոցը փաթ-
թուեցաւ, և միայն այս խօսքերը կրցաւ բերանէն հանել .

« Դի՛ մեռնիր , մայր իմ , մի՛ մեռնիր , կաղաչեմ :

— Դի՛ լար , սիրասուն զաւակ , մեռնիր և չմեռ-
նիր ձեռքս չէ , այլ Լստուած այնպէս կուգէ և կը լայ :

— Դուն չքոր ինձ , մայր իմ , թէ Լստուած բարի
է , ի՞նչպէս կրնայ քեզ պայպիսի շարութիւն մը ընել :

— Դ՛, սիրելի որդեակ , Աստուած ինքը մշտնջենա-
ւոր ըլլալով , մեզ ալ մշտնջենաւոր կեանք մը կու տայ :
Ըյս խօսքս այսպէս բայատրեմ քեզ , կը յիշեն զգիտ-
ներս հինգած ըլլալուն համար վրայէս հանեցի . . . ու
Լստուած աւելի աղէիը տուաւ ինձ , ահա նոյնպէս այս
իմ մահկանացու մարմինս պիտի մերկանամ , որ հոգ պի-
տի դառնայ , ու ես չոր Լստուածոյ քով պիտի եղիմ .
այն ատեն այս ողորմելի մարմնոյս տեղ՝ ուրիշ աւելի գե-
ղեցիկ մը պիտի տայ , այն , հոն , երկինքը ես երջանիկ
պիտի ըլլամ . հոն ամենեւին պաղէն և հիւանդութիւն-
ներէն պիտի չվարենամ , հոն ոչ Լաց կայ և ոչ տառա-
պանք , բայց եթէ յախտեանական ուրախութիւն : Ինչ-
պէս որ գարունը ձմեռէն գեղեցիկ է , այնպէս ալ երկինս
քը երկրէն գեղեցիկ է : Ը՛ մեռնէ , զուարթ գարունը երկ-
նից հետո բաղջատեղով՝ տխուր և տրտում գիշերի կը-
նամանի : Ըարի և առաքինի մարդը որ մը երկինքը պիտի
եղնէ :

— Դայր իմ , ես ալ հետոյ կուգամ , ու չեմ ու-
զեր հոս վայրենի գաղաններուն հետ մինակ մնալ . քանզի
անոնց հետ խօսեցած ատենս՝ անոնք ինձ պատասխան չեմ

տար , ես ալ կուգեմ՝ այս մարմինս մերկանալ ու քեզ
հետ մեռնիլ :

— Դ՛, սիրասուն որդեակ , գուն տակաւին պիտի
ապրիս , բայց եթէ բարեպաշտ և առաքինի մնաս , ան-
շուշտ որ մը պիտի գաս զես զունես երկինքը , քանզի գուն
ալ որ մը պիտի մեռնիս : Ըայց մտիկ ըրէ՛ ուրիշ ի՞նչ
պիտի ըսեմ քեզ . երբ տեսնես որ ալ չեմ խօսիր , շուն-
ջս կը դադրի , աչքս կը մարին , շրթունքս կը գունա-
աին , և ձեռքերս պրկեալ և սառած կըմնան , երեք որ
ևս քովս կեցիր , այն ատեն մարմնոյս անտանելի հոտէն
պատը ու դէպ ՚ի արեւելեան կողմը ուղղակի գնա . երկու-
կամ երեք որ քալելէդ ետե՛ այս անտառին ծայրը պի-
տի հասնիս , և մեծ քաղաք մը պիտի տեսնես , որու մէջ
անթիւ մարդիկ կը բնակին :

— Ընթիւ մարդիկ , պուաց Յաւակ զարմանքով ,
եւ կը կարծէի թէ այս աշխարհիս մարդկային արարած-
ները մինակ մենք ենք , ինչո՞ւ մինչև հիմա այդ բանը չը-
սիր ինձ : Դ՛, եթէ քալելու ոյժ ունենայիր , հիմա
խելոյն այն քաղաքը կ'երթայիր :

— Ըփսոս , զաւակս . այն քաղաքին մարդիկն են ,
որոնք զես ալ զքեզ ալ պիտի մեռցնեն , ու զմեզ
վայրենի գաղաններուն մէջ այս անապատը քսորեցին :

— Դւրեմն ես ալ չեմ ուզեր անոնց քով եղիմալ ,
եւ կարծէի թէ անոնք ամենքին ալ քեզի պէս բարի
են , մայր իմ . միթէ այն մարդիկն ալ պիտի չմեռնին :

— Ը՛, աշխարհի վրայ ամեն մարդ մահկանացու է

— Ո՛հ, արդեօք չե՞ն գիտեր թէ օր մը իրենք ալ պիտի մեռնին :

— Ը, յո՛ւ, գիտեն , բայց իրենց ընթացքը չեն ուղղեր ու զեղծութեամբ կ'ապրին : Աշրկիրը անոնց խիստ պատուական պտուղներ կու տայ , զորոնք այս անապատին մէջ չենք կրնար գտնել , խիստ ընտիր ըմպելիներ կը խմեն և խիստ քաղցրահամ կերակուրներ կ'ուտեն , Օսաղկանց՝ ամեն գոյները ունեցող պատմութեաններ կը հագնին , և երեւելի մարդիկ ասօղծ պէս վայլող ուրիշ թանկագին զարդեր ալ ունին : Բնակութիւննին այնչափ գեղեցիկ է որ չեմ կրնար բերանով պատմել : Զմեռուան մէջ իսկ այնչափ աղէկ պատսպարուած են , որ ամենեւին ցուրտ չեն զգար , և գիշերները իրենց սննտակները օրուան պէս կը լուսաւորեն : Բայց ասոնց մեծ մասը Աստուծոյ այս ամեն բարութեանց համար ամենեւին չեն մտածեր անոր շնորհակալ ըլլալու , ընգհակառակն զիրար կ'ատեն , իրարու նեղութիւն կուտան , և իրարու հետ կը կռուին : Թէև գրեթէ ամեն օր իրենցմէ մէկը կը մեռնի , բայց ողջ մնացողները ամենեւին հոգերնին չեն ընել , և անկարգ ընթացքնին կը շարունակեն , կարծես թէ յատկապէս տեանս երկրի վրայ պիտի ապրին :

— Ուրեմն ստուգիւ չեմ ուզեր անոնց մէջ մտնել , ըսաւ Յաւակ . այն մարդիկը ոչ միայն մեր անտառի գայլերէն աւելի վատ են եղեր , այլ մեր եղնիկէն ալ անմիտ , որ ամենեւին մեր խօսքերը չհասկընար : Աերակուրնին իրենց ըլլայ , աւելի աղէկ կ'ընարեմ վայրենի անասնոց հետ սուտել , քանզի ասոնք բաց ՚ի գայէն խաղաղու-

թեամբ կ'ապրին իրարու հետ , և հանդարտութեամբ խոտ և տունկ ուտելով կը սնանին , այն , աւելի կ'ուզեմ գազանաց մէջ մնալ , քան թէ մարդոց քով երթալ :

— Ը, յու ամենայնիւ պէտք եւ երթալ , անոնք քեզ հարուժիւն մը պիտի շնեն : Մտիկ ըտէ ուրիշ ինչ պիտի ըսեմ . մինչև հիմա քու երկնային շօրդ վրայօք խօսեր կի , բայց դուն երկրի վրայ ևս հայր մը ունիս , ինչպէս որ զիս մայր ունեցար :

— Շայր մը ունիմ երկրի վրայ , պոռաց տղան ուրախութեամբ , և ո՛ր է հիմա , արդեօք ան ալ քեզի պէս է , և շօր Աստուծոյ պէս անտեսանելի չե՞ :

— Ը, յո՛ւ, սիրատուն զաւակ , ըսաւ մայրը , դուն զան պիտի տեսնես ու պիտի խօսիս հետը :

— Պիտի տեսնեմ ու պիտի խօսիմ հետը , բայց ինչո՞ւ ինքը չի գար զմեզ տեսնելու , և ինչո՞ւ զմեզ առանձին այս վայրի անապատին մէջ թողուցած է , արդեօք ան ալ այն չար մարդիկներէն մէկն է :

— Ո՛չ, զաւակ , հայրդ բարի է , բայց չգիտեր որ մենք այս անապատին մէջ կը բնակիմք , և չգիտեր իսկ որ տակաւին կենդանի ենք : Ը, յայտ համոզուած է թէ մենք սպաննուեցանք , քանզի մարդիկ սուտ խօսքերով հաւտացուցին իրեն թէ եւ խիստ յանցաւոր եմ :

— Մուտը ի՞նչ կը նշանակէ , ընրով՞ջեց Յաւակ :

— Չեղածը կամ մարդու մտքէն չանցածը խօսիչն է . օրինակի համար՝ մարդիկ իրարու կրտն թէ զերար կը սիրեն , քանի որ զիրար կ'ատեն . ահա այս է սուտ խօսիլը ,

- Ինչպէս կը լայ այդ բանը , ամենեին այդպիսի
խորհուրդ մը եկած չէ միտքս : Ո՛հ , ինչ տարօրինակ
եակներ են եղեր մարդիկ :

- Ըստպէս ուրեմն սուտով մը հայրդ խաբեցին ,
քսաւ ժենրվելով աչքէն վազած արտասուքը սրբելով ,
ու անոր հասկըցածին չափ իւր պատմութիւնը անոր պատ-
մելէն ետեւ՝ յաւելցուց . «Տե՛ս այս ոտկի մատնիս , զոր
քու հայրդ տուած է ինձ :

- Հայրս տուած է քեզ , ո՛հ , տուր ուրեմն որ մա-
տէն նայիմ զայն , մեր երկնային Հօր գեղեցիկ պարգե-
ւները , ինչպէս են արևը , լուսինը , աստղերը և ծաղիկ-
ները արգէն անսած եմ , բայց երկնային հօրս պարգե-
ւները տեսած չեմ ասկաին » :

Ժենրվելով մատնին մատէն հանելով անոր տուաւ .
« Ո՛հ , ինչ գեղեցիկ է , ըսաւ Յաւակ . հայրս ասկե
ուրիշ գեղեցիկ բաներ ունի » , և ինձ ալ պիտի տայ :

Ընդունաւ , ըսաւ ժենրվելով մատնին վերստին
մատը դնելով , Այլե՛ ես մեռնիմ , այս մատնին մատէս
հանէ առ , քանզի մինչև մեռնելս կողովմ պահել զայն ,
ինչպէս որ սերս և հաւատարմութիւնս մինչև ցմահ պա-
հեցի : Ընոր վրայ ունեցած սերս այս մատնիին ոսկիին
պէս մարուր եր , և հաւատարմութիւնս յաւիտենական ,
ինչպէս կը ցուցընէ մատնիս զըջանալը , որ ամենեւին
վերջ չունի , և ժամանակին փոնջնեալ որութիւնը կը-
նդանակէ : Այլե՛ մարդոց մէջ մտնես , Սկիսմանտ կոմսը
հարցուք , քանզի հայրդ այսպէս կը կոչուի : Աղաչէ՛ դի-
մացդ ելնող մարդոց որ զքեզ անոր քովը տանին , բայց

քու ո՛վ ըլլալդ և ինչ պատճառաւ կոտորին քովը երթալ
ուզելդ մարդու մի ըսել , մատնին ալ ամենեւին մէկու
մի ցուցընել , հօրդ ստըծեր եղնելու պէս՝ մատնին անոր
տուր և ըսէ . Հայր իմ , մայրս այս մատնին քեզ կը-
ղովէ որ քու որդիդ ըլլայս ճակնաս : Վա՛նի մը որ է
միայն որ մեռաւ , և վերջէն անգամ մ'ալ քեզ բարե-
ւերով կը ըսէ թէ ինքը անմեղ եր և քու ըրածիդ համար
կը ներէ քեզ . երկրի վրայ զքեզ տեսնել չկրնալով , յոյս
ունի վերստին երկնալը տեսնելու : Ար խնդրէ որ միշտ ա-
ռաքինի կեանք մը ունենաս , իրեն համար ջլաւիս , և զիս
խնամես : Ըմեն բունէն ասելի , սիրելի զաւակս , մի մոռ-
նար իմ անմեղութիւնս և հաւատարմութիւնս ապագու-
ցանելու անոր , ու ըսէ որ մինչև կեանաց վերջին շունչը
նոյն բանը հաստատեցի քեզ և իւր անունը տալով մե-
ռայ : Խոսք տուր ինձ , զաւակս , որ այս ամեն ըսած-
ներս մի առ մի պիտի ըսես իրեն , ու ապահովցուր զայն
որ մինչև մեռնիլս զքեզ սիրածիս պէս զայն ալ կը սի-
րեի , պատմէ նաև ի՛նչ ինչ կեանք անցուցինք այս անա-
պատին մէջ , և ինչ վիճակի մէջ մեռայ : Այապա՛ն
զինքը որ իմ մարմինս ասկե վերցընէ ու իւր նախահարցը
գեղեղմանին մէջ թաղել տայ , քանզի ես անոնց անար-
ժան չեմ » :

« Ըյո խոսքն ալ ըսեմ որ մինչև հիմա չես գիտել :
Ես ալ քեզի պէս հայր և մայր ունիմ , եթէ անունք իմ
զըբաղըութենէս ետեւ կենդանի մնային , աղաչէ՛ հայրդ
որ զքեզ անոնց քովը տանի . երբ անունք իրենց սիրելի
թոռք տեսնեն , անսահման ուրախութիւն մը պիտի ըզ-

զան , դժբաղդութեան եօթն տարիներու տառապանք-
 նին պիտի մուշնան : Վանդի աւանդ , ըսաւ հեղեղն պէտ
 արտասուք թափելով , հայրս և մայրս ինձ համար շատ
 արտասուք թափած և խիստ վշտացած են : Ո՛հ , սիրելի
 ծնողքս , որչափ կը փախաքէի մեռնելէս առաջ ձեր ակ-
 նածելի գէտը վերստին տեսնելու , և դուք ոչ նուազ
 անձկանօք պիտի ցանկայիք զիս տեսնել եթէ կենդանի
 ըլլալս , գիտնայիք . քայց , ախոս : դուք իմ մարմինս երկար
 ատենէ ՚ի վեր հեռի անապատի մը մեջ հող գարնած
 կը կարծէք : Ի՛նչ ուրախութիւն որ երկինքը վերստին
 գէրար պիտի տեսնենք , եթէ այս մխիթարութիւնը չու-
 նենայինք , այս աղևարհիս վրայ մեկ կրած նեղութիւն-
 ները անտանելի պիտի ըլլային , և մենք խեղճ մարգկային
 արարածներ յուսահատութեան մեջ պիտի տառապեինք :
 Առաւան , խեղճ զաւակ , ու կը ցաւին որ քիչ ժա-
 մանակէն մայրք պիտի կորսնցընեն , Ըօտուած քեզ բարի
 հայր մը տալով քու կորուստք պիտի մոռցընէ , սրբէ
 ուրեմն աչացք արտասուք , հայրք զքեզ խանդակաթ
 պիտի սրէ , զորովանօք պիտի խնամէ , և բնաւ պիտի
 չձանձրանայ զքեզ գգուելէ ու իմ վրայօք հարցումնոր
 ընելէ , և ավեն անգամ որ զքեզ տեսնէ պիտի չիլրնայ
 իւր վշտալից և միանգամայն ուրախալից արտասուքը
 զսպելու :

Դէնըվիել լաբէ ոյժը հատնելով հեծկտանօք խօսքը
 ընդմիջեց . և մամուային անկողնոյն վրայ երկնցաւ . սակայն
 այն աստիճան տկարացեր էր որ երկար ատեն չկրցաւ քե-
 րօնէն խօսք մը հանել :

Ք Լ Ո Ր Ք Ե Ծ .

Յոսի Է-ը հաւաստիք էր սուրբ :

Չմեռուան սաստիկ ցուրտը սակաւ առ սակաւ մեղ-
 ճանալով քաղցր և ամոքախաան օգերը սկսեր էին : Արևը
 քարայրին ներքը կը թափանցէր , և զգալի տաքութիւն
 մը կը տարածէր , որմերան վրայ եղած սառցոյցները հա-
 լեր էին . սակայն Դէնըվիելի հիւանդութիւնը օրէ օր
 կը ծանրանար , և իւր մահուան մօտենալը զգալով պա-
 տէն կախուած խաչելութիւնը վար առաւ , իւր քովը
 զրաւ , ու մահուան պատրաստուեցաւ :

“Ըփսոս , ըսաւ , ուրեմն զրկուած եմ մահուան ան-
 կողնոյս քով քահանայ մը ունենալու մխիթարութեանն .
 որ ջեղմեռանց իրախոյսներով քաջալերէ զիս , և իւր
 բարերար ձեռօք կենաց հացը տայ ինձ , որպէս զի դէպ
 ՚ի յաւատնականութիւն ընելու մեծ ճանապարհորդու-
 թեանս մեջ զորացընէ զիս : Իայց , ո՛վ Տէր , ո՛ յաւի-
 տնական քահանայապետ , դուն քովս ներկայ ես , քան-
 զի Լքեալ և թախծեալ անձը առանձին չես թողուր ,
 ու քեզի համար ներութիւն կրող և հառաչող մարդոց
 օգնութեան կը հասնիս և կը զօրացընես զանոնք . ըստ ու-
 բում ըմբ . Գրան առջև կեցած կը զարնեմ , թէ որ
 մէկը ձայնս լսելով բանայ ինձ , այն ատեն ներս պիտի
 մտնեմ ու բնակութիւնս հոն պիտի հաստատեմ” :

Ըստ խօսքերին ետև՝ երկար ատեն լռութեամբ ազօրք ըսաւ ձեռքը ջերմեանդովեամբ միացուցած և աչքը զեղ ՚ի յերկիր խոնարհեցուցած :

Յառակ պէտքը ցորեկ իւր մօրը քովէն շէր գատուեր : ու այնչափ արտուած էր , որ ոչ ուտել կուզէր և ոչ խմել : Իւր ձեռքին եկած ամեն ծառայութիւնները կը ներ անօր . և խանդակաթ սիրով կը խնամէր զան . թեւեղը հասածին շափ բարձրութենէ խոնաւ գրկերը չօր մամուռով կը մաքրէր , որպէսզի չլլայ թէ մղուած ջուրը իւր հիւանդ մօրը վրայ թմախի : Եւտ անդամ ժայտերուն վրային և ծառայ կածորներուն բոլորտիքն մամուռներ կը ժողվէր , որպէսզի իւր մօրը սուղի չօր անկողին մը պատարաստէ :

Երբեմն աղբուրէն զով ջուր կը բերէր և կըսէր անոր . “ Ծարաւի շեւ , մայր իմ , շրթունքդ բոլորովն չորցել ես , և դուն հրատապ կը առնիրս ” : Երբեմն մաքուր կախով լեցուն զգմաման մը կը բերէր բերով . “ Խոնք քիչ մը , սիրելի մայր , պատուական կաթ է , դեռ հիմա կը թոյն ” : Եւ զայն խնցրնեղէն ետև՝ լալով կը համբուրէր իւր մայրը և կըսէր . “ Կայր իմ , սիրելի մայր , ինչու քու տեղդ ես չհրանդանայի և չմեռնեմ ” :

Ըստու մը ձեռքովիւր քայտը , հանդիստ և երկար քունէ մը ետև՝ հանդարտութեամբ արթնցաւ և սկսաւ իւր բոլորտիքը փնտռել փայտեայ փոքր խաշուրիւնը , զոր սերտիւ գրկած պատկերով քունին մէջ կորսնցուցել էր : Յառակ անոր ինչ ուզէր հասկընալով՝ դուա և տուաւ զայն անոր . “ Իսկոյ , մայր իմ , հարցուց , այս

փայտի կտորը ինչ կընես , որ միշտ ձեռքդ կը բռնես :

— Սիրելի զաւակս , ես կարծեմ թէ տակաւին շատ պիտի ապրիմ , եթէ ոչ՝ մինչև հիմա քեզ սորվեցուցած էր : Իսկոյ այսօր կը տեսնեմ որ կարեւոր բան մը ամենունին երկարել պէտք չէ եղեր : Ըրդէն սորվեցուցի քեզ թէ մեր երկնային Հայրը Արդի մը անի , որ ամեն բանի մէջ իրեն հաւասար է . բայց չկրցայ պատմել թէ ինչ գործեր ըրաւ այս՝ Արդին մեղի համար . ըստ որում աշխարհէս և մարդոցմէ հեռի խոր անանձնութեան մէջ քնակելուդ համար՝ շատ բաներ պիտի չկարենայիր հասկընալ : Հիմա որ դիտես թէ երկրի վրայ մարդիկ կան , և անանց սովորութիւնները և բնութիւնները կը ճանչնաս , հիմա որ մեռնիլ ինչ բնէ է դիտես , Հօր Ըստուծոյ Արդայն պատմութեան ամենին երեւելի մասերը քեզ սորվեցընեմ . այն ատեն պիտի հասկընաս թէ այս ձեռքիս փայտի կտորը ինչ կը նշանակէ : Արեւմտեան ուղարկութեամբ մտիկ ըրէ և ընաւ մօրդ խօսքերը մի մտնար :

“ Կարդիկ աշխարհիս վրայ այնչափ վառթարացան և այնչափ մոլորեցան որ աշխարհս ապականեցաւ և ամենեւին արքայութեան արժանի մարդ չգտնուեցաւ : Այն ատեն երկնային Հայր Ըստուած անոնց վրայ զթալով , իր միակ և սիրելի Արդին երկիրքէն զրկեց , որպէս զի զանոնք մոլորութենէ դարձընէ և փրկութեան ճամբան անոնց սորվեցընէ :

“ Յիտուա՛ Քրիստոս Ըստուծոյ Արդին , որ սրբութեամբ , զորութեամբ և սիրով Հօր Ըստուծոյ հաւասար է , աշխարհք եղաւ , մարմին արտաբանուաւ զրեթեմ

մերինն նման քարայրի մը մէջ, ուր անբան անասուններ
ալ կային : Այդ մեծցաւ՝ քիչ մը ժամանակ ևս մեր ան-
տառէն աւելի ահաւելի անապատի մը մէջ անցուց, ուր
շարունակ աղօթք կ'ընէր որ մարդիկ իւր քարոզութիւն-
ները մտիկ ընեն և իրեն հաւատան :

« Այնուհետև սկսաւ քաղաքէ քաղաք պտղտիլ և
քարոզել որ երկնաւոր Հայրը զինքը մարդոց փրկութեան
համար աշխարհք զրկած է, թէ ամէն մարդիկ Աստուծոյ
զաւակներն են և Աստուծոյ փառաց արժանի ըլլալու
համար պէտք է առաքինի ըլլալ, զԱստուած սիրել, և մէկ
զմէկ շատել : Ան որ խօսքերուս ականջ կը դնէ, ըսաւ
Յիսուս, չարութենէ ետ կը կենայ և արդարութեան
ճամբուն մէջ կը մանէ՝ երկնից արքայութեան արժանի
պիտի ըլլայ, ուր մշտնջենաւոր եղջանկութիւն մը պիտի
վայելէ . բայց ան որ ձայնի ականջ չդնէր, ու ինչ չհե-
տելի՛ր՝ որ մը դժոխք պիտի ելլայ, որ սոսկալի և ան-
վերջ սառապանքներով լեցուն է :

« Բայց մարդիկ չուզեցին Յիսուսի մտիկ ընել, և ոչ
իսկ հաւատացին թէ երկնային Հօր Արդին է և անոր
կողմէն զրկուած : Այն ատեն սկսաւ հրաշքներ գործել,
որ իւր Աստուծոյ Արդի ըլլալը ցուցնէ :

« Անգամ մը՝ կին մը ինձի պէս անանկ հիւանդ էր,
որ բժիշկները չկրցան առողջացընել : Յիսուս անոր ձեռքէն
բռնեց, այսպէս քու ձեռքդ բռնածիս պէս, և անմիջա-
պէս կինը ոտք ելաւ, և առաջուանէ աւելի առողջ և
աւոյդ եղաւ :

« Այդամ ս'ալ՝ քեզմէ քիչ մը աւելի մեծ տղայ մը

մնաւ, որ մօրը մէկ հատիկ զաւակն էր, ինչպէս որ գում
իս՝ միամօր զաւակս ետ, և մայրը սաստիկ կ'ողբար : Ըօր
Աստուծոյ Արդին անոր լացերուն գլխովը քաղցրու-
թեամբ մը ըսաւ. « Այն լայ, կին դու », և անշնչացեալ
մարմնոյն դառնալով, Այլի, ըսաւ, և դիակը նոյն վայր-
կիւնին կենդանացաւ, ոտք ելաւ և իւր մօրը քովը գնաց :

« Ասոր նման շատ հրաշքներ ալ գործեց. կոյրերուն
աչքը բացաւ, բորոտները, կաշկը, զիւսհարները բժրե-
վեց . ջուրը գինիի փոխեց, քիչ մը հացով և եղևու ձու-
կով մեծ բազմութեան մը կրտսցուց, և այլն :

« Բայց մարդիկ դարձեալ չեին ուզեր հաւատալ որ
Յիսուս Աստուծոյ Արդին է և անորմէ զրկուած, վեր-
ջսպէս անոր քարոզութիւններէն ձանձրանալով, որ ան-
դադար կը կրկնէր թէ իրենք չար մարդիկ են և պէտք են
մոլորութենէ դառնալ և քարի մարդիկ ըլլալ, այս բռնած
խաչաւ ձեռով խաչ մը զինեցին, Աստուծոյ Արդոյն ձեռ-
քէն ու ոտքերը անոր վրայ տարածեցին, փուշերու նման
բայց աւելի կարծր և աւելի զօրաւոր բեւեռներով զամե-
ցին, և չարչարելով մեռուցին զՅիսուս . . . : Թեև
բնաւ մէկու վնաս տուած չէր, այլ ընդ հակառակն՝ իրեն
զիմոնդներուն բարիք ըրած էր :

— Ահ, մարդիկ ինչպէս չարագործ են եղեր, պոռաց
Յաւակ, ստուգիւ կը սոսկացընեն զիս, բայց երկնային
Հայրը թողուց զանոք որ ուզածնին բնեն, ինչո՞ւ իւր
կայծակը և վայլախները անոնց վրայ չտեղացուց, ետ ա-
նոր տեղը ըլլոյի, բոլորն ալ կը սատկեցընէի :

— Այ, սիրելի զաւակս, Արդին Աստուծոյ խաչին

վրայ անտանելի ջառոյ մէջ եղած ատենն իսկ շօր Աստուծոյ անոնց համար ներումն խնդրեց, և հոգին աւանդելու ատեն ըսաւ. « շօր իմ, ներե անոնց. քանզի շնն գիտեր ըրածնին : Արդին աստուծոյ ամեն մարդոց, նոյն իսկ զինքը մեռցնողնեղումն սիրոյն համար մեռաւ : Ը.յո, որդեակս, եթէ Յիսուս չմեռնէր՝ ընտ մէկը արքայութիւն պիտի շնորար մտնէր, ոչ գուն և ոչ ետ, ուս ընեն մեր սիրոյն համար իսկ Յիսուս իւր կեանքը զոհեց » :

Օգայուն մատչիլ անշարժ նստած խիտ մեծ ու շաքրութեամբ մեզի կընէր և իւր վարդազոյն այտելին վար արտաստաց կաթիլներ կը հոսէին. քանզի առաջին անգամ Յիսուսի պատմութիւնը լսելուն համար՝ իւր սիրտը նախազանց փռկիւր էր : Ահ, բարի Յիսուս, կընէր իւր արտաստը մորթէ զգետտուլը օրբեղով, որ մեզի համար մեռար : Ըսէինձի, մայր իմ, Յիսուս ալ հիմա երկիւնքն է :

— Ը.յո, սիրելի զուակս, Յիսուսի անշնչացնող մարմինը խաչին վար առնելով, մեր քարայրին նման գետրեղմանի մը մէջ պրին, ու մեծ քարով մը ամոր գուռը զոցեցին : Ըսցց երեք օրէն Յիսուս զերեղմանին յարութիւն առաւ ու իւր սահաւաթիւ հաւատացեալներուն երեցաւ և ըսաւ. « Մի վշտանաք ինձ համար. ետ կեդրութեամ շօրս քովը ձեղի համար տեղ պատրաստեալ : Իմ բոլոր ձեղ պատուիրածներս կատարեցեք, և մի վախնաք քանզի ետ ձեր մէջն եմ մինչև աշխարհիս վերջը » : Ա.յո ըսելով օրհնեց զանոնք և անոնց ազայ ասջեղը երկիւրը համբարձաւ ու աներու ոյթ եղաւ :

— Մինչև հիմա զմեզ կը յիշե՞ս արդեօք. դիտե՞ որ մենք այս անապատին մէջ կը բնակիմք, և պիտի կարենանք օր մը տեսնել զինքը երկիւրը :

— Ընչուչո, որդեակս, զմեզ ամեն տեղ կը տեսնէ, և ուր որ ըլլանք՝ մեր քովն է, ան կըսիրէ զմեզ, կը խնամէ, մեր սիրտը բարի զգացումներով կը լեցնէ, և կ'օգնէ զմեզ բարիք զործելու : Սիրելի զուակս, դուն ալ՝ ձիւ, խոհեմ և բարի ազայ մ'ես, ու քու բարի վարքովք ինձ մեծ մխիթարութիւններ տուիր. բայց կատարեալ բարի ըլլալու համար այդպիսի քուակսն չէ. պէտք ետ բարիք զործել, Ըստուծոյ ետքը քու նմանք սիրել, և մեղք չգործել : Պէտք ետ ամեն վայրիեան ջանալ որ անոր արժանի ըլլաս և անոր նմանիս. նայէ եթէ մարդիկ զքեղ սպաննէր ու զէին, դուն անոնց համար քարութիւնութիւն պիտի շննէիր ինչպէս ըրտ. Արդին Ըստուծոյ վաան զի հիմա ըսիր որ եթէ կայենայիր՝ ամենքն ալ պիտի սպաննէիր, կը տեսնես որ Ըստուծոյ Արդեցն չափ բարի և սիրելի ըլլալու համար որչափ զոհողութիւն ընելու է : Ը.յոս ամենայնիւ՝ եթէ կ'ուզեցեք Անոր և երկնային շօր հաճելի և օր մը երկնից արքայութեան արժանանալ, պէտք էրք Յիսուսի պէս բարի և մարդասեր ըլլալ, որուն համար ինչը աշխարհք եկաւ և խաչին վրայ մեռաւ :

« շխն զխորութեամբ պիտի հասկընաս թէ ինչոն այս փոքր խաչը ձեռ քս քաներ եմ. այս նշանը Յիսուսի յիշատակն է, որ մեր սիրոյն համար շարձարեցաւ և մեռաւ. խաչին վրայ, և կը յիշեցնէ մեզ որ երկնից արքայութիւնը մտնելու համար մենք ալ փորձուցեանց և

մահուան տակէն անցնելու վիճակեալ ենք : Ահա այս պատճառաւ մեծ յարգ կրնձայինք այս իշանին որ այնչափ պարզ կ'երեւի :

«Ախոս , սիրելի դաւանիս , այս մտաւն զատ բան մը չունիմ որ քեզ յիշատակ թողում , շարունակեց յիշել արտօնութեամբ աչօք անոր երեսը նայելով . բայց երբ մեռնիմ , սատուցեալ ձեռացս մէջէն քաշե առ և սրահէ զայն , ու երբ մեծնաս և հարստանաս , մի անընկար մօրդ այս փոքրիկ յիշատակը քնակութեանդ ամենափառաւոր տեղը դնելու , որպէս զի միշտ յիշեցընէ քեզ թէ Յիսուս մեր սիրոյն համար անոր վրայ մեռաւ , և թէ մայրդ ալ այս վայրկեանին զայն կրկան կը մեռնի : Միտէ քու նմաններդ , անոնց բարիք ընէ , և զոհէ քու անձը անոնց օգտակար ըլլալու համար : Անմեղ և անբոս գիտ կեանք մը վարէ , և վերջապէս աւելի յարգէ քու մօրդ քեզ թողուցած գոպնաբեայ ժառանգութիւնը քան թէ այն անբաւ հպատակութիւնները որ կրնայ հայրդ օր մը քեզ թողուլ » :

Ըստ յիշուած երկար խօսելէն ետեւ յիշուիլով ստիպուեալ ցաւ վայրկեան մը հանգչելու :

«Աստուած զքեզ անվտանգ հօրդ քովը տանի , կրկնեց մայրը քանի մը վայրկեան վերջը . քանզի թանձրախիտ և անապատ անտառներէ , յեղիստեալ ժայռերու և խորին դահլիճներու վրայէ պիտի անցնիս , և դու , խեղճ դաւակ . խիստ տկար ես այս երկար և վտանգաւոր ճանապարհորդութիւնը ընելու : Սակայն կը յուսամ որ Աստուած պիտի օգնէ քեզ երկնային հօրդ քովը եր-

թալու ինչպէս որ այս աշխարհիս աւելի վտանգաւոր պանդխտութեանը մէջ կ'օգնէ մեզ իւր քովը հասնելու : Մի մտնար որմամանները կաթով լեցնելու և հետո աննելու , որպէս զի ճամբան ծարաւդ անցընես , գաւազան մ'ալ առ , որպէս զի ինքզինքդ վայրէ դապաններէն պաշտպանես : Անմեղ դաւակ , դուն անտարակոյս տկար ես բայց : Աստուած , որ այն սոսկալի գայլի գլուխը ջակջակելու կարողութիւն տուաւ ինձ , անշուշտ զքեզ ալ պիտի պաշտպանէ կատաղի գազաններուն յարձակակէն : Ավ որ իւր յայր անոր վրայ կը դնէ ամենեւին վախ նախա վտանգ մը չունի » :

Իրիկուան մութին հետ յիշուիլով տկարութիւնն ալ չափազանց աւելցաւ , իւր շնչառութիւնը այնչափ դժուարացաւ , որ երեսը ցուրտ քրտինքով պատեց : Այն ատեն վերստին իւր բոլոր ոյժը ժողվելով մամուային անկողնոյն վրայ նստաւ , իւր ցաւագին և հանդարտ նայուածքը իւր վշտակց որդոյն վրայ դարցուց , և սրտաշարժ ձայնով ըսաւ անոր . «Յաւակ , ծնկան վրայ եկիւ որ օրհնեմ զքեզ ինչպէս որ իմ մայրս զիս օրհնեց իւր մեռնելու ատենը : Վարժեմ որ վերջին վայրկեանս հասած եմ » :

Ողորմելի դաւակը հեծկտանօք ծնկան վրայ եկաւ . խորին տխրութեամբ նկարուած դէմքը գեղ ՚ի գետինը խոնարհեցուց , իւր փոքրիկ դողդոջուն ձեռքերը միայրուց և ջերմեռանդութեամբ վեր վերցուց : Երկրակէլ ձեռքը տղուն գլխուն վրայ դրաւ և սրտաշարժ ձայնով ըսաւ , «Աստուծոյ օրհնութիւնը վրայ ըլլայ , սիրելի դաւակ . Յիսուս Քրիստոս միշտ հետդ ըլլայ , և օգին Սուրբ

առաջնորդէ քեղ ու Հնորհքը լեցրնէ զքեզ, որպէս զի
առաքինի մարդ մը բլլաս, երբեք մեղաց մեջ չիյնաս, և
ես կարող ըլլամ որ մը զքեզ երկինքը տեսնեմ” :

Ընտանեացի իւր դրկացը մեջ առաւ զայն, մայրա-
կան գգուանօք հասնուրեց և յաւելցոաց . “ Սիրելի վա-
ւակս, եթէ մարդոց մեջ մտնես, անոնց մեջ ջատ գեղ
օրինակներ պիտի տեսնես, չըլլայ որ անոնց նմանիս, և
մոլութեանց մեջ իյնաս : Եթա պատուոյ և հարստութեանց
հաւանիս, չըլլայ որ անոնց սին փառ բերը քու ողորմելի
մօտը յիշատակը մոռցընել տան քեղ : Յաւակ, թէ որ
մտածաս խանդաղատանքս, մայրական արտասուքս և կենաց
վերջն կէտին վրայ եղող մօր մը խօսքերը, ու մոլի մարդ
մը ըլլաս, ո՛հ, յաւիտեանս իրարմէ պիտի դատուինք միւս
առևարհին մեջ . կաշաւեմ, որպէսիս, որ քու առաքինու-
թիւնդ և բարեպաշտութիւնդ միշտ պահես” :

Երբ յիշեց յիշցաւ խօսքը աւելի յառաջ տանիլ, ու
իւր ցաւոց անկողնոյն վրայ իյնալով ակքը գոցեց
Յաւակ չէր դիտեր թէ արդեօք մայրը մեռած էր թէ
կըքնանար : Ընոր քովը ծուներ դրած կապար և հեծ-
կրտանօք անդադար ալօթք կրնէր . “ Ով Տէր . կըսէր,
Ըստուած իմ բարեբար, մի թողուր որ մայրս մեռնի .
ն Յիսուս Քրիստոս, կը պաշտարիմ քեզ արթնցուր զան
նորէն” :

Ե Լ Ո Ր Ի Յ Գ .

Սիկիմոննա Կոնստնտինի Կոնստանդին : — Այս Երկնային
անհեղուկները կը խոստովանի :

Այդօրի ամբաստանութեան վրայ՝ Սիկիմոննա կոմսը
իւր դիւրապարզութեամբ բարկութեան յարթութեամբ Երկնային
դատապարտութիւնը ստորադրեց և զրկեցն էտե՛ս սիր-
տը կարեկէր խոցուած մտատանջութեամբ իւր վրանը
քաշուեր էր : Իւր զինակից Արաթ ասպետը այն միջո-
ցին բանակէն քանի մը մղոն հեռի կը գտնուէր : Ի գար-
ջին՝ Սիկիմոննաի վրանը մտաւ որ իւր ախրոջը առողջու-
թեան վիճակն իմանայ :

Մտնը այն ատեն բոլոր եղածները պատմեց անոր,
ծերունի և հաւատարիմ ասպետը գտնատեղով՝ աղաղա-
կեց . “ Ով սիրելի իշխանս, ի՞նչ ըրիր . իմ սպիտակ
հեղացս վրայ կ'երդնուեմ որ կինդ անմեղ է : Ընպիսի
բարեպաշտ և այնպիսի բարեկիրթ աղջիկ մը այդպէս շու-
տով չմողորիր, հաւատաւ ինձ, ես փորձով գիտեմ : Եւ այց
ներէ համարձակութեանս՝ այն Արտն նշանաւոր չարա-
գործ մ'էր դիտեմ որ շողորմութեամբ վստահութիւնդ
շահեղու կարող եղած է, բայց հա՛մէ հաւատալ իմ այն
խօսքիս որ շատ անգամ քեզ համարձակեր եմ կրկնե-
լու . Ընն որ շողորմութեան կընէ և միշտ քեղ ի-

բաւառնք կուտայ՝ քու թնչնամիդ է , իւր սրաէն կ'անար-
 գէ գբեզ և միայն իւր մասնաւոր . օգուար կը փնտռէ :
 Բայց այն որ քեզ տհամեղի երեւելէն չվախնալով ճըռ-
 մարիաք կը խօսի՝ քու բարեկամը է : Աւտի մտիկ ըրէ-
 ինձ , սիրելի իշխանս , աճապարէ իսկոյն տուած անխո-
 չեմ վճիւզ ետ կոչելու : Այլ երկնաւոր . Բառուած , ինչ-
 պէս բարկութենէն սխալեցաւ մեր բարեկաւ իշխանը : Ը-
 մենայեաին հպատակներէդ մէկը առանց դատաստանի դա-
 տապարտած ատենդ՝ կը մտածէիր թէ ինչ մեծ մեղք
 գործեցիր , և ի՞նչպէս առանց հարցուփոք՝ ընելու առա-
 քինի կինդ դատապարտելի : Այլք պիտի կարենաս բար-
 կութիւնք սանձելու : Ամնի՛ անգամ բարկութեանդ
 համար զղջացած ես . բայց, պս. անգամ կը վախնամ որ
 ստեղծի դժբաղդութիւն մը չպատճառէ՛ :

Կոմսը իւր սխալմունքը ծանոցաւ անխաճեմութեամբ
 աճապարելուն համար , սակայն տակաւին կը տարակուսէր .
 թէ իւր Ժէնրվիէվ Վի՛նը յանցաւոր էր թէ իւր մտե-
 ըիմ Աղօն . ըստ որում այս տեսուչին իրեն գրած նա-
 մակը այնպիսի սուտերով շտկուած էր , և խորամանկ նա-
 մակարերը իւր ճարպիկ խօսքերովը նամակին պարունա-
 կութեանը այնպիսի հաստատութիւն կու տար , որ նա
 խանձոտ իշխանը իւր բարկութենէն բոլորովին յափշտա-
 կուեցաւ : Այստե ամենայնիւ իւր մտերիմ Ալուիֆին յոր-
 դորներէն շարժեալ՝ նոյն վայրկեանին երկրորդ սուրհանգակ
 մը ղրկեց Աղօնին . հրամայելով որ մինչև իւր գալը Ժէ-
 նրվիէվ կոմսուհայն չըպչէ , այլ զայն իւր բնակութեան
 մէջ պահէ առանց անոր ամենաթեթև և նեղութիւն մը

տարու , և առանց որ և է կերպիւր զոկանք մը ընելու :
 Իւր ամենէն ընտիր ձին սուրհանգակին տուաւ , և հրա-
 մայեց որ կարելի եղածին չափ շուտով ծաւթայ ելնէ ,
 մեծ գումար մը խոստանալով անոր՝ եթէ ժամանակին
 իւր բերդը հասնի , և անկէ հաճելի պատասխան մը բերէ :

Մինչև սուրհանգակին դառնալը կոմսը մտատանջու-
 թեան մէջ կը տառապէր : Իւր քրեակայութեան մէջ
 երբեմն Ժէնրվիէվ անմեղ կերեւոր իրեն , և ժամ մը
 հետը՝ « Ընհար է , կըսէր , որ Աղօ իմ այնչափ ե-
 շախտիքս վայելելէն ետե՛ պսպիսի տակաւի կերպով զիս
 խաբելու համարձակի՛ : Այս անտանելի անտուղութիւնը
 անդադար կը տանջէր զինքը , ու օրը անգամ մը իւր
 մտերիմ Ալուիֆը կը ղրկէր որ ծաւթուն վրայ նոյն թէ
 արդեօք պատգամաւորը ետ կը դառնայ , ու ամբողջ գի-
 շերներ վայրկեան մը չկրցաւ աչքը գոցել :

Ա երջապէս պատգամաւորը հասաւ և իմացուց որ
 Ժէնրվիէվ և իւր որդին զիւր ժամանակ անտառը տա-
 րուելով կոմսին հրամանին համեմատ գաղտնի զխստուեր
 են : Այս քստմենի գուժին վրայ՝ կոմսը զրեթէ ոգեւ-
 պառ և վճատեալ գետինը ինկաւ : Ալուիֆ օրտի անձ-
 կութենէն դուրս ելաւ վրանէն , և կոմսին տակտաները ,
 որոնք իրենց խելօսանին վրանին առջևը ամփոփուեր էին ,
 անօրէն Աղօն անիծեցին և երդում ըրին որ ի զարձին
 զայն սպաննեն :

Կոմսը պատերազմին մէջ վէրք մը ընդունած ըլլալով
 ամբողջ տարի մը հիւանդ մնաց . վասն զի իր մտատանջու-
 թիւնը և իղճի տագնապը իւր տողջութիւնը կուղա-

ընձին : Երբ քիչ մը առողջացաւ , մեկնելու հրաման խնդրեց : Սարասինացիք բողոքովին յաղթուած ըլլալով , և անոնց կողմէն երկիւղ մը չմտալով , լիճապարտը հրամայեց անոր որ մեկնի : Կոմսը իւր հաստատարիմ Ալուրֆին և իւր քաջ պատերազմականաց ընկերութեանքը խիոյն ճամբայ ելաւ դէպ ի իւր երկիրը :

Իրիկուն մը ուշ ատեն իւր կոմսութեան առաջին դիւզակը հասնելով , անոր բարի բնակիչները , այր , կին և տղայք իրենց խրճիթներէն դուրս ելան և զայն դիմաւորեցին բարձրաձայն լալով . « Բարի եկար , բարի և յարգելի ինչպան , ո՛հ , սուկալի դժբաղդութիւն մը պատահեցաւ : Մէր է մեր բարի կոմսուհին , անխտալ ըլլացայն անօրէն Ալոյն » : Կոմսը ձիէն իջնելով , մարդասիրութեամբ բոլոր ժողովուրդը բարկեց , և իւր բացակայութեան ժամանակ իւր կոմսութեան մէջ պատահածներուն վրայ հարցութեամբ ընելով տեղեկութիւն ստացաւ անոնցմէ , Կոմսը միաբերան յիշարկեցի առաքինութիւնները կը գովէին և Ալոյի շարութիւնները կը պատմէին :

Կոմսը տրամուխեամբ և սիրտը վերադրեալ իւր ճածքան շարունակեց , որպէս զի նոյն իրիկունը իւր պալատը հասնի : Երբ բերդին մօտերը հասաւ , բոլոր պատահանները խիստ լուսաւորեալ տեսաւ , և աւելի մօտենալով , երածշտութեան ձայնը լսեց : Այդ ըստ սովորութեան այս իրիկուն ալ իւր բարեկամաց փառասոր խնջոյք մը ըտեր էր , քանզի կրկարծէր որ կոմսը իւր ընդունած վերքէն պիտի շողատի . արդէն ինքիւնքը բոլոր կոմսութեան իշխանը կը համարէր , և այսպէս շարունակ

պատմելով և փառաւոր խնջոյքով իւր խրճիտանքը խրջոցընէ կուզէր :

Կոմսը իւր պատերազմականաց հետ բերդին դռնակը հասնելով հրամայեց որ փողերը հնչեցնեն : Բերդին պահապանը իւր փողովը պատասխանեց , Ալոյ և բոլոր կոնականները անիջապէս ոտք ելան և « Կոմսը եկաւ , կոմսը եկաւ » պռալու ձայնիւր բոլոր բերդը հնչեցուցին : Այդ , որ ամենեկին կոմսին այսպէս յանկարծ գալը չէր յուսար , անտարբերով վար իջաւ , և խոնարհութեամբ կոմսին ապաւանը բռնելու եկաւ . քանզի կոմսը գետ ձիուն վրայէն իջած չէր :

Միկիսմոնտ երկար և սուր նայուածքով անոր նայեցաւ առանց անոր խօսք մը խօսելու , և Ալոյ գունատեալ և երկիւղելից կերեկը իբր ջանցաւոր իւր դատարարին առջև : Իւր խրճին խռովութիւնը բոլոր գիմացը վրայ յայտնի կերեկը , և անստոյգ ու երերուն քայլերով իւր տիրոջը առջևէն կը քալէր , ու իւր զոզոյճուն և ուժաթափ ձեռքովը բռնած աղտանակով սանդուղը կը լուսաւորէր որ կոմսը վեր ելնէ :

Միկիսմոնտ բոլոր բերդին մէջ անկարգութիւն մը , խառնակութիւն մը և վատնութիւն մը տեսաւ , ամեն կողմ օտար զէնքերու հանդիպեցաւ , հին ծառաներէն միայն քանի մը հոգի մնացեր էին , որոնք արտասուելից աչօք կոմսին գալուստը ընդհանրեցին : Այնուց սրահը մտնելով իւր սաղաւարտը և սուրը սեղանին վրայ դրաւ , և բոլոր բանակները Ալոյէն խնդրեց , ու իւր հաստատարիմ Ալուրֆին սուաւ , հրամայելով անոր որ բերդին

հաւատարիմ Առաջնապետը անոր հառաջանքը լսելով՝ վազեց եկաւ և սղխատեցաւ զայն մխիթարելու :

Աոմար երկար ատեն լալէն ետև՝ յանկարծ աշխուժիւ ոտք ելաւ , և իւր սուրբ ուզեց որ իսկոյն երթայ անօրէն Աղօն սպաննէ : Բայց Առաջն չթողուց ըսելով որ զայն ալ լսելէն առաջ պէտք չէր դատապարտել : Այն ատեն կոմսը հրամայեց որ այն անօրէնը նոյն վայրկենին բռնեն , շղթաներու պարնեն , ու նոյն ստորերկրեայ բանտը նետեն , ուր յէնդվիել այնչափ երկար ատեն տառապեցաւ : Առաջի բարեկամներն ալ առ ժամանակեայ կերպիւ բանտարկուեցան :

Հեռեկալ առտու՝ կոմսը հրամայեց որ Աղօն իւր առջեւը բերեն և մինչև անոր գալը՝ յէնդվիել վերջին նամակը անգամ մը ևս կարդաց , և սիրտը չափազանց փղձկեցաւ իւր կնոջ այս խօսքերուն վրայ . “Արեւ անոր , սիրելի ամուսինս , ինչպէս որ ես կը ներեմ , չըլլայ որ բարկութեանդ մէջ սպաննես , կը լսեն , կաղաչեմ քեզ , քանզի չեմ ուզեր որ իմ պատճառաւս կաթիլ մը արիւն անպամ հոսի” :

Երբ Աղօ ներս մտաւ , կոմսը արտասուքներէ կարմուրած իւր աչքերը ցաւազին անոր վրայ գարծրնելով : Քաղցր ձայնով հարցուց անոր . “Աղօ , ի՞նչ ըրի ես քեզի որ դուն այսպիսի ցաւ մը պատճառեցիր ինձ : Ի՞նչ ըրին քեզ իմ կինս ու զաւակս որ զանոնք սպաննեցիր : Տղայ էիր տակաւին երբ այս բերքը եկար , սա այնչափ երախտիք գտար . և ինչո՞ւ այս կերպով վարձատրեցիր զանոնք” :

Աղօ կարծեր էր որ կոմսին սովորական բարկութեան զոհ պիտի ըլլայ , բայց այս անյուսակն քաղցրութիւնը իւր սիրտը վերաւորեց . ուստի հառաչելով ըսաւ . “Ա՛խ սոս , տէր իմ , թշուառ կիրքս քիս կուրացուց , կինդ երկնային հրեշտակի մը պէս անարատ է , ես անոր սատանան եղայ , և ուզեցի զայն հրապուրել . երբ կինդ բողոքովին կամացս դէմ կեցաւ . սիրտս նեղացաւ և միտքս գրի որ վրէժս լուծեմ ու մի և նոյն ժամանակը իմ կեանքս ազատեմ : Այսն զի կը վախնայի որ չըլլայ թէ քեզ իմացընէ ու դուն զիս սպաննել տաս . ահա այս պատճառաւ սուս տեղը ամբաստանեցի զայն քեզի” :

Աոմար մխիթարուեցաւ քիչ մը , երբ տեսաւ որ Աղօ իւր կոմսուհոյն անմեղութիւնը խոստովանեցաւ . ուստի նշան ըրաւ որ զայն նորէն բանտը տանին , ու ինքը երեսը երկու ձեռացը մէջ գոցելով՝ վերստին սկսաւ լալ անիծանելով իւր բարկասիրտ բնութիւնը :

Այն օրէն կոմսը այնպիսի խորին մեղամաղձութեան մէջ ինկաւ , որ շատերը վախցան որ պիտի չապրի : Իւր վրդտերը երգեմն զինքը մինչև յիմարութեան կը տանէին : Բողոք մերձաքնակ բարեկամ ասպետները կուգային զայն մխիթարելու . բայց անոր խօսքերը ամենևին ազդեցութիւն մը չէին ընելու կոմսին , որ յէնդվիելին սենեկին դուրս չէր ուզեր ելնել , և միայն քեդդին մատուռը կ'երթար :

Իւր ամենէն մեծ հոգն եղաւ յէնդվիել վերեղմանը փնտռել տալ , որպէս զի փառաւոր շերտի մը մէջ փոխադրէ զայն , ու անոր վրայ լալով իւր սիրտը մխիթարէ . բայց ամենևին մէջը չկրցաւ անոր թաղուած

տեղը գտնել, որովհետև յեկեղեցիներէն երկու դահլիճները վախերնէն աներեւոյցի եղեր էին, և մարդ չէր գիտեր ինչ ըլլալին : Ըն առն կոմսը ննջեցեց փառաւոր պաշտան մը մատուցանել տուաւ բերդին եկեղեցւոյն մէջ, սւր ժողովուեր էին իւր ծառաները, եղիւրին բոլոր ասպետները իրենց ընտանիքովը, և անթիւ բազմութիւն : Կոմսը աղքատաց առատ ողորմութիւն բաշխեց, և նոյն եկեղեցւոյն մէջ շքեղ շէրիմ մը կանգնել տուաւ ի վեր շատակ իւր կնոջ :

Գ Լ Ո Ւ Թ Ե Ե Ծ Ե

Կոմսը իւր կնոյն ու զատակը կը գործէ :

Քանի մը տարի անցաւ և տակաւին կոմսը բերդէն գուրս չուզեց ելնել. իւր բարեկամ ասպետները և հաստարիմ Աղաթ բոլոր ջանքերնին ՚ի դործ դրին զայն :

այնովեղու և դրօսընէլու համար : Մէկը խնջոյք մը կը ներ, որու մէջ հաշակաւոր երաժիշտ մը անոր համար մխիթարական եղանակներ կը նուագէր և երգեր կ'երգէր ուրիշ մը զայն կը հրաւիրէր ասպետական և պատերազմական կրթութեանց ներկայ դռնուելու. երրորդ մը որ սորդուժեան աւաջարկութիւն կ'ընէր :

Օքոսանաց այս վերջին տեսակը, որ Միկիսմնտ իւր մանկութենէն ՚ի վեր խիստ կը սիրէր, իւր մեղամազնութիւնը փառաստելու խիստ յարմար երեւցաւ : Ըսպետները այս բանս գիտելով, յաճախ կը պատրաստուէին եղջերուներու և վարագնետրու, կամ զայլերու և արջերու որսի, որոնց մէջ այն ատեն Գերմանիոյ ընդարձակ անտառները լեցուն էին, և կոմսը կը պարտաւորէր ամեն անգամ անոնց առաջարկութիւնը ընդունելու : Առաջին աղաչանօրը Միկիսմնտ ևս որ մեծ որսի պատրաստութիւն մը տեսնելով, իւր բոլոր բարեկամները հրաւիրեց իւր հետը գալու : Զմեռուան վերջերը գեղեցիկ օր մէկը, և ձիւնը նոր իջած ըլլալով՝ որսորդութիւնը կը գիւրացընէր, առտու կանուխ բոլոր ազնուական ասպետաց և իւր բազմաթիւ ծառայից փառաւոր ընկերութեանք մեկնեցաւ : Ըմենքն ալ ձի հեծած էին. բազմաթիւ ջորիներ իրենց սէտք եղածը կրտանէին և պառականներու իրակ մը անոնց հետ կ'երթային : Փողին ուրախալի ձայնը անտառը կը հնչեցընէր : Բազմաթիւ եղջերուներ և վարագնետր որսալէն ետև՝ կոմսը որս մը տեսնելով, իւր ձիուն բոլոր արագընթացութեանք անոր ետևէն վագեց. կենդանին ժայրերուն վրայէն ու մացառներուն մէջէն փախ-

չելով, վերջապէս անգամանակեացաւ . . . Դէնըվիէվի քա-
լայրը, վասն զի կոմսը այն եղիկին տակէն կը վազէր :
որ այնչափ ժամանակ իւր հաթովը՝ անուշեր էր իւր կինն
ու զաւակը :

Կոմսը ձիէն իջաւ, կռպից դայն ծառի մը, ու նոր
վազած ձիէն վրայ եղիկին քայտերուն հետքին տակէն
երթալով մինչև քայրայրին բերանը հասաւ, ու ներս նա-
շելով մեծ դարմանքով գունատեալ և ծիւղած մարդ-
կային կերպարանք մը տեսաւ : Դէնըվիէվ իւր վերջին
հիւանդութիւնը անցընելով, այնչափ նիհարցեր էր որ այս
անապատին մէջ առողջամալու յոյս չկար, և ամեն օր
իւր մահտան կրօպատէր :

« Եթէ մարդկային էակ մ'ես, դուքս եղի և լոյսին
եկու », պոռաց կոմսը : Դէնըվիէվ տշտարի մորթովը ծած-
կուած, խորտնաշէր կրկայն մազերը ուսերուն վրայ թռ-
դուցած, թեւերը և ոտքերը մերկ, պաղէն գողցողալով
և մահատիւզ գէգնով գուրս ելաւ :

« Այլ ես դուն, պոռաց կոմսը սոսկուէն ետ քաշ-
ուելով, և ի նշգիս այս տեղս կը գտնուի » : Քանզի
կոմսը չճանչցաւ զայն, բայց Դէնըվիէվ զայն տեսնելուն
պէս ծանցեր էր :

« Սիկիսմնտ, ըսաւ տկար ձայնով մը, ես քու Դե-
նըվիէվ ամուսինդ եմ. զոր դուն ի մահ գատապարտե-
ցիք, բայց գիտէ Մսուած որ ես անմեղ եմ » :

Ըստ խօսքերուն վրայ կոմսը կայծակի հարուածէ
զարնուածի պէս մնաց. չէր գիտեր թէ երա՞յ կրտեսնէ եմ է
արթուն է : Իւր մեղամաղձութիւնը շատ անգամ զնիքը

յիմարու թեան տանելով, և այս միջոցիս իւր բոլոր մար-
դոցմէ հեռու՝ այս առանձին և սոսկալի ձորին մէջ դրտ-
նուելով, կարծէր թէ Դէնըվիէվ զայրացեալ ողին է
իւր տեսածը :

« Ո՛հ, պոռաց կոմսը սրտաճմիկ ձայնով մը, ո՞վ
վախճանեալ կնոջս ողին, ինչու իմ մեղքս երեսս զար-
նելու համար առջևս կը ներկայանաս : Ըրդեօք ահա ելի
սպանութիւնը նոյն այս տեղս գործադրուեցաւ, և քու
անդնացելով մարմինդ այս քարայրին մէջ թաղեցին :
Ըստ, այսպէս պէտք է ըլլայ, և քու սփերոսիքդ ի բար-
կութիւն գրգռուած եմ ինձ դէմ քու արիւնովդ ներ-
կուած հողը կոխելու համար, և քու ստուերդ կը զայ-
բանայ քու մարդասպանիւզ դէմ, որ կը համարձակի հան-
գարտ գերեզմանիդ մօտենալու : Տեղդ դարձիք ուրեմն,
երանելի ստուեր, իմ խղճմտանքիս տառապանքը բաւա-
կան է ինձ : Դարձիք ինազողութեան սթեւանդ և ա-
ղօթք ընէ այնպիսի թշուառի մը համար, որ երբէք
հանգստութիւն պիտի չտեսնէ երկրի վրայ, եթէ ոչ այդ-
պիսի ցաւազին գէգնով մի երեւիք ինձ, հրեղտակի մը
կերպարանքը առ ու ըսէ թէ կը ներես իմ յանցանացս :

— Սիկիսմնտ, ըսաւ Դէնըվիէվ հառաչելով, իմ
տղնիւ և սիրասուն ամուսինս, ես ստուեր չեմ, այլ
ստուղիւ քու Դէնըվիէվ ամուսինդ եմ : Ըս դեռ կնո-
զանի եմ, իմ երկու դահիճներս զթալով խնայեցին ինձ » :

Բայց կոմսը տակաւին երկիւղով և սոսկումով պա-
շարուած մնացեր էր, կարծես թէ ստուար քող մը իւր
բռքերը մթաղներ էր, և Դէնըվիէվ խօսքերո ամենեւնի
13

չէր լսեր : Շարունակ անշարժ նայուածքով կը նայէր անոր , և իւր առջևը ոգի մը կը կարծէր զայն :

Ճեղքվիկ սիրով անոր ձեռքը բռնեց , բայց կոմսը իսկոյն քաշեց և գողգոջուն ձայնով գոռաց . « Թող զիս , թող կաղաչեմ , ձեռքդ ջուրտ և սառած է . . . բայց ոչ , զիս ալ քու հանգչած գերեզմանդ տար , ըստ որում կեանքը ինձի տանջանք է , և մահը քաղցր կեանքի ինձ :

— Միկիսմոնտ , կրկնեց դարձեալ Ճեղքվիկ , իմ ամենասիրելի ամուսինս , մի և նոյն ժամանակը սիրով և հրեշտակային քաղցրութեամբ անոր երեսը նայեցաւ . « Ինչ կինդ շեռ ճանչնար , նայե անգամ մը ես քու Ճեղքվիկդ չեմ . ձեռքդ ինձ տուր , քու ինձ տուած մասնիդ տակաւին մատս է , ինքզինքիդ եկուր . Ով Աստուած ամենակարող , ազատէ զան իւր աղետալի ցնորքին » :

Կոմսը վերջապէս իւր սոսկուած փարատելով , և իւր դժնդակ երազէ մը արթնցածի պէս « Այո , դուն ես , ով Ճեղքվիկ » , ըսաւ անոր ոտքը լցնելով . . . :

Երկար ատեն Ճեղքվիկի գունատեալ և ծիւրեալ դէմքը դիտեց , և քանի մը վայրկեան չկրցաւ բերանէն խօսք մը հանել : Արջապէս յորդ արտասուք թափելով իւր սիրտը հանդարտեցուց և ըսաւ . « Արեմն դուն ես սիրելի ամուսինս , ո՛հ , ինչ աւաղելի վիճակի մէջ կը գտնուիս , ես եմ այդ թշուառութեան անդունդը դահալիւծելուդ պատճաար : Ո՛հ , ալ երկրի վրայ ապրելու արժանի չեմ ես , ու չեմ համարձակիր երեսը նայելու : Ա՛աղաչեմ ներէ ինձ :

— Միրելի Միկիսմոնտ , պատասխանեց Ճեղքվիկ լայով , քեզի դեմ ամենեւին ոխ չպահեցի սրտիս մէջ . ըստ որում շատ աղէկ դիտելի թէ նենգաւիտ մարդիկ զքեզ խաբեցին , այլ միշտ մի և նոյն սիրով կը սիրէի զքեզ : Ոտք ելիր և բազկացս մէջ եկու , զքեզ նորէն տեսնելու ուրախութեան է որ կուլամ » :

Սակայն կոմսը հազիւ անոր երեսը նայելու կը համարձակէր . « Իայց ինչու զիս չես յանդիմաներ , ըսաւ անոր , ով երկնային հրեշտակ , անմեղ և քաղցր էակ , ի՞նչպէս թշուառ եմ ելել որ պս սաստիճան զքեզ տանջեր եմ :

— Հանդարտեցուր սիրտդ , սիրելիդ իմ Միկիսմոնտ , պատասխանեց Ճեղքվիկ , այս ամենը Աստուծոյ նախախնամութեանը կողմանէ եղած համարէ . ինքը այսպէս ուզեց , ու անոր կամքը որհնեալ ըլլայ : Եթէ այս նապաստը չզայի , գոցէ աշխարհիս փառքը և հարստութիւնները զիս մոլորեցընէին , քանի որ առանձնութեանս մէջ հոգւոյս փրկութիւնը շահեցայ » :

Այս խօսակցութեան վրայ հասաւ Յաւակ կաշիէ հագուստով . բարձրակոյտ ձիւնին վրայ փոկոտն քաշելով , իւր թեւին տակը աղբիւրին բոլորտիքին հաւքած թարմ խոտեր առած ու ձեռքը արմատ մը բռնած , զոր մեծ ակտրժակով կ'ուտէր :

Երբ Յաւակ աստեղի փառաւոր հագուստով և սաղաարտին վրայ տատանող շքեղ փետուարով կոմսը տեսաւ , վախցաւ ու կանգ առնելով պոռաց « Մայր իմ , ով է այս մարդը , արդեօք այն շարագործ մարդոց մէկն :

է, զոր դուն յիշեցիր, և զմեզ սպաննելու համար հոս եկած է: Ահ, մի լար, մայր իմ, յաւելուց իւր մօրը քով վազելով, ես զքեզ կը պաշտպանեմ, մինչև ոտիցդ ներքև մեռնիս պիտի ճեղղում որ քեզ շարութիւն մը ընէ:

— Սիրելի զաւակս, պատասխանեց Ճէնըվիել, մի վախնար, աղէկ նայէ անոր ու գնա ձեռքը համբուրէ, ան քու հայրդ է. տես ինչպէս կուայ: Եստուած զան հոս զրկեց որ զմեզ հետը իւր տունը տանի”:

Յաւակ իւր գաւազ մագերովը, բարձր ճակատովը, փայլուն մեծ աչքերովը, կոր քիթովը, և ձեւաւոր գեղեցիկ բերանովը իւր հօրը կենդանի պատկերն էր: Երբ կոմսը իւր սիրելի և մատղաք զաւակը այս խեղճ վիճակին մէջ տեսաւ, սխաւ գառն արտասուք թափել, ու զան իւր բազկայր մէջ աւանդով, սիրով կը համբուրէր զան անդադալ կրկնելով. “Ով սիրելի զաւակս, սիրելի զաւակս”:

Երեսուհեան սրտի խորին յուզմամբ աչքը դէպ ՚ի երկինք վերցընելով, ու իւր սիրելի զաւակը միանգամայն և կինը զրկնխառնելով պոռայ. “Ով Եստուած, օրհնեալ ըլլայ անունդ որ արժանի ըսիր զես գտնելու իմ սիրելի զաւակս, որ առաջին անգամ կրտեսնեմ, և իմ սիրայօք կինս, որ մեռելներէ յարութիւն առած կ’երեւի ինձ”:

Ճէնըվիել իսկ ջերմեռանդութեամբ իւր ձեռքը միացուց, ու բարեպաշտ նայուածքը դէպ ՚ի երկինք վերցընելով. “Եր, ով Տէր, ըսաւ, քու բարերարութիւն

ներդ անասման են, և մէկ վայրկեան մէջ կարող ես երկար տարիներու աարապանքը մոռցընել տալ: Փառք երկնային նախախնամութեան”: Յաւակ ալ իւր ծնողաց հետեւելով փոքրիկ ձեռքերը դէպ ՚ի երկինք վերցուց և իւր մօրը վերջին խօսքերը կրկնեց. “Փառք երկնային նախախնամութեան”: Երեքնին ալ երկար ատեն անշարժ և լռիկ մնացին:

Սերժապետ Ճէնըվիել բերանը քանալով. “Սիրելի ծնողքս կենդանի են տակաւին, ըսաւ, ի՞նչպէս են, դիտե՞ն արդեօք որ ես անմեղ եմ. ափսոս, եօթը տարիէ ի վեր անոնք անշուշտ իմ մահուանս վրայ կուլան, և այսչափ ատենէ ՚ի վեր անոնց վրայօք լուր մը առած չեմ”:

— Եր, կենդանի են, պատասխանեց կոմսը, առողջ վիճակի մէջ կը դտնուին, ու քու անմեղութիւնդ կը ճաննան: Եւ իմա իսկոյն պատգամաւոր մը կը զրկեմ անոնց քու գտնուելդ իմացունելու համար”:

Ճէնըվիել վերստին ձեռքերը միացուցած դէպ ՚ի երկինք վերցընելով, ու երախտագիտութեան արտասուք թափելով զօրեց. “Օրհնեալ ըլլայ անունդ, ով Տէր, որ իմ աղաչանքս ընդունեցիր, և սրտիս ավեն գաղտնի բաղձանքները կատարեցիր, ամուսինս պատերազմէս դարձուցիր, անմեղութիւնս յայանեցիր, զես ավեն փորձանքէ բանաւ և մահուանէ ապաստեցիր, իմ սիրելի զաւակս անոր հօրը բազկաց մէջ յանձնելու երջանութիւնը նուիրեցիր ինձ, և իմ սիրելի ծնողքս ալ տեսնելու արժանի կրնես. ոհ, այո, ով Տէր, բարեխնամ և մարգասէր ես դու”:

Այսուհետև Քենդիկի իւր էրկիր քարայրին մէջ տարաւ, քանզի իւր մերկ ոտքերը ձիւնին մէջ ըլլալուն սաստիկ ցուրտին չէր կրնար դիմանալ: Կոմսը ներս մտնելու ատենը զձեռեղու պարաւարեցաւ, ու քարայրին շուր պատերը, մամուռով ծածկուած փոքր խաւը, ասոր առջևի քարը, որ Քենդիկի յաճախ ծնրադրութիւններէն յղկուելու էր, մամուռային անկողնը, դռնամանները, եղէգներէ զննուած փոքր կողովները քննելով, որոնք ու զորմէի իշխանահայն բնակութեան բոլոր կարասիքն էին, սիրտը փռչեցաւ, իւր կնոջ քովը նստաւ, ու իւր զաւակը ծնկացը վրայ առաւ: Քարայրին մէջէն արտաքին սեպացեալ ժայռերուն և տխուր եղելիւններուն ձիւնապատ պատկերները հեռուէն կրտեսնուէին:

«Քենդիկի, ըսաւ այն պտեն կոմսը, Եստուած իւր ամենակարող զորութեան մը հրաշքով զքեզ այս ահռելի անապատին մէջ պաշտպանեց, և միթէ երկինքէն հրեշտակ մը զոկեց զքեզ անուցանելու և խնամելու համար: Եւսկ, ի՞նչպէս անցուցիր այս ետէր երկար տարիները առանց պատառ մը հացի, առանց կրակի, առանց անկողնոյ, առանց կարեւոր զգեստոց, մերկ ոտքերդ ձիւնելուն մէջ... մանաւանդ քեզի պէս իշխանահի մը և դուքսի մը աղջիկը, որ ժամանակաւ ոսկի և արծաթ ամաններով կուտէր, ծիրանի և մետաքսեայ զգեստներ կը հագնէր, և փափկութեան ամենաքրտաջ խնամքով մեծցելու էր: Եւստափ փորձութեանցդ և տառապանացդ պատճառը ես ըլլալիս ետե՛ս տակաւին կրտեսնուիս զիս, ո՞վ խանդակաթ և հաւատարիմ սիրտ, ո՞հ, ի՞նչ մեծ զանձ մ'ես եղեր դու ինձ»:

Քենդիկի անոր խօսքը ընդմիջեց, և հրեշտակային ժպիտ մը անոր գեղնած երեսին վրայ երեւցաւ. «Լուէ, սիրելի Սիկիսմնտ, ըսաւ, այդ նիւթին վրայօք չխօսինք ալ, ճշմարիտը ես իսկ այս անտառին մէջ շատ զուարճութիւններ ունեցայ: Միթէ զքեզ պաշտօններն ալ վիշտելէ ազատ են, միթէ եղջանկութիւնը միշտ կը թագաւորէ՞ հոն, և միթէ դուն ալ վիշտեր չունեցար: Թո՞ղ զունք այս խօսքերը, ու միտքելնիս ուրիշ աւելի կարեւոր նիւթերու վրայ տանինք: Տես ինչպէս զաւակդ վարդի պէս մեծցած է պարզ անուշիով, և բաց օդին շարունակ սովորելով խիստ քաջատղջ եղած է. մեր ջերդին մէջ դուցէ փափկութեամբ մեծնալով՝ տժգոյն, անզոր և թուլամորթ պիտի ըլլար մեծ գերդաստաններու մանկանց նման, և մենք անոր բնական և բարոյական վիշտերը պիտի պատրաստեինք, ուրտի ուրախացիր, և մենք փառք տանք Եստուծոյ»:

Այսուհետև պատմեց անոր թէ ի՞նչ հրաշալի կերպով Եստուած զինքը և իւր որդին պահպանելու էր այն անապատին մէջ, և Սիկիսմնտ մեծ անձկութեամբ մը տիկ ընկէն ետե՛ս վերջապէս պոռաց. «Սախախնամութիւնը իւր գործոց մէջ զարմանալի և մարդոց օրնութեան հասնելու համար խիստ հարուստ է: Օւաակս, ինչպիսի որ ամենեւին մոռնաս զան. քանզի դուն անզոր մանուկ մ'էիր հօրմէդ զղկուած. և մայրդ զքեզ սնուցանելու անկարող էր, ու Եստուած զձեզ երկուքնիդ ալ պահպանելու համար այս բարի անտառը զոկեց ձեզն. և երբ մայրդ կրած տառապանքներէն պիտի մեռնէր, և դու

խեղճ դաւակ , այս վայրենի գազաններով լեցուն տնայա-
 տին մէջ պիտի կորսուէիր , ու մէկը պիտի շիրնար քու
 թշուառութիւնդ ինձ իմացընելու , այս նոյն անասունը իմ
 անօջնորդս եղաւ և զիս ձեր քնակած տեղը բերաւ : Ահա
 Աստուած այսպիսի պարզ , զիւրի՛ն և հրաշալի միջոցներով
 մեզ օգնութեան կրհասնի ճիշդ պէտք եղած ժամանակը :
 Արեմն , որդեակս , որչափ ժամանակ որ ապրիս . յոյսդ
 Աստուծոյ վրայ դիր :

ՉԼՈՐԻ ԺԶ.

ԺԷՆԸԷԼ ԲԵՆԻԸ և Դաւանայ :

Այո՛ւնը վերջապէս իւր կինն ու զաւակը առնելով քա-
 րայրէն դուրս ելաւ . և իւր քովը կախուած արծաթեայ
 որսի փողը հնչեցուց իւր մարդիկը կանչելու համար :
 Երջակայ անտառներուն և հովիտներուն արձագանքը
 փողին ձայնը հնչեց , և Յաւակ . որ այսպիսի ձայն մը
 լսած չէր , ուրախութենէն կը ցատկէր . ուղեց իւր հորձ
 բրածին պէս փողը հնչեցընել , և մայրը անոր տղայական
 ջանքերուն վրայ կը ժպտէր :

Վերջապէս կոմսին ասպետները և ծառաները ոմանք
 ձիով և ոմանք սորով ամեն կողմերէն վազելով եկան ,
 և ապառաջ մնացին երբ կոմսը տժգոյն և նիհար կնոջ
 ձեռքը բռնած ու շնորհապէղ մանուկը գրկած տեսան .
 շրջանակի ձեռով լուռ և ակնածութեամբ անոր բոլորտիքը
 շարունեցան . վասն զի նայեցան որ կոմսը , կինն ու մա-
 նուկը կուլային : Այն ատեն կոմսը խռովեալ ձայնով
 մը ըսաւ . « Ազնիւ ասպետներ , և դուք , իմ հաւատա-
 րիմ ծառաներս , ահա իմ Ժէնըվիէլ կինս . և ահա
 իմ Յաւակ զաւակս » :

Այս խօսքերուն վրայ՝ ամենքն ալ զարմացան և ու-
 րախութեան ձայնը հանեցին . « Այլ Աստուած , ի՞նչ
 կը տեսնենք , մեր յարգելի կոմսուհին է . ուրեմն շաքան-
 նեցի՞ն քան , թէ մեռելներէն յարութիւն առաւ : Այլ ,
 անկարելի է . բայց այն , նոյնինքն է , ո՛հ , այս ի՞նչ թը-
 ուառ վիճակի մէջ է . տեսէք ինչպէս գունատեալ է , և
 ի՛նչպէս սիրելի և գեղեցիկ է իւր զաւակը » : Այսպէս ու-
 րախութեան , վշտակցութեան , հիացման և հեռաբրբրու-
 թեան ձայներով անզադար հարցումներ կ'ընէին :

Այո՛ւնը իւր կնոջ պատմութիւնը համառօտիւ անոնց
 պատմելէն ետե՛ս՝ զանազան հրամաններ ըրաւ , երկուս աւ-
 արտ դրկեց որ երթան բերգէն կամուսհայն համար զգետ-
 ներ , և գահաւորակ մը բերեն , և իւր բնդունելութեանը
 մեծ պատրաստութիւններ ընեն : Քանի մը ուրիշ աւ-
 արտներու հրամայեց որ բեռնակիր ջորիներն ու ձիերը
 ձաւթայ հանեն . ծառաներուն ալ պատուիրեց որ փայտ
 ժողվին , Ժայռի մը տակ մեծ կրակ մը վառեն , ու ձառ

մը պատրաստեն : Արախին քովը օթոց մը փրեղ տուաւ , ու իւր ամուսինը նստեցրնելով՝ գեղեցիկ սե մուշտակով իւր ծիրանի վերարիուն անոր ուսին վրայ դրաւ , և զբլուփը ծածկելու համար ազնիւ կերպաս մը տուաւ անոր : Ըն ստեն բոլոր աստեղծները . զորոնք ճանչնալու համար դժուարութիւն չունեցեր էր յիշելով , մի առ մի ակնածութեամբ մօտեցան ու բարեեցին զան , և իրենց վշտակցութիւնը և ուրախութիւնը յայտնեցին անոր :

Ըստնցմէ վերջը ազնիւ Ալուֆ մօտենալով , կոմսուհային ձեռքը համբուլեց և զայն արտասուաք թրջելով ըսաւ : “ Սիրելի տիկին , գոհ եմ հիմա որ Սարասինացւոց սուրբ իմ սպիտակացեալ հերացս ինայեց ու պատերազմին մէջ չնկայ . վասն զի այս եղջանիկ որը տեսնելու բարեբաղդութիւնն ունեցոյ . այսուհետեւ առանց վշտի պիտի մեռնիմ” :

Ընկէ ետեւ Յաւակը զրկելով . անոր գեղեցիկ առջոք այտերը համբուլեց և ըսաւ . “ Բարի եկար , սիրուն զաւակ , հորդ կենդանի պատկերն ես : Այրանի թէ անոր պէս քաջ և ազնիւ ըլլաս , մօրդ պէս քաղցր և զթատիրտ , ու անոնց երկուքին պէս առաքինի և բարեպաշտ” :

Յաւակ , որ ի սկզբան վախցեր էր ինքզնիքը յանկարծ այնչափ բազմութեան մէջ տեսնելով՝ քիչ քիչ համարձակութիւն առաւ , և անոնց մօտեցաւ : Ըմեն կողմ անթիւ նորանոր առարկաներ տեսնելով , շարունակ հետաքրքրական և ծիծաղաշարժ հարցումներ կընէր , և բոլոր բազմութիւնը մասնաւորաբար ծերունին Ալուֆ

առջեղձ մանկան միամիտ դիտողութեանց և խելացի հարցումներուն վրայ կը զուարճանային :

Ըմեն քանէն աւելի զնիքը զարմացընողն էր ձիաւորներուն երեւոյթը . քանզի ինչպէս որ առաջին անգամ ձիաւոր տեսնող քանի մը ժողովուրդոց պատահեցաւ , Յաւակ կը կարծէր թէ ձին և վրայի մարդը միայն մէկ էակ մ’է : “ Զայր իմ , ըսաւ , վեց ոտք անեցող մարդիկ կան աշխարհիս մէջ” :

Ըն ստեն կոմսին առաջարկութեամբ ձիաւորներէն մէկը ձիէն իջաւ և կենդանին Յաւակին քովը տարաւ : “ Զայր իմ , ըսաւ մանուկը , այս կենդանին ուրկից բանեցիր , մեր անտառին մէջ ասոր նման կենդանի մը տեսած չեմ” : Չին աւելի մօտէն քննելով և անոր բերանը ոսկիէ և արծաթէ գեղեցիկ սանձ մը տեսնելով՝ հարցուց . “ Արե՞քն ձիերը ոսկի և արծաթ կ’ուտեն” :

Երբ կրակին բոցը տեսաւ , “ Մայր իմ , ըսաւ , մի թէ մարդիկ այս նիւթը ամպերուն մէջի փայլակներէն ժողված են , թէ այս ալ Ըստուծոյ մէկ պարգեւն է : Ահ , ինչ գեղեցիկ պարգեւ մ’է այս , շարունակեց կրակին տաքութիւնը զգալով : Եթէ դիտնայինք , մե՞ք ալ բարի Ըստուծոյ կաղաչէինք որ մեզ ալ տար , որպէս զի այս սաստիկ ձմեռուան մէջ զմեզ տաքընէր” :

Ճաշը ընելու ատեն՝ գեղեցիկ պտուղները մանաւանդ գեղեցկագոյն ծիրանները իւր ուշադրութիւնը զրաւեցին . որոցմէ հաս մը առնելով . “ Զայր իմ , ըսաւ , անշուշտ ձեր երկրին մէջ ձմեռ չկայ , որ այսպիսի գեղեցիկ պտուղներ ունիք . ինչ եղջանիկ էք որ այնպիսի երկրի մէջ կը բնակիք” :

Արևար ատեն իւր ուշադրութիւնը իւր առջևը դըր-
ուած բաժակին վրայ յարեր էր, և չէր համարձակեր ա-
նոր դպելու. բայց ետքը զգուշութեամբ զայն բանելով.
«Ո՛հ, ես կարծէի թէ պիտի հալի. ուրեմն սառ չէ այս» :
Արք իրեն հասկըցուցին ինչ բանով շինուած ըլլալը :
«Բարի Աստուած ինչ զեղեցիկ և զարմանալի բաներ
ստեղծեր և մարդոց տուեր է՝, բաւա . այնուհետև չա-
փագանց զուարճութիւն մը զգաց երբ ապակիին մէջէն
իւր մայրը, հայրը և ծառն նստող բոլոր քաղմութիւնը
կը տեսնէր :

Օտուային մէկը իւր առջևը արծաթի պէս փայլուն
պնակ մը դրաւ . Յաւակ զայն դիտելու ժամանակը՝ իւր
պատկերը անոր մէջը տեսնելով, այնչափ վախցաւ որ
ձեռքէն ձգեց զայն . վասն զի կարծէր թէ մարդկային
էակ մը կայ անոր մէջ և իւր ձեռքը պնակին տակը դրաւ
որ իւր տեսած տղան բռնէ . սակայն երբ զինքը վտա-
հացուցին և ինչ ըլլալը յայտնեցին, աներկիւղութեամբ
պնակին մէջ նայեցաւ, ու իւր գէւը զուարթ կամ տը-
խուր ձեւայրնելով կը զըտանուր, որով և բոլոր սեղանա-
կիցները իւր ըրածներովը և խօսքերովը կը զուարճացը-
նէր : Սոմը և կոմսուհին անդադար լալու ատեննին իսկ՝
չէին կրնար իրենց ծիծաղը զսպել :

Ճաշը հաղիւ ընցեր էր, երբ կոմսուհայն զգետնները
բերին . Ճէրվիկէլ քարայրը մտաւ, և նախ ծնկան վրայ
գալով շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ որ այնպիսի հրաշ-
քով զինքը ազատեց . այնուհետև վրան հագուեցաւ,
փայտեայ խաչը առաւ իբր իւր տառապանաց յիշատակը

և քարայրէն դուրս ելաւ իւր բարձր աստիճանին վայե-
լուք կերպով հագուած :

Այս որովհետև գահաւորակը բերելու համար՝ դարձ-
ուածոյ և զարտուղի երկար ճամբաներէ պիտի անցնէին .
ուստի մինչև անոր հասնիլը՝ ծառաները եղեռնի ամուր
փայտեր կտրելով՝ տեսակ մը պատգարակ ձեւացուցին :
Սոմը անոր վրայ օթոց մը փրեղ տուաւ : Ճէրվիկէլը
ու Յաւակը անոր վրայ դրաւ, և քաղմութեամբ ծամ-
բայ ինկան գեղ ՚ի բերդը :

Այս ճամբան գահաւորակը առջևնին ելաւ, Ճէր-
վիկէլ իւր որդայն հետ անոր մէջ մտաւ, ու առեղ հան-
գիստ եղաւ : Արք անտառէն դուրս ելան, ժողովուրդը
քաղմութեամբ անոնց առջևն եղաւ . քարի կոմսուհայն
գտնուելուն լուրը շուտով բոլոր երկրին մէջ և շրջակա-
ները տարածուեր էր : Ամբողջ գիւղերը պարպուեր էին,
միայն հիւանդները և պահապանները մնայեր էին, ու
երկրագործները իրենց աշխատութիւնը թողով, ամենը-
նին ալ իրենց ամենէն գեղեցիկ զգեստնին հագած՝ անոր
ճամբուն վրայ լցուեր էին որ իրենց քարի խշխանուհին
տեսնեն : Բոլոր երկրին համար ընդհանուր տոնախմբու-
թիւն մը եղեր էր : Ճէրվիկէլ որչափ բերդին կը մտնե-
նար, նոյնչափ առեղ քաղմութիւ էին անոր ճամբան սպա-
սող ժողովուրդը : Բոլորն ալ ուրախութեան ձայներով
և վշտակցու թեան արտասուքով կը բարեւ էին զայն :

Այս քաղմութեան մէջ երկու ուխտաւորներ տես-
նուեցան երկար մօրուքով ու զլիարկնուն և վերարկուին
օձիքնուն վրայ խեցիներ փակցուցած : Գահաւորակին եր-

հու կողմը Վերվիելի առջև ծնկան վրայ եկան : Ասածք այն երկու դասի՞նքն էին , որոնք հրաման ընդունած էին կոմսուհին սպանելու : Արևուքնին ալ , մանաւանդ Քարէնց ներուսն խնդրեցին անորմէ , որ փոխանակ զինքը Պրապանա իւր ծնողաց քովը տանելու՝ անոր անօրնական այն անսպասին մէջ թողուցեր էին , և իրենք Առջի վրէժխնդրութեան վախնալով սուրբ երկիրները ուխտի գացեր ալ քանի մը որ առաջ վերադարձեր էին . բայց խնդրեցին իրենց ընտանեաց անգամ ճանչորնելու չհամարձակելով , գալերնէն ՚ի վեր թափառական կրպորտէին կոմսութեան մէջ , և կարծելով թէ Վերվիել մեռած է , որոշեր էին որ իրենց ըսածը կոմսին չըսեն , որպէսզի անոր վիշտը չկրկնապատկեն . « Օրհնեալ ըլլայ Աստուած , շարունակեցին դասի՞նքնը , որ զձեզ կատարել գազաններուն ծիրաններէն ազատելով , ձեր պալատը կը վերադարձրնէ :

— Բարի մարդիկ , պատասխանեց Վերվիել . զանոնք ոտք եղնել տալով և անոնց ձեռքը բռնելով , Աստուծոմէ ետքը ձեզ կը պարտաւորիմ իմ և որդւոյս կեանքը : Յաւակ , շնորհակալ եղիւր ասոնցմէ . քանզի ասոնք են այն մարդիկը , որոնք պիտի սպաննին զքեզ եթէ մարդոցմէ աւել Սասուծմէ չվախնային : Անշուշտ զղջացած չէք հիմա , շարունակեց դքսուհին ուխտաւորաց դառնալով , մեր կենացը խնայելուդ համար :

— Ամենեւին , պոսացին միատեղ . այն օրը զձեզ չսպաննելով . մեծ պատուիրազանցութիւն մը ըրած կը կարծէինք . բայց այսօր յայտնի կը տեսնենք որ սխալեր ենք . պէտք էինք զձեզ ձեր ծնողացը քով տանիլ :

Ախտաւորները այնուհետև կոմսին առջև ծնկան վրայ եկան անորմէ ներողութիւն խնդրելով և անոր իրենց կանանց և զաւակաց ըրած երախտեաց համար շնորհակալ ըլլալով . քանզի մեծ գարմանքով խնայեր էին որ Վերվիել իւր վերջին նամակին մէջ մեծամանութեամբ մը զանոնք իւր ամուսնոյն խնամոցը յանձնելու էր և կոմսը իւր կնոջ այս բարեպաշտ կամքը հայրական հոգատարութեամբ ՚ի գործ գրելու էր :

« Անշուստ և և զաւակիս զթաւնիդ և անոնց կենացը խնայելիդ չի դիտել , ըսաւ կոմսը , բայց ձեր ողորմելի ընտանիքը խնամելով առանց դիտելու Վրկին այն խօսքը կատարեցի թէ Սղորմածնելը ողորմութիւն պիտի գրտնեն : Գացեք ուրեմն խաղաղութեամբ և ես իմ պաշտպանութիւնս պիտի չցլանամ ձեզմէ :

Արևուքն ալ ոտք եղնելով զաստարակը տանողներուն օգնեցին և ճամբան շինց Քարէնցին ըսաւ . « Ար տեսնես , բարեկամ , որ մարդ պէտք չէ վախնայ երբեք բարի գործ մը ընելէն՝ որչափ և վտանգաւոր իսկ երեւի , քանզի վաղ կամ անագամ անոր բարի արդիւնքը երևան կ'ելնէ » :

Արք Վերվիել բերդին մտեցաւ , ժողովուրդը իրենց ընդհանուր ուրախութիւնը ցուցնելու համար՝ առանց հրամանի մը սպասելու բոլոր զանգակները կը հնչեցրնէին . բաղնութիւնը անոր ճամբուն վրայ խոնելէն զատումանք երկու կողմի ծառերուն վրայ երկր , և ոմանք պատուհանները և մինչև տանիքները լցուեր էին , որպէս զի իրենց սիրելի կոմսուհին տեսնելու կարող ըլլան , որուն մահուան համար այնչափ երկար ատեն արտապուք թա-

փեր էին : Բնդհանուր խնդակցութեան և զովաբանութեան ձայները այնչափ եռանդուն և այնչափ բարձր էին, որ զանգակներուն հնչումը հազիւ կը լսուէր :

Ժողովուրդեան այնչափ յարգանաց վրայ Ժէնըվիէի ամենալավ պարիեղտութեամբ աւքեղը կը խոնարհեցընէր . Յաւակ իւր մօրը ծնկան վրայ նստած էր՝ տակաւին կաշեկ գրետոր հագած և բարայրին փոքր խաւելութիւնը ձեռքը բռնած : Պահաւորակին աջ կողմը Միկիամինս կոմսը կը յաւաճանար ձիով, ձախ կողմը անոր հաւատարիմ Սպլիք, և եղևիկը փոքր շան պէս ետեւէն կ'երթար . իսկ ասպետները և կոմսին բազմութիւնը երկու խումբ եղած դահաւորակին բոլորովը շրջապատեր էին և անոյ անցնելու ճամբան կը բանային :

Ըյս անհամար բազմութեան մեջէն օրչափ կը յառաջանային, այնչափ օտարխութեան և յուզման ձայները ընդհանուր կը լային : Մայրերը իրենց մանկանց կը ցուցընէին այն կոմսուհին, որոնց համար այնչափ ժամանակ լացեր էին . հայրերը իրենց զաւակին վեր վեցընելով, իրենց մանկութեան բարեբայրը կը ճանչորնէին անոնց : Ծերերն անգամ իրենց պառազանին վրայ կոխընած ուրախութենէն կուլային և սրտի յուզմունքէն կը զոջային :

Երբ Ժէնըվիէի այսպիսի մեծ պատուով թերդին բակը հասաւ, ներքին մեծ դրան առջև բոլոր շրջանակ ասպետաց տիկինները և օրիորդները տեսաւ, որոնք կոմսուհին պատուով ընդունելու և իրենց յարգանքը անոր մատուցանելու համար հոն ժողովուրդ էին :

Ըմենքն ալ կոմսուհին անմեղութիւնը ճանչցուելուն և իւր հրաշքով մը ազատելուն համար խիստ ուրախ կ'երևէին, ու այն երջանիկ օրը առաքելութեան յաղթութեան օրը կը նկատէին : Ըմենքն ալ իրենց ամենէն ընտիր զարդերով զարդարուած էին . և իրենց զբոսը կեցեր էր սպիտակնէր հագած և պարանոցը շքեղ մարգարտեայ մանեակ մը դրած նորապի և դեղեցիկ օրիորդ մը, որ յառաջ անցնելով ծաղկած մրտեակայ սրակ մը ներկայացուց Ժէնըվիէին ի նշան անոր անմեղութեանը և հաւատարմութեանը : «Ինչունեցէր այս պսակը, ազնիւ տիկին, ըսաւ անոր, զոր ձեզ կը նուիրեմ ի դիմաց ամեն տիկնանց . Աստուած աւելն գեղեցիկը պահած է ձեզ երկինքը» :

Կոմսուհին այս ծաղկահաս օրիորդը ըմենալով, իմացուցին իրեն թէ Պերթան է, նոյն օրիորդը որ բանտին մեջ իրեն այցելութիւն բերէր, և հիմա հազիւ տասն և չորս տարեկան էր : «Ըզնիւ տիկին, ըսին միւս կիները, միայն Պերթա ձեզ դժբաղդութեան ցաւակեց ըլլալու արժանի եղաւ . ուստի և մեք արժան համարեցինք որ դարձեալ ան առաջինը ըլլայ ձեր բարգոտութեանը խնդակեց» :

Ժէնըվիէի իսկոյն այն սոսկալն գիշերը յիշելով . «Ով Ըստուած, ըսաւ, իբր թզուառ մեղապարտ այս պատերէն դուրս եղած միջոցիս ո՞վ կը կարծէր թէ օր մը այսպիսի փառաւոր կերպով նորէն պիտի վերադառնամ : Եսան միայն գիտեիր . ով Ըստուած . և ինչ համար այս սոյն գեղեցիկ օրը պատրաստեր էիր : Այժմ առաքել-

նութիւնը և անմեղութիւնը , շարունակեց կոմսուհին ամօթխած պարկեշտութեամբ պսակը ընդունելով և Պերթան համբուրելով . այսպիսի պատիւներով և այսպիսի ուրախութիւններով կը պսակես երկրի վրայ , արդեօք երկինքը ինչ բարօրութիւններով պիտի վարձատրես :

— Իրաւունք ունիս , արկին , ըսաւ Ալուի , թէ և միշտ ամեն անգամ անմեղութիւնը երկրի վրայ այսպէս չպսակուիր , և այսպիսի փառաւոր յաղթութիւն մը չընդունիր , սակայն Լստուած երբեմն այսպէս կ'ուզէ որ ըլլայ , որպէս զի նախաձաշակ մը տայ մեզ թէ ինչպէս պիտի վարձատրէ երկինքը : Տէր կոմս , յաւեցուց դէպ ՚ի անոր դաւանարով , գրեթէ ութսուն տարի է որ զինուորական պաշտօնը կը վարեմ , և շատ անգամ յաղթութեան փառաւոր հանդէսով այս բերդը մտած եմ , բայց այսպիսի մեծաշուք յաղթութեան օր մը ամենեւին չեմ տեսած :

— Ըզնիւ բարեկամս , պատասխանեց կոմսը , պատճառը այն է որ Աստուած այս օրը պատրաստեց՝ մոլութեան վրայ առաքինութեան յաղթութիւնը հռչակելու համար :

Բոլոր ասպետները և տիկիները այս խօսքերուն վրայ ծափահարեցին : Օրհորդները այն ատեն որոշեցին որ մշտադալար և մշտաձաղկ մրտենին այնուհետեւ հարսանեկան պսակներու համար պահուի ՚ի նշան կուսական անմեղութեան և հաւատարմութեան : Այս սովորութիւնը մինչև ցայսօր կը պահուի շատ երկիրներու մէջ :

Ըյս խնդակցութիւնները և սրտի յուզմունքները

Ժէնրվելէին այնչափ ազդեցութիւն ըրին , որ հանգրստանալու խիստ պէտք ունենալով իւր սենեակը տարին գինքը , ուր այնչափ տարիներէ ՚ի վեր ոտք կոխած չէր : Ա՛րքսին աստուծոյ շնորհակալ ըլլալէն և թշուառ ու հաւատարիմ Տրագոյին այրի կինն ու որք զաւակները մտիթարեղէն և իւր պաշտպանութիւնը անոնց խոստանալէն ետեւ՝ աղաչեց որ զինքը առանձին թողուն որպէս զի հանգստանայ :

Ըյս օրէն ետեւ թէ Տրագոյի և թէ մտերիմ Պերթայի ընտանիքը կոմսին բերդին մէջ երջանիկ կեանք մը վարեցին :

Պ Լ Ո Ս Ի Ք Ե

Ժէնրվելէի Ժողովը :

Աիկիսմանտի բերդը այսպիսի ուրախութեան մէջ եղած միջոցին Պրապանտի դուքսին բերդը խորունկ սուգի մէջ էր : Ժէնրվելէի բերկրաւոր լուրը անոր ծնողացը տանելու համար : Ալուի ճանապարհին դժուարութեանց

իւր ձերութեան և կոմսին խօսքերուն ջնայելով, տասն և երկու ձիաւոր ընկերներով մեկնեցաւ . բայց յանկարծակիս ուրախութեամբ մը անոնց վտանգաւոր ազդեցութիւն մը չտալու համար՝ որպէս որ նախ այն եպիսկոպոսը գտնէ, որ Սիկիսմանտի և Ժէնրվիէվի ամուսնութեան արարողութիւնները կատարելի էր . քանզի զիտեր որ այն եպիսկոպոսը Արապանտի դուքսին խիստ մտերիմ բարեկամներէն մէկն էր, և անոր միջոցաւ կրնար առանց վտանգի այն եղջանիկ լուրը կոմսուհայն ծնողացը հաղորդել :

Գրեթէ կէս ճամբան իմացաւ որ այն եպիսկոպոսը իւր ճամբուն աջ կողմը քանի մը մղոն հեռու քաղաքի մը մէջ նորակառոյց եկեղեցւոյ մը օժման հանդէսը կը կատարելի . անմիջապէս իւր ճամբացէն շեղելով՝ զնաց գտաւ զան և իւր նպատակը իմացուց : Եպիսկոպոսը ուրախութեամբ լցուած փառք տուաւ Լստուժոյ որ վերջապէս այնպիսի բարեպաշտ և պատուաւոր ընտանիքի մը տառապանաց վերջ տուաւ : «Վնհոզ եղիք, բարեկամ, ըսաւ անոր, այս եղջանկաւիթ լուրը անոնց հաղորդելու անվտանգ միջոց մը կը գտնուի . վաղը այն վշտակիր ծնողաց տունը գործով երթալու միտք ունեի, և հիմա կրնանք միատեղ մեկնիլ» : Լստուժապէս եպիսկոպոսը, Ալուֆ և ձիաւորները ճամբայ եղան :

Արապանտի դուքսը և գքուհին իրենց սիրելի աղջկան ՚ի մահ դատապարտուելուն գոյժը առած օրէն ՚ի վեր, ամեն աւարի իրենց բերդին եկեղեցւոյն մէջ անոր սրտաւնկն աւարեգարձը կը կատարէին : Աջօթերորդ տա-

րեգարձին առտուն՝ խորունկ տրամութեամբ առանձին իրենց սենեակը քաշուեր էին : Իրենց վիշտերնէն ծերացելի և մաշկերնին ժամանակէն առաջ ձերմկեր էին . բերդը միշտ սգոյ մէջ էր, և ամենեւին ուրախութիւն մը չէր լսուեր հոն : Ժէնրվիէվի դարեգարձին հանդէսը կատարելու ժամը հասեր էր և միայն եպիսկոպոսին կ'սպասէին, որ նոյն պաշտօնը կատարէ այն եկեղեցւոյն մէջ, որուն սեղանին առջև Ժէնրվիէվի և Սիկիսմանտի ամուսնութեան հանդէսը կատարելի էր :

Դուքսը խորին լուսթիւն մը կը պահէր . «Ինչ անօթ, կ'ըսէր ինքնիրեն, որ մեր ընտանիքը այս կերպով անհետ ըլլայ սակայն, ո՞վ Տէր, թող քու կամքդ ըլլայ» : «Լստուժ, կ'ըսէր գքուհին ինքնիրեն՝ հառաչելով, մեր միակ աղջկը, մեր սիրոյն արժանի այն անմեղ զաւակը դահիճներու զոհ ըլլայ, ո՞հ, ինչ սուկալի բան : Ո՞վ Ժէնրվիէվ, կը յուսայինք որ մխիթարիչ հրեշտակի մը պէս զքեզ մեր մահուան անկողնոյն քովը տեսնէինք, որպէս զի մեր աչքը դոցէր . . . : Ինչո՞ք, ո՞վ Տէր, կը յաւելցնէր անմիջապէս, թող քու կամքդ օրհնեալ ըլլայ» :

Նոյն վայրկեանին պատուելի եպիսկոպոսը ներս մտաւ իւր դէմքը երկնային ուրախութեամբ մը կը փայլէր . «Փարատեցէք ձեր տրամութիւնը, ըսաւ . և ուրախացէք Լստուժով» . . . : Լստուհետեւ սխաւ Նախախնամութեան զարմանալի անօրհնութեանց վրայ մեծ աղղեցութեամբ խօսիլ : Իրենց սիրելի աղջկան վրայ ունեցած տրամութիւնն Նախք նահապետին իւր Յովսէփ որդ-

ւոյն կորստեան վրայ ունեցած վշտին նմանցոց, ունեցարագրեց անոնց թէ ինչպէս ուրախացաւ Յակոբ երբ իւր որդին նորէն գտաւ : Եպիսկոպոսին քաղցր պերճախօսութիւնը մեծ ազդեցութիւն ըրաւ անոնց վրայ :

Յակոբին ուրախութեանց պատկերը և մարդու բաղդին Լստուծոյ անօրէնութենէն կախեալ ըլլալուն մտածութիւնը պիտիք ուրախութեամբ լցուց և իրենց տրտածութիւնը փարատեց :

« Ինչպէս երջանիկ պիտի ըլլայինք, ըսաւ դքսուհին : Եթէ Յակոբին ուրախութիւնը մենք ալ ունենայինք :

— Ըստ կեանքին մէջ պիտի չկրնանք մեր աղջկը տեսնել, պատասխանեց կոմսը հառաչելով, այլ երկիրքը :

— Ըստ կեանքին մէջ ալ պիտի տեսնէք զան, կըրկնեց եպիսկոպոսը, աստուած կարող է նոյն հրաշքները պատր ալ գործել, եթէ աստուած մեզ վերք մը կուտայ, զայն բժշկելու սպելանիքն ալ կը ղրկէ. եթէ զմեզ թըռուտութեան կը տանի, անկէ ազատելու կարող է : Յակոբին և Յովսէփին աստուածը դու կենդանի է, ան որ ձեր սիրտը զօրացուց և չթողուց որ չափազանց տրտածութենէն խորտակուի. նոյնպէս պիտի զօրացընէ և հիմա որ չափազանց ուրախութենէն վտանգի մէջ չնայ : Փախանակ ցաւագին ողբեր երգելու՝ եթէ մեք ուրեմն մատուց, գոհանանք աստուծոյ, քանզի Եպիսկոպոսին կենդանի է. և պիտի տեսնէք զայն » :

Երկու ազնիւ ծերունիները հիացմամբ անոր կը նայէին, և կը դողային : Յոյսն ու երկիւղը իրենց սիրտը կը յուզէր, ու պատուելի եպիսկոպոսին խօսքերուն չէին կրնար հաւատալ :

Ըստ ատեն եպիսկոպոսը դուրը բացաւ, և Ալուիքը կանչեց, որ նախասենեակին մէջ կըսպասէր, և ըսաւ, « ահա պարոնը աւելի ընդարձակ տեղեկութիւն կրնայ տալ մեզ » :

Ալուիք ներս մտաւ ըսելով. « այո, տէր իմ, ստոյգ է Եպիսկոպոսին կոմսուհին կենդանի է տակաւին, իմ աչքովս տեսայ զայն, տկանջներս անոր ձայնը լսեցին, և ձեռքս անոր ձեռքը սեղմեց » :

Ըստ լուրը անմիջապէս բոլոր բերդին մէջ տարածուեցաւ, դուքսին ամեն մարդիկը և դքսուհոյն բոլոր տիկիները հիացմամբ անոնց սենեակը վազելին եկան :

Ալուիք Եպիսկոպոսին պատահած երեւելի դեպքերը մանրամասն պատմած ատեն՝ աչքերը արտասուօք կը լեցուէին, և շատ անգամ ձայնը կը քաջուէր : Ինչոր բաղմութիւնը մեծ ուշադրութեամբ և անձկութեամբ մտիկ կը ընէին, և դուքսը ու դքսուհին հազեա կը հաւատային :

Արջապէս դիպուածներուն ճշմարտութեանը վրայ տարակուսիլ չկրնայով, և իբր դժնդակ երազէ մը արթննալով, կարծես թէ կենդանութիւն մը տաին և երկուքնին մէկ տեղ պոռային : « Ուրեմն Եպիսկոպոսին մեր սիրելի զաւակը կենդանի է : եթէ մենք մեռնելէն առաջ դրկենք զայն » :

Ըմենքնին ալ հանդիսանոր կերպով աստուծոյ փառաբանութիւններ մատուցանելէն ետեւ, առանց ժամանակ կորսնցընելու՝ բարեպաշտ եպիսկոպոսը, Ալուիք իւր ձիաւոր ընկերներովը, և կոմսն ու կոմսուհին իրենց բազմութիւ ծառաներովը ձամբայ ելան :

Եւս միջոցին Դէրվիէի մեծ խնամք ստանալով
անզգայաբար առողջացել էր, և իւր պտերը սկսել էին
իրենց վարդի գոյնը ստանալ: Ըջևարհի մէջ ունեցած
իւր ամենէն մեծ բազանքն էր իւր սիրելի ծնողքն տես-
նել: Յանկարծ անոնք եկան յուսացածէն աւելի շուտ:
Անկարելի է իրար տեսած ատեններն անոնց զգացմունքը
նկարագրել: «Այսուհետեւ թող մտնիմ, բացազանկեց
բարեպաշտ մայրը Յակոբ նահապետի նման, որովհետեւ
քունս դեռ վերոյանի ես, և քու անմեղութիւնդ ճանչ-
ցուեցաւ»: Բարի ծնողքը փոփոխակի իրենց աղջկան
պարանոցին վրայ խնայով, երկար ատեն լացին:

Երբ սիրելի Յաւակը տեսան, «այս է մեր թոռը,
բոնն երկուքնին միատեղ, ո՛հ, երբ սիրասուն զաւակ,
եկու մեր գրկացը մէջ:

— Աստուած որհնէ զքեզ, սիրելի որդեակ, ըսաւ
Պրասպանտի գուբար զայն իւր գրկաց մէջ առնելով և
համբարելով:

— Աստուծոյ աջ վրաս ըլլայ, սիրած զաւակ,
կրկնեց հանին Յաւակը հաւին գրկէն առնելով և լալով
համբարելով զան: Անկէ ետեւ երկուքնին մէկտեղ խիստ
ջերմեռանդութեամբ պառացին. «Ով աստուած, ինչ-
պէս զարմանալի է նախախնամութիւնդ: Մենք քու մահ-
ուանդ վրայ կուլայինք, սիրասուն աղջիկ, և աղխարհես
վրայ մէկ մ'ալ զքեզ տեսնելու ամենեկին յոյս չունէինք.
և ահա աստուած զքեզ մեր սիրոյն նուիրելէն զատ՝ մեզ
զաւակ մ'ալ կուտայ»:

Ըյն միջոցին եպիսկոպոսը անոնց մտեցաւ. Անկիւս

մտնու և իւր ամուսինը իրենց ուրախութեան յազա-
կութեանը մէջ զան շոտեր էին: Դէրվիէի երբ յան-
կարծ իւր առջևը տեսաւ զայն, կարծեց թէ եղկինքէն
իջած հրեշտակ մ'է Լէկեղեցականը իւր խնդակցութիւնը
յայտնելէն ետեւ՝ ազգու ձայնիւ մը յաւերցուց. «Չեր
հարսանեաց հանդիսին որը իմ նախազգացածս ահա պսոր
կատարուեցաւ: Սիրելի աղջիկս, Աստուած քեզ մեծ
փորձութիւններ զրկեց, որպէս զի այս աղխարհիս երջան-
կութիւններէն աւելի մեծ երջանկութիւն մը պատրաստէ
քեզ եղկինքը, դիպուածները այնպէս տնօրինեց որ վեր-
ջապէս մեր անկալութեան հակառակ՝ զմեզ վերստին
միացուց. ուրեմն ուրախութեան արտասուօք փառք տանք
երկնային նախախնամութեան որ մինչև ցայսօր անվտանգ
պահպանեց զքեզ: Երանի անոր որ չգթաղցութեան փոր-
ձութեանը արիութեամբ կը համբերէ. վասն զի արժանի
կըլլայ այն անթառամ պսակին, որը Աստուած իւր սի-
րելիներուն խոստացաւ: Եւ ահա այն պսակը քեզ եր-
կինքը պատրաստած է»:

թեան մէջ ընկղմել, և յետին չքատորոթեմէ զմեզ
հարստութեանց և փառաց դադարէր բարձրացնել յան-
կարծ : Աստուծոյ ամենակարողութեան մէջ օրինակը իմ
պատմութեանս մէջ կրնաք տեսնել :

« Երբիւ Աստուծոյ յարեցէք , աղօթք ըսէք շատ
անգամ և խիղճերնիդ մաքուր պահելու ջանացէք : Այն
որ զաստուած կը սիրէ և անոր երկիւղը իւր սրտին մէջ
կը կրէ երկինքը կը շահի : Աղօթքը բարի գործերի գոր-
ծելու և դժբաղդութեան մէջ համբերելու ոյժ կուտայ
մեզ . աղօթքը ամպերուն մէջէն վեր կը բարձրանայ , և
աստուած կը լսէ զայն : Թե՛ ձախորդութեանց և թե՛
ստորերկրեայ բանտերում , ինչպէս նաև հիւանդութեան
և մաքուան մէջ մարտի խիղճէն աւելի քաղցր հանգստու-
թիւն չկայ : Չեր կենաց ընթացքին մէջ ինձի պէս դուք
ալ փորձեցէք :

« Այլք ձեր խիղճը ձայն կուտայ ձեզ , ամեն բանէն
առաջ աշխատեցէք որ Աստուծոյ հետ հարստութեք , և
Յիսուս Քրիստոս իւր միածին որդին ձեր ապաւենը
ըսէք , որ մեր փրկութեանը համար աղխարհ եկաւ , ու
մեր մեղաց քաղութեանը համար իւր արիւնը թափեց :
Եթէ ըսենք թե՛ ամեննին մեղք էւանիք , ինքզինքնիս
կը խաբենք : Բայց եթէ մեր մեղքերը խոստովանինք , ան-
կեղծութեամբ ստրջացած և զղջացած սիրտ մը ունե-
նալնիս կը յայտնենք , որով և աստուած իւր արդարա-
պիտութեամբ կը զթայ մեզ , կը ներէ և մեր մեղքերը
կը քաւէ :

Այսպէս ժ. Էնրիկէլ իւր փորձառութեան և իւր

դժբաղդութեանց օրինակներով և իրեն այցելութեան եկող-
ներուն խիստ օգտակար դասեր կու տար . մասնաւոր
խրատներ կու տար ամենանացեղաց , հարց և մարց : Ա-
մենանացեղաները կը յորդորէր որ իրարու փոխադարձ
սէր , միաբանութիւն և վստահութիւն ունենան . « Օգու-
շացէք զըպարտիչ թիւնալի լեղուներուն ախաջ դնելէ ,
կըսէր անոնց . վասնզի անսէր ձեր ընտանեկան հանգստու-
թիւնը կը վերցովեն » :

Չանողաց կը խրատէր որ իրենց զաւակը Աստուծոյ
երկիւղին մէջ մեծցընեն . « Բարև կին , կըսէր որ մը ըն-
տանիքի տէր կնոջ մը , որ իւր զաւակը գրկած զինքը
տեսնելու ելիր էր , այդ սիրուն զաւակին ճակատին վրայ
իւր կենաց ընթացքին մէջ ինչ ճակատագիր ունենա-
լիքը գրուած չէ : Այսօր քաղցր ժպիտ մը իւր կենաց
սրբալոյսը կ'ողջունէ : Բայց ժամանակ կու գայ որ այդ
ժպիտը տրտմութիւններու , վեղտերու և արտասուաց կը-
փոխուի , վասն զի ամենեւին մարդկային արարած մը
բաղդին փոփոխութիւններէն ազատ չէ : Չեր պարտքն է
հոգ տանիլ որ անոնց լաւ դաստիարակութիւն մը տաք .
ոյպէս զի կենաց ընթացքին մէջ ամեն տեսակ դժբաղ-
դութեանց պիմանալու կարող ըլլան : Մայրս զիս գրկած
ժամանակը՝ անտարակոյս մտքէն չէր անցընէր որ որ մը
զլուփս այնչափ դժբաղդութիւններ պիտի գան : Եթէ
զիս Աստուծոյ երկիւղին մէջ կ'մեծցընէր և չորվեցընէր
ինձ որ երկնային սուրբ նախախնամութեանը ապաստա-
նիմ . անշուշտ դժբաղդութեանց լուծին տակը պիտի
կորսուէի , և ո՛վ գիտէ անապատին մէջ յուսահատու-

Թե՛նէ ի՛նչ պիտի ըլլայի : Եթէ Բառուճոյ, Յիսուսի և մեզ հոգւոյն անմահութեանը չհաւատայինք, մեր աշխարհային կեանքը իւր բոլոր վերոնշարտը և թշուառութիւններովը խիստ ափսոսալի և յուսահատական պիտի ըլլար : Արեւի բարեկամահիս, նայէ որ քու զաւակացդ սրտին մէջ անոնց մատաղ հասակէն կենդանի հաւատոյ սկզբունքները գնես . որոնք անոնց երջանկութեան միակ պատճառը պիտի ըլլան :

Դէ՛րվիկի սենեակը մտնող ամեն փոքր տղայք մէկ մէկ ընծայ ընդունելով զուրս կ'եղնէին, և այս ընծաները Յաւակին ձեռք կը բարխուէին :

Կոմսուհայն բարեպաշտութիւնը, զժբաղդութիւնները, համբերութիւնը, մարդասիրութիւնը և բարի խրատները իրեն այցելութեան եկորներուն այնչափ ազդեցութիւն կ'ընէին որ ամենէն խստասիրտ մարդերուն անպամ սիրտը կը փղձկէր և աչքերնին արաստուօք կը լցուէին :

Շատ մօտե մարդիկ իրենց չար սովորութիւններէն ետ կեցան և կոմսուհայն խրատներուն հետեւելով առաքինի մարդիկ եղան . բաղմամբիւ տուներու մէջ, ուր առաջ ատելութիւնն ու անկարգութիւնը կը տիրէին, միութիւն և երջանկութիւն մտան :

ՅԱՆՆԻ ԺԲ

Այլ ի՛նչ պատկեր կ'ընդունէ :

Այցելութեան եկող ամեն բաղմութիւնը կոմսուհայն քրահէն եղնելով՝ կուզէին Աղօն ալ տեսնել : Այլ իբր զբարտիչ, հարստահարիչ և մարդասպան ՚ի մահ դատապարտուելու էր . իւր դատաստանէն անմիջապէս ետքը՝ ղնիքը կտոր կտոր պիտի ընէին, բայց Դէ՛րվիկի թախանձանաց վրայ՝ իւր պատիժը մշտնջենաւոր բանտի լիջեղային : Բանտապետը անօրէն Աղօն՝ տեսնելու եկող բաղմութեան ցոյցընելու համար օրը գրեթէ ժամ մը հանգստութիւն չունէր : Սակայն յօժարութեամբ բանտին դուռը բանալով, «Նկեր, կ'ըսէր անոնց . վերը կոմսուհայն սենեակը՝ առաքինութեան և անմեղութեան օրինակը տեսաք, ու հոս այս ստորերկրեայ բանտիս մէջ մոլութեան և մեղաց պատկերը պիտի տեսնեք» :

Բանտապանը ձեռքը լապտեր մը ու բանալներու արցակ մը բռնած ստորերկրեայ բանտը տանող քարեղէն սանդուղէն վար կ'իջնար, և երբ երկաթեայ աստիճանի դուռը կը բանար, բանտին մթութիւնը, խոնառութիւնը, Աղօյի աստիճանի կերպարանքը ստիկամ մը կը պատճառէին գացողներուն : Բանտարկեալն մագերէ տակնուալոյ եղած, և ոլորուած տնկուած էին, մորուքը եղինցած և տղեղացած, ղեկըրը զուսատեալ և չիհար-

ցած , նայուածքը վայրենի և սոսկալի էր : Իւր խղճմը
 տանքը այն աստիճան կը նեղէր զինքը որ շատ անգամ
 խեղագարութեան մէջ կ'իյնար , և սոսկալի ձայնէր հա-
 նելով , կատարութեամբ իւր շղթաները կը զարկեր , ու
 դուրսը դատին կը դարներ : Անդարտած ատենն ան-
 դամ այնպիսի պլանդակ խաբէր կ'ընէր , որ լսողները
 կը սոսկացնէր :

«Ի՛նչ անմիտ եմ եղեր ես , կրտէր շատ անգամ ,
 վայ անոր որ Աստուծոյ ճակատարհէն կը զարդուողի ,
 իւր սիրտը մէկ կրնց կը ծառայէ , և խղճմանս ձայնը
 չսէր : Եթէ ի սեղան քիչ մը կեղծ ուրախութիւն մը
 կ'ըզգայ , ալ վերջապէս իւր բաժնիք տառապանք և
 վճռաւորութիւն է : Օտարկանց վրայ կը քալէ . բայց
 յանկարծ անոնց տակը պահուած անդունդին մէջ կ'իյ-
 նայ : Վայ անոր որ ապօրինաւոր ցանկութեանց կուտայ
 ինքզինքը . մացառի մը մէջ ծաղկեալ վարդը քաղելու
 յաւսով ձեռքը երկնցուցած ատենը՝ յանկարծ մայրախն
 մէջէն օձ մը գոարս կը յարձակի սուշելով , անոր մար-
 փոյն կը փաթթուի , կը խեղդէ , կը պատառէ զայն , և
 անվերջ տառապանաց մէջ կը թողու» :

Քնեկ կոմսուհայն գեղեցիկը շատ անգամ պատկեր
 էին փրեն , սակայն Միշո կը հարցընէր . «Բո՛ւք՝ կաղաչե՛մ»
 ստոյգ է որ կոմսուհին իւր զաւակին հետ գտնուեցաւ .
 ճշմարիտ է այս թէ երաց : Ա՛յ , ո՛չ , երազ չէ տեսածս ,
 ստուղիւ զան գտան , քանզի , կը յաւելորներ ցաւաղին
 ձայնով մը , Աստուած ահաւոր վրեժխնդիր է , այս նոյն
 քանտէն ազատեց զայն , ուր ես բանտարկէր էի , և զիս

ներոնց հոս : Ե՛ր , այն , հոս՝ ահա այս նոյն տեղը նստած
 էր ան , ուր ես հիմա անոր տեղը նստած եմ : Հինա
 հաւատացիք որ Աստուած իրաւարար է :

Ուրիշ անգամ մ'ալ կ'ըսէր . «Օխ տանելու հա-
 մար եկած էր վերջապէս , երթանք ուրեմն . տարէք զիս
 կռաւփնարանը , յօժարակամ կ'երթամ , կը յաւելորներ
 ոտը ելլելով : Ես առաքինի մայր մը ու անոր զաւակը
 սպաննեցի . ուստի արժանի եմ որ իմ պուխս կտրեն :
 Ենմեղին արիւնը թափեցի ո՛հ , նայեցէք , դեռ
 ձեռքերս անոյ արիւնովը շաղախեալ են : Եւքերէս վա-
 զած արտասուաց օղբիւրը բաւական չէ ձեռացս արիւնը
 լուարու . ուստի պէտք է որ արիւնս զլիսատութեան բովին
 վրայ հոսի . յօժարութեամբ կը փափաքիմ ասոր . քանզի
 աւելի կ'ուզեմ դահճին սուրին տակ իսկոյն կեանքս վեր-
 ջացընել . քան թէ սրտիս սոսկալի տառապանաց մէջ
 տակաւին երկար ատեն տանջուիլ , կը յաւելորներ ձեռ-
 քը բաց կուրծքին վրայ զնելով :

Երբեմն՝ բանտին դուռը բացուած ժամանակը՝ զինքը
 տեսնելու եկող մարդիկը ուշադրութեամբ դիտելով և
 քարձարձայն ծիծաղելով կ'ըսէր . «Զնեղ ալ հոս բերին
 ինձ ընկեր ընելու համար . դ՞ուք ալ հեշտութեանց հրա-
 պուրակէն խաբուեցաք . դ՞ուք ալ անմեղը մոլորեցուցիք :
 Նայի՛մ ձեռքերնիդ , ձերն ալ մօր մը և խեղճ մանկան
 մը արտասուօրը և արեամբը շաղախեալ են : Ինչո՞ւ կը-
 պահէք , ինչո՞ւ չէք համարձակիր ցուցընել . այո՛ , ստոյգ
 է ձեր ձեռքերն ալ թաթաւեալ են խիսնեքուս
 պէս : Իմ արժանաւոր ընկերներս էք , ու դուք ալ ինձի

պէս յանցաւոր էք: Աերս մտէք, ընկեցնեք, հոս ձեզ համար բաւական տեղ կայ . . . : Անոնք որ ինձ կընամանին՝ պէտք են ինձ լինեցրանալ”:

Ահա այս յուսահատական վիճակին մէջ Արոյ իւր խղճի տագնապին նեղուած, և իւր մեղաց զգացմամբ չարաչար քանի մը տարի տառապելէն ետե՛ իւր դատավճռոյն զործադրութիւնը ընդունեց:

Յ Լ Ո Ր Թ Ի

Մեայնանոցը:

Փոքր տղայք Եւերովիելը, Յաւակը և Արոյն տեսնելէն ետե՛ իրենց հասակին հետաքրքրութեամբ կըփափաքէին հաւատարիմ եղնիկն ալ տեսնել: Կոմսը բերդին, պարտելին մէջ խիստ գեղեցիկ խրճիթ մը շինել տուաւ անոր համար, ու եղնիկը պարտեղին և բակին մէջ մինչև բերդին ներքին կողմը համարձակ կը պտտէր:

Օրը քանի մը անգամ Եւերովիելի սենեակը կ'եղնէր և մինչև որ կոմսուհւոյն պատանքը չընդունէր՝ վար չէր իջնէր: Ամենուն հետ այնպէս ընտանեցած էր, որ իրեն աւտելք տուողներուն ձեռքին մէջ կ'ուտէր. որսական բարակներն անգամ անոր հետ ընտանեանով անոր շէն շաչէր: Փոքր տղայք մեծ հաճութիւն կը զգային այն փոփոցիկ կենդանին տեսնելու, զան շոյելու և անոր հաց տալու: “Ալ Եստուած, կ'ըսէին մայրերը, առանց այս հաւատարիմ եղնիկին՝ մեր պատուելի կոմսուհին և սիրելի կոմսը անապատին մէջ պիտի կորսուէին”:

— Այնք չէ ամենևին որ և է կենդանի մը նեղել. կ'ըսէր եղնիկը խնամող ծառան. եթէ մեր սայլը լծող եզերը և մեզ կաթ տուող կովերը չըլային, անապատին մէջ կոմսուհւոյն վարած կեանքին պէս մենք ալ տխուր կեանք մը պիտի վարէինք աշխարհէս մէջ: Այո՛, երկիրը առանց կենդանեաց մեզէն համար ճշմարիտ անապատ մը պիտի ըլլար: Խիստ քիչ դաշտեր հալուած պիտի ըլլային, և ամենէ ընտիր մարգագետինները քանի մը պիտի չծառայէին: Ուրեմն մեր ընտանի կենդանիները նեղելէն զգոյշ կենանք, և քառք տանք Աստուծոյ որ զանոնք մեզ տուեր է”:

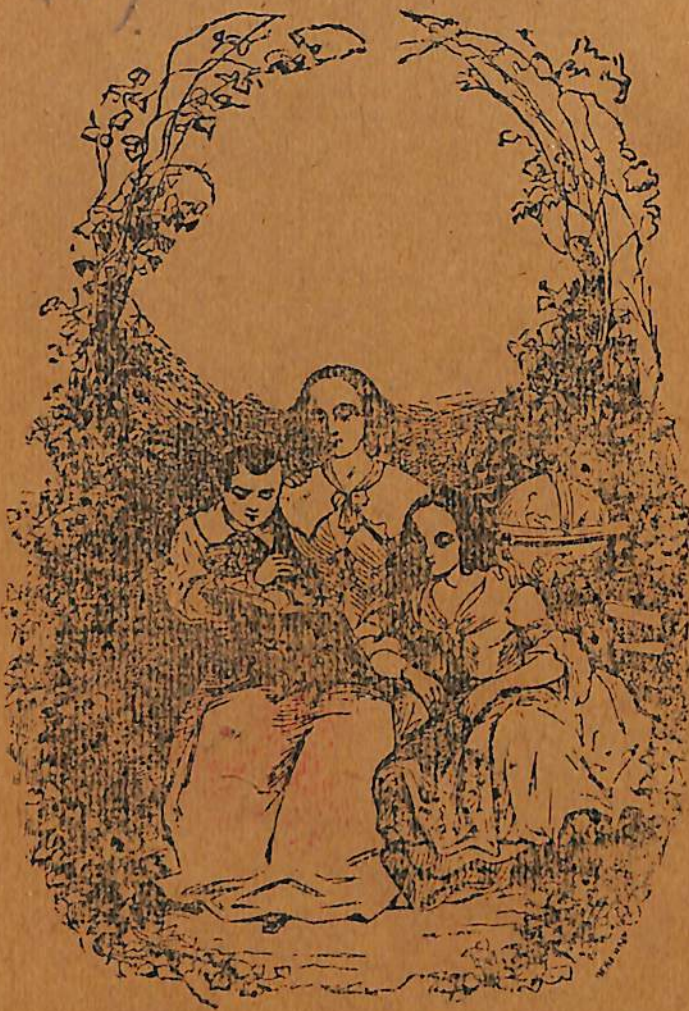
Ստոյք չզիտցուիր թէ Եւերովիել մինչև քանի տարեկան ապրեցաւ. բայց միշտ առաքինութեամբ և բարեպաշտութեամբ երջանիկ և հանդարտ կեանք մը անցուց: Իւր կենաց վերջին օրը՝ անվտանգ անցած մերկայոյդ փութորիկէ մը ետե՛ դարնան գեղեցիկ իրիկուակի մը կընճանէր և իւր մահը վախճանող արեւուն հետ կընայ բաղ-

գատուիլ, որ կը լուսաւորէ զմեզ մինչև որ աներեւոյթ կը լայ մեր աչաց առջևէն, որպէսզի լաւագոյն աշխարհի մը մէջ աւերի պայծառ կերպով ծագի :

Անթիւ բազմութիւն մը անոր յուղարկաւորութեանը ներկայ գտնուեցաւ, մարդ չկար որ անոր մահուանը վրայ չլար : Միկիսմոնտ և Յաւակ իրենց արտասուտքը անոր գերեզմանը թըջեցին. իսկ եղնիկը անոր գերեզմանին քովէն ամենեկին չզատուեցաւ, և ոչ իսկ իրեն արուած ուտելիքը կուտէր, առտու մը զան խնամուհայն գերեզմանին վրայ մեռած գտան : Ամսը Դէնրվեկի համար ճերմակ մարմարիտնէ փառաւոր գերեզման մը շինել տուաւ. վրան եղնիկին պատկերն ալ նկարեցով :

Դէնրվեկի աղաչանօքը կոմսը անապատին մէջ քարայրին ձախ կողմը միայնանոց մը և աջ կողմը փոքրիկ մատուռ մը շինել տուաւ, որուն պատերուն վրայ քաջ պատկերհաններու ձեռք Դէնրվեկի պատմութեան զլեաւոր պարագաներուն պատկերները նկարել տուաւ : Դողովուրդը յաճախ այցելութիւններ ընելով, այս տեղը երևելի եղաւ, միայնանոցին կրօնաւորը ամեն եկողներուն Դէնրվեկի մանրամասն պատմութիւնը ընելով, անոր բնակած քարայրը, իրար և գծուած պատկերները կը ցուցընէր :

1496

2079

